

ישראל שלנו

OUR ISRAEL

חינוך ואילוצים הוותיקים

מזן אלהים

עמוד

4	פתח דבר
7-5	תקציר הפעילויות
44-8	פעילויות
11-8	1 < ארץ קימת לישראל
13-12	2 < מתנה למדינה
17-14	3 < על עלה ועולה
20-18	4 < הקוסם מארץ עץ
28-21	5 < אדמה ישראלית
31-29	6 < קומיקס ציוני
35-32	7 < קובייה ירוקה
38-36	8 < כדור הבדולח
40-39	9 < ישראל בירוק
44-41	10 < רטוב על יבש
92-45	נספחים
69-45	1 < שישה עשורים
76-70	2 < פיתוח בר קיימא
81-77	3 < יער וייעור בישראל
84-82	4 < שיקום נחלים
92-85	5 < החולה
93	רשימת מקורות, תודות וסיוע

פגז

מחנכים וקוראים יקרים,

האגף לחינוך ולנוער של קרן קימת לישראל שמח להגיש לכם חוברת מידע והפעלות המצורפת לערכה "ישראל שלנו".

בחוברת זו אנו מגישים לכם לקט פעילויות ומידע הסוקר בקצרה פרקים בהיסטוריה של מדינת ישראל מאז הקמתה, מזוויות שונות, מרתקות ומגוונות. החוברת נוגעת בתחומים שונים הקשורים למדינה, להקמתה ולפיתוחה - היסטוריה, מורשת, ציונות, אקולוגיה ואיכות הסביבה.

הפעילויות המוצעות מתאימות למגוון רחב של שכבות גיל.

חלק מהפעילויות המופיעות בחוברת מצריכות הכנת עזרים פשוטים. הנחיות להכנתם נמצאות בסוף הפעילות והעזרים מצויים בחוברת ובתקליטור המצורף אליה. תוכלו להגדיל את העזרים בהדפסה, כדי לשפר את השימוש בהם.

המידע שבחוברת כולל נספח שבו ריכוז תמציתי של האירועים העיקריים בכל אחד מששת העשורים. עם זאת, כמובן שאיננו מתיימרים לכלול את כל העובדות והפרטים לגבי הנושאים המורחבים וכל המוסיף ומעמיק לקרוא וללמוד הרי זה משובח.

מלבד החומר שבנספחים תוכלו להיעזר בקטעי השמע, בתמונות ובעזרים שבתקליטור, בכרזות הערכה, ברשימת המקורות ובציר הזמן המצורף לערכה.

בברכת פעילות פורייה ומהנה

קרן קימת לישראל, האגף לחינוך ולנוער

ישראל שלנו
OUR ISRAEL

תקציר הפעילויות

1. ארץ קיימא ישראל

קבוצת הגיל: כיתות א'-ו'

תיאור הפעילות:

פעילות פתיחה, שבמהלכה נתלה את כרזות הערכה על קיר הכיתה, ניצור מגן דוד מיוחד ונתוודע לנושאים החשובים בהיסטוריה של המדינה בכל עשור ולנושאים המרכזיים בהם עסקה קק"ל. נכיר את משמעותו של הסמל "מגן דוד", שהפך מסמל מיסטי קדום לסמל העומד במרכז דגל ישראל, ואת גלגוליו של הסמל. כל זאת, בדרך מהנה של משחק "בינגו" תחרותי.

2. מתנה למדינה

קבוצת הגיל: כיתות א'-ג'

תיאור הפעילות:

נכיר את נסיבות הקמתה של המדינה, נבין את חשיבותו ואת משמעותו של יום העצמאות, ניצור מתנה למדינה ביום הולדתה ונקדיש לה ברכה ואיחולים לעתיד.

3. ארץ חמדה

קבוצת הגיל: כיתות א'-ד'.

תיאור הפעילות:

מתוך סיפורו האישי של עולה חדש נבין את משמעות הצעד של עלייה ארצה וננסה להרגיש לרגע כמו עולים חדשים. נכיר מעט מההיסטוריה של מפעלי העלייה הגדולים לישראל ונלמד על תפקידה של קק"ל בקליטת העולים.

4. הקוסם מארץ קוואזי

קבוצת הגיל: כיתות ג'-ו'.

תיאור הפעילות:

נכיר את ההיסטוריה של מדינת ישראל באמצעות חידון טריוויה תחרותי. נבין את החשיבות של ייעור הארץ על ידי קק"ל ונחלוק חוויות אישיות הקשורות ביער.

5. אדמה ישראלית

קבוצת הגיל: כיתות ג'-ו'.

תיאור הפעילות:

נערוך טיול גיאולוגי-גיאוגרפי על מפת ישראל ונכיר את סוגי האדמה השונים שבהם נתברכה הארץ וגם מעט היסטוריה, תרבות ופולקלור הקשורים בהם.

6. קומיקס ציוני

קבוצת הגיל: כיתות ד'-ז'.

תיאור הפעילות:

נכיר אירועים ומפעלים חשובים בהיסטוריה של מדינת ישראל באמצעות תצלומים שנהפוך לסיפורי קומיקס. הפעילות משלבת לימוד היסטוריה עם כתיבה יצירתית, ציור וביטוי אמנותי.

7. קוצייה ירוקה

קבוצת הגיל: כיתות ד'-ז'.

תיאור הפעילות:

נכיר את סיפורה של קק"ל ואת תרומתה למדינה לאורך שנות קיומה. נבין את השינוי שחל בתפקידי הקרן עם קום המדינה. נעצב בולים שייצגו את תחומי העשייה המרכזיים של קק"ל בכל עשור וננסה לבחור את התחום החשוב מכולם.

8. כדור הצדקה

קבוצת הגיל: כיתות ז'-ט'.

תיאור הפעילות:

נכיר תחומים שונים בהיסטוריה של מדינת ישראל במהלך ששת העשורים של קיומה וננסה להציע תחזית לעתיד על סמך העבר, באמצעות פעילות המשלבת חקר ויצירה.

9. ישראל זיכוק

קבוצת הגיל: כיתות ח'-י'.

תיאור הפעילות:

נכיר את הנושאים העיקריים העומדים בפני מדינת ישראל בתחום איכות הסביבה בפתח העשור השביעי לקיומה. נעורר למודעות סוגיות בוערות הקשורות בתחום ונציע דרכים לפיתרון בדרך יצירתית ומהנה, המשלבת מחקר מקוון ויכולת דרמטית.

10. רטאז א יזש

קבוצת הגיל: כיתות ט'-י"ב.

תיאור הפעילות:

נתמודד מחדש בדרך של סימולציה עם השאלות שעמדו בפני מייבשי ביצת החולה. נכיר את הקונפליקט בין פיתוח ושימור הסביבה ואת הדרכים לפיתונו. לסיום, נביע עמדה אישית ונמקם את עצמנו על הסרגל האקולוגי.

פתיחה

מהלך הפעילות

הקדמה:

בשנת תש"ח נוסדה מדינת ישראל, בית לאומי היסטורי לעם היהודי המפוזר בתפוצות. מועצת המדינה הזמנית, אשר הכריזה על המדינה החדשה היתה צריכה למחר ולבחור סמלים שייצגו ויגדירו אותה. אחד החשובים שבהם היה דגל ישראל, שבמרכזו מגן דוד. מה ייחודו של הסמל "מגן דוד"? מתי הופיע לראשונה ומדוע נבחר כסמל כה מרכזי במדינה היהודית?

< הציגו את קופסת ערכת "ישראל שלנו". הסבירו, שזוהי ערכה שהפיקה קק"ל, אשר מציגה אירועים חשובים בחיי המדינה ובפעילות קק"ל.

< פתחו את הפעילות והסבירו את משחק הבינגו "מגן דוד".

המורה מספר על גלגולו של הסמל "מגן דוד" והפיכתו לסמל יהודי ולסמל לאומי של מדינת ישראל. כל תלמיד מקבל לוח בינגו, שבו איורים מתוך ההסבר. בכל פעם שהתלמיד מזהה איור שתוכנו צוין בהסבר הוא יכול לסמנו בלוח. תלמיד שמשלים שורה צועק "מגן דוד". הראשון שמשלים את כל הלוח הוא המנצח במשחק.

< הקריאו את דף המידע שלהלן וספרו על מקורו של מגן דוד ועל תפקידו כסמל יהודי-ישראלי.

< ציירו על הלוח מגן דוד ובקשו מהתלמידים למצוא ולסמן כמה שיותר פעמים את המספר שש: שישה קודקודי משולש, שש צלעות, שישה משולשים קטנים, שש צלעות למשושה המרכזי. הסבירו, שבלשון מתמטית נקראת צורת מגן דוד הקסגרמה (הקסה=שש) וכי הוא מורכב משני משולשים שווי צלעות.

< פתחו את קופסת הערכה והסבירו, שבאמצעות ערכת "ישראל שלנו" אנו מציינים שישה עשורים למדינה, וכי על ידי תליית הכרזות ניצור צורת מגן דוד על קיר הכיתה.

< כעת, הוציאו את הכרזות ותלו אותן על הקיר. עברו כרזה כרזה והציגו את שני הצילומים והנושאים המוצגים בה. שאלו את התלמידים: אילו מהאירועים המופיעים בכרזות קשורים אליכם? האם אתם זוכרים חלק מהאירועים? באיזה מהעשורים נולדתם? באיזה עשור נולדו הורייכם, הסבים והסבתות שלכם?

< לסיכום, בקשו מכל תלמיד לצייר מגן דוד משלו ולכתוב בתוך המשושה המרכזי את איחוליו למדינה ולקק"ל לעשור הבא.

< תלו את הציורים בכיתה.

אנחנו קיימת וישראל

מטרות הפעילות

הצגת ערכת "ישראל שלנו" ותליית הכרזות שבערכה, תוך התמקדות במשמעותו של הסמל "מגן דוד", בגלגוליו ובהיסטוריה של דגל ישראל.

סוג הפעילות: משחק.

קבוצת הגיל: כיתות א'-ו.

הזמן: כשעתיים.

המקום: בכיתה.

עזרים:

לוחות בינגו "מגן דוד" כמספר התלמידים, דפים, צבעים, דף מידע למורה, ערכת "ישראל שלנו".

הכנות:

הקליקו על כפתור "בינגו" "מגן דוד" בתפריט העזרים שבתקליטור. הדפיסו לוחות בינגו מסוגים שונים כמספר התלמידים. גזרו והכינו את הלוחות לפני הפעילות. ניתן גם לצלם ולהכין את הלוחות מתוך החוברת

סל מונחים:

מגן דוד, דגל ישראל, סמלי המדינה, הקסגרמה, התנועה הציונית, קק"ל.

סיכום הכרזות

התחילו בכרזה המרכזית ותלו את הכרזות בהתאם לתרשים
(עם כיוון השעון ולפי סדר העשורים)

דוד מייזל: מגן דוד ודגל ישראל

(נושאי האיוורים בלוחות הבינגו מודגשים)

במקור, מגן דוד אינו סמל יהודי מובהק והוא מופיע בתרבויות המזרח הרחוק כבר לפני אלפי שנים. בתחילה שימש, ככל הנראה, כסמל מיסטי, המופיע על קמיעות ומגנים ואמור **להגן מפני עין הרע**, בדומה לכוכב המחומש שכונה "חותם שלמה". בתרבויות רבות שימש סמל הכוכב כסגולה נגד עין הרע וכצורה בעלת משמעות מאגית.

השם "מגן דוד" מוזכר לראשונה בתלמוד הבבלי כשם של ברכה "ברוך אתה ה' מגן דוד" (פסחים ק"ז, ע"ב).

האגדה מספרת, שהסמל הופיע על **מגינו של דוד המלך**, וכך קיבל את שמו. יש הטוענים, כי ששת הקצוות מסמלים את ששת התארים שנתן הנביא ישעיה לדוד המלך: "רוח חכמה וכינה, רוח עזה וגבוהה, רוח דעת ויראת ה'".

החוקר אורי אופיר טוען, שמקורו של המגן דוד הוא במנורת המשכן. מתחת לכל נר במנורה היה **פרח שושן צחור**, אשר נראה במבט-על כמגן דוד. במרכזו של הפרח היה נר, כך שהכהן הדליק כל נר משבעת הנרות במרכזו של מגן דוד. המנורה הודלקה במקדש לאורך כל ההיסטוריה היהודית עד חורבן הבית השני, ומכאן קדמותו וחשיבותו של המגן דוד. חשיבות יתרה יש למגן דוד בכך, שלדעת חז"ל את תבנית מנורת המשכן קבע הקב"ה בעצמו (תלמוד בבלי מנחות, כ"ט, א').

בתורת הקבלה נחשב המגן דוד כסמל לגאולה, אשר תגיע באמצעות משיח מצאצאי דוד המלך. גם משיח השקר שבתאי צבי (1626-1676) אימץ את המגן דוד והשתמש בו כסמל ל"משיחיותו".

יש הטוענים, כי שני המשולשים מסמלים את האחדות שבין היסוד השמימי (המשולש הפונה כלפי מעלה) והיסוד הארצי (המשולש שקודקודו פונה כלפי מטה); אחרים טוענים, כי הוא משלב יסוד זכרי ויסוד נקבי ואולי זוהי **חתימתו של דוד המלך בכתב עברי עתיק (האות ד' נראית כמשולש)**.

במהלך ימי הביניים הופיע המגן דוד כסמל יהודי מקובל בארצות שונות. **השימוש בו בבתי כנסיות** ובחפצי דת שונים השלים את הפיכתו מסמל מאגי לסמל דתי-יהודי.

אגודת הסטודנטים היהודים "אחוות ציון" היתה הגוף הראשון בתנועה הציונית שבחרה במגן דוד כסמלה, וזאת בנשף האגודה שנערך ב-1881. בשנת 1882 כללו הבילויים את המגן דוד כסמלם. הרצל בחר בו כסמל לעיתונו. בשנת 1884, **בעת החגיגות לציון 100 שנה להולדתו**

של משה מונטיפיורי, הונף דגל בעל שני פסי תכלת על רקע לבן. באותה שנה הניף ישראל בלקינד, ראש חלוצי ביל"ו, דגל עברי בראשון לציון, בחגיגה לציון שלוש שנים לעלייה על הקרקע. הוא תיאר את הדגל כ"ריעת אריג לבנה: שתיים שתיים רצועות של תכלת משני קצותיה, דוגמת הטלית שלנו, ומגן דוד של תכלת באמצע". בספרו "אלטנוילנד" תיאר בנימין זאב הרצל דגל לבן ועליו שבעה כוכבי זהב, שיהיה דגלה של מדינת היהודים, אך הצעתו לא התקבלה. ב-1897 בחר דוד וולפסון, עוזרו של הרצל, שארגן את הקונגרס הציוני הראשון, לתלות דגל ובו שני פסי תכלת ומגן דוד כדגל הקונגרס. ב-1933 הפך דגל זה לדגל הרשמי של התנועה הציונית ומאוחר יותר לדגל ישראל. וולפסון כתב:

"בפקודת מנהיגנו הרצל באתי לבאזל כדי לעשות את ההכנות לקונגרס הציוני הראשון... באיזה דגל נקשט את אולם הקונגרס? מה הם צבעיו? הן דגל אין לנו... והנה הבהיק רעיון במוחי: הרי יש לנו דגל, לבן וכחול, בטלית אשר בה נתעטף בתפילתנו - טלית זו היא סמלנו. נוציא נא את הטלית מנרתיקה ונפרוש אותה לעיני ישראל ולעיני כל העמים. הזמנתי דגל כחול לבן ומגן דוד מצויר עליו..."

קק"ל, שהוקמה בקונגרס הציוני החמישי וחרתה על דגלה את גאולת אדמות ארץ ישראל ואת חינוך הנוער לציונות ולהתיישבות, הנפיקה בשנת 1902 **את הכול הראשון במפעל הבולים שלה - בול ציון, שעליו מגן דוד ובמרכזו המילה "ציון"**. מפעל הבולים נועד לאיסוף תרומות לגאולת האדמות, אך בעיקר לחינוך ומגן דוד היה הסמל הראשון שנבחר להפיץ את הבשורה בין היהודים בגולה. **גם על הקופסה הכחולה**, שהפכה למפעל החינוכי הראשי של קק"ל, הופיע מגן דוד במרבית הגרסאות, והוא נמצא עליה עד היום.

דווקא הנאצים, שאילצו את היהודים, בשנות מלחמת העולם השנייה, לענוד מגן דוד צהוב כאות קלון, הם שהוסיפו והעצימו את המשמעות הלאומית של הסמל.

באוקטובר 1948, מעט לאחר קום המדינה, התכנסה מועצת המדינה הזמנית והכריזה על דגלה של מדינת ישראל. מתוך מספר הצעות לעיצוב, שבהן דנה ועדת הדגל והסמל, כגון דגל שבעת הכוכבים של הרצל, או דגל ובו מגן דוד צהוב לזכר הנספים בשואה ואף הוספת דמות אריה, שמסמל את "גור אריה יהודה" כמו בדגלים הראשונים של הקונגרס הציוני, קיבלה הוועדה את דגלו של וולפסון וקבעה אותו **כדגל מדינת ישראל**.

אורח בית

מהלך הפעילות

< הציגו את תמונת הכרזת המדינה, המופיעה בכרזת העשור הראשון בערכת "ישראל שלנו" וספרו לתלמידים בקצרה על נסיבות הקמתה של מדינת ישראל:

על אף שהמנדט הבריטי הסתיים בחצות ליל שבת של 15.5.48, הוקדם טקס הכרזת המדינה ליום שישי, ה' באייר תש"ח (14 במאי), כדי למנוע חילול שבת. ההתלבטות לגבי ההכרזה היתה קשה, כי היה חשש שהכרזה רשמית תגרום לפלישה של כל מדינות האויב הערביות וניסיון לבטל את עצמאותה של המדינה החדשה. חשש זה אכן התממש למחרת הכרזת המדינה, עם פרוץ השלב השני של מלחמת העצמאות.

טקס ההכרזה התקיים במוזאון תל אביב הישן, ברחוב רוטשילד. חברי מועצת העם, למעט החברים מירושלים, שהיתה נצורה באותה עת, וכן נציגי הסוכנות היהודית, סופרים, עיתונאים, אמנים ואחרים הוזמנו לטקס. במעמד זה חתמו המשתתפים על מגילת קלף ריקה, שעתידיה היתה אחר כך להפוך למגילת העצמאות. זאת, כיוון שעיצובה של המגילה הסופית טרם הושלם. את הנוסח הקריא דוד בן-גוריון מתוך דף נייר רגיל. הטקס שודר ב"קול ישראל". היה זה השידור הראשון ברדיו. ההזמנה לטקס היתה אמורה להישמר בסוד, אולם הידיעה דלפה ומחוץ לאולם המוזיאון עמדו המונים, שיצאו בשירה ובריקודים עם תום הישיבה. הטקס נמשך כחצי שעה והסתיים בשירת התקווה.

< שאלו את התלמידים: כיצד אנו מציינים את יום הכרזת המדינה? מדוע הוא נקרא יום העצמאות?

< הסבירו, שלמעשה, זהו יום ההולדת של מדינת ישראל. שאלו: מי מהתלמידים יודע מה גילה של המדינה השנה? מי מכיר אדם שגילו כגיל המדינה? האם המדינה נחשבת "מבוגרת" או "צעירה" בין מדינות העולם?

< בקשו מהתלמידים לחשוב אילו מתנות אפשר לתת למדינה ליום הולדתה.

< חלקו לתלמידים דפי "מתנה למדינה" ובקשו מכל תלמיד לצייר את עצמו ואת המתנה שהוא רוצה לתת למדינה לכבוד יום הולדתה ולציין מה הוא מאחל לה לעתיד.

מתנה למדינה

מטרות הפעילות:

הכרת נסיבות ההקמה של מדינת ישראל, הכנת חשיבותה וחשיבותו של יום העצמאות, ביטוי אישי יצירתי.

סוג הפעילות: יצירה.

קבוצת הגיל: כיתות א'-ג'.

הזמן: כשעה.

המקום: בכיתה.

עזרים:

דפי "מתנה למדינה" לכל תלמיד, כלי כתיבה ויצירה.

הכנות:

הקליקו על כפתור "מתנה למדינה" בתפריט העזרים שבתקליטור. הדפיסו דפי "מתנה למדינה" כמספר התלמידים. ניתן גם לצלם את הדפים מתוך החוברת.

סל מונחים:

עצמאות, אזרחים, מגילת העצמאות, סמלי המדינה.

"אנחנו אוהבים"

על עוליה

מהלך הפעילות

- < הפנו את תשומת לבם של התלמידים לכרזות הערכה שעל הקיר ושאלו: באיזה עשור נולדתם? באיזה עשור נולדו הוריהם? הוריו של מי נולדו בארץ? האם יש ילדים שהם או שהוריהם נולדו בארץ אחרת ועלו ארצה?
- < הפנו את תשומת לבם של התלמידים לכך, שנושא העלייה מופיע במספר כרזות בערכה "ישראל שלנו".
- < הקריאו את הסיפור "על עולה ועלה".
- < בקשו מהתלמידים לדמין את הרגשתם כעולים חדשים בארץ זרה. שאלו: למה היו הם מתגעגעים ביותר? מה היה יכול לנחם אותם?
- < שאלו: למה חשוב לעולה לבוא לארץ למרות הקשיים ולמה חשוב למדינת ישראל לעודד עלייה?
- < שירו את השיר "אח יא ראב", וספרו מעט על ההיסטוריה של העליות לארץ מאז קום המדינה ועל סיועה של קק"ל לקליטת העולים וליישובם (היעזרו במידע המצורף).
- < נהלו דיון על הבעיות המשותפות לכל העולים ועל הדרכים של הילדים, ילידי הארץ, להקל את הקליטה של העולים החדשים.
- < למדו את התלמידים להגיד "ברוך הבא" ברוסית: "דָּבָרוּ פִּנְז'אלובָאט'!"

רשימת העליות העיקריות מקום המדינה ועד היום:

- < על כנפי נשרים: עלייה מתימן - 1949
- < מבצע עזרא ונחמיה: עלייה מעיראק - 1951-1950
- < עליית יהודי מרוקו: 1955-1954
- < מבצע משה: יהודי אתיופיה - 1981
- < העלייה מברית המועצות: 1990
- < מבצע שלמה: יהודי אתיופיה - 1994

מקור למידע אודות העליות - אתר משרד הקליטה: www.moia.gov.il

מטרות הפעילות:

הבנת משמעות הצעד של עלייה לארץ, יצירת הזדהות עם העולים החדשים, הכרת ההיסטוריה של העליות לישראל מאז קום המדינה, הבנת החשיבות של מפעלי העלייה, הכרת התפקיד של קק"ל בקליטת העולים.

סוג הפעילות: סיפור ודיון.

קבוצת הגיל: כיתות א'-ד'.

הזמן: כשעה.

המקום: בכיתה.

עזרים:

סיפור להקראה בכיתה, מילות השיר "אח יא ראב", ברכת "ברוך הבא" ברוסית.

הכנות:

הקליקו על כפתור "אח יא ראב" בתפריט העזרים בתקליטור. הדפיסו את דפי מילות השיר לכל זוג תלמידים. ניתן גם לצלם את המילים מתוך החוברת.

סל מונחים:

עלייה, קליטה, זר, מוכר, יהדות התפוצות.

מה אני עושה פה לא יודע
מה זה פה בכלל, אני שואל
מכל הצדדים אני שומע
סאלח, פה זה ארץ ישראל
פה זה ארץ ישראל, יא סאלח
פה היה דוד המלך חי
פה אתה תחיה גם כן אינשאללה
בארץ ציון כדבר אדוני

אח יא ראב, יא ראב
אח יא וול, יא וול
איפה, איפה, איפה
ארץ ישראל

איך עזבנו שמה את הבית
את הכל שמנו במזוודה
איך דיברו אלינו שמן זית
אם תרצו אז אין זו אגדה
באנו כמו ביציאת מצרים
הילדים, המזוודה, אשתי
מן הבוקר עד הצהריים
עברנו גם את ים הדי די טי

אח יא ראב, יא ראב
אח יא וול, יא וול
איפה, איפה, איפה
ארץ ישראל

איך ראינו פעמי משיח
איך שמענו את קול השופר
איך אמרנו אלוהים משגיח
לא יהא חסר פה שום דבר
במקום המשיח אני באתי
ועכשיו אין מי שיעזור
אין משיח, רק סלאח שבתי
את הגב נותן כמו חמור

אח יא ראב, יא ראב
אח יא וול, יא וול
איפה, איפה, איפה
ארץ ישראל

אח יא ראב

מילים: חיים חפר
לחן: נורית הירש

18 חנה ורחל

מאת אלמוג צחר

מה לוקחים במזווה כשנוסעים לארץ חדשה?

כבר נסעתי לטיולים ארוכים, ואפילו פעם טסתי במטוס לארץ אחרת, אבל רק לטיול של כמה ימים. שלשום אמא אמרה לי: "דימה, הגיע הזמן שתחליט מה אתה לוקח איתך. תבחר רק את הדברים שאתה באמת צריך, אין הרבה מקום במזוודות. הנה, קח את המזוודה הקטנה האדומה. עוד כמה ימים נהיה כבר בבית החדש בארץ ישראל."

אז ארזתי את הדובי שיש לי מאז שהייתי תינוק ואני עוד שומר אותו למזכרת אפילו שאני כבר לא חייב אותו (רק לפעמים, בלילה) ושמותי כמה ספרים ותמונה מהגן ומקל מיוחד שמצאתי בחצר. אבל אז נעצרתי וניסיתי לחשוב - מה בעצם ילד כמוני צריך שם, בישראל הזאת?

חשבתי על כל החברים שלי מהשכונה שישארו פה, על החצר עם השביל שהלכתי איזה 200 פעם ואני כבר יכול לעבור אותו בעיניים עצומות ועדיין להיזהר מהמרצפת הבולטת, ועל העץ שאני מטפס עליו כמעט כל יום, גם בחורף וגם בקיץ, כדי להשקיף לרחוב ולראות את אבא מגיע מהמשרד... ואפילו שאני כבר בן שש התחיל להיות לי מחניק בגרון ופתאום לא כל כך רציתי לטוס באווירון הזה לארץ ישראל שלהם.

ירדתי לחצר וטיפסתי על העץ, אפילו שאבא לא עבד היום במשרד, כי מחר כבר טסים, והסתכלתי בפעם הראשונה לא רק על הרחוב אלא גם על העץ בעצמו. הייתי עצוב. זה היה עץ אגוז, זקן כזה, עם ענפים מכופפים ועלים גדולים ועבים. סתם ישבתי עליו וניסיתי להיזכר בכל הדברים הטובים שסיפרו לי על הבית החדש שיהיה לי - שיש שם ים ושמש כמעט כל הזמן, שאפשר לטייל המון והכול קרוב זה לזה כי הארץ קטנה, שזו הארץ של היהודים ואף אחד בבית הספר לא יוכל לצחוק עלי בגלל שאני יהודי... ואז שמעתי את אמא מחפשת אותי. פתאום שמתי לב שבאמת נהיה חשוך, ואני עדיין על העץ. לא יודע למה, קטפתי לי את העלה שהיה הכי קרוב ליד שלי, מין מזכרת אמיתית שתהיה לי מהבית, שאני אוכל לזכור את החצר שלי לא רק לפי התמונות לפני שנכנסתי למטבח מיהרתי להכניס את העלה למזוודה האדומה בין הספרים שלי.

הטיסה עברה די מהר. בכלל, הכול היה כמו חלום, כאילו רק לפני רגע היינו ברוסיה, ופתאום אנחנו בדירה שנתנו לנו במקום שקוראים לו כרמיאל, שאני אפילו לא יכול להגיד את השם שלו, לא דומה בכלל לבית שהיה לנו בבית.

כשהגענו ונכנסנו לדירה אבא הוריד את המזוודות מהידיים ונעמד באמצע הסלון הריק ופתאום ראיתי שיש לו ממש דמעות בעיניים. קצת נבהלתי ושאלתי אותו (קצת בתקווה) אם הוא מתחרט ותיכף חוזרים, אבל הוא אמר לי שאני לא מבין, ושהוא אף פעם בחיים לא היה כל כך מאושר כמו עכשיו,

שסוף סוף הגענו הביתה לארץ ישראל.

מאז, גם אני משתדל להיות מאושר, אבל אי אפשר להגיד שזה מאוד מצליח לי.

אבא קיבל עבודה בנטיעות באיזה יער של קרן אחת, וכל יום הוא חוזר יותר שזוף ויותר מחייך. אמא תתחיל לעבוד במשרד בעיר בשבוע הבא, וכולם כבר עסוקים ורק אני בחופש, "חופש גדול" הם קוראים לו כאן.

ואני מתגעגע. אני יושב על המדרגה בכניסה לבית החדש ועוצם עיניים, מנסה לדמיין שאני בחצר שלי ברוסיה, על העץ, מחכה לאבא. לפעמים אני ממשש את העלה שהבאתי וממש יכול להרגיש את הרוח בין הענפים. ואז מופיע ילד אחד וצועק לי "זוז, רוסין!" וכמעט דורס אותי עם הקורקינט שלו.

אתמול בערב, כשאבא חזר מהעבודה עוד ישבתי שם, על השביל. אבא צעק לי "שלום!" גדול בעברית, אבל אני התביישתי, וחשבתי שמי ששומע אותו בטח חושב שהוא מדבר במבטא מצחיק.

"מה העניינים איתך, דימה?" הוא שאל.

"כלום," עניתי. "אני רק לא מבין למה באנו לארץ הזו. מה כל כך טוב פה?" אבא התיישב לידי וחייב לי את הכתף. "אני יודע שההתחלה קשה," הוא אמר. "אבל אתה תבין, דימה, זו הארץ שלנו, פה אנחנו בבית. שם היינו אורחים. זה מה שחשוב."

"ומה זה ביד שלך?" שאל אבא.

"זה עלה מהבית ברוסיה. מהעץ שלי. פה אין שום דבר שלי." אמרתי וברחתי למעלה, לפני שהוא יראה שהעניינים שלי נוצצות.

כשאבא העיר אותי בחמש בבוקר היה עוד חושך וחשבתי שאני חולם.

"בוא, דמיטרי," הוא לחש, "תתלבש בשקט בלי להעיר את אמא ותיקח גם את העלה שלך."

"לאן הולכים?" שאלתי, אבל אבא לא ענה ורק ארז בתיק קטן כמה כריכים וכובעים לשנינו.

כל הדרך הלכנו בשתיקה, עד שהגענו לתחנת הסעה. על המיניבוס שעצר הצלחתי לקרוא בעברית "קרן קימת לישראל" ואז הבנתי שהוא לוקח אותי לעבודה.

המיניבוס נסע ויצא מהעיר, ופתאום הנוף התחלף לירוק ואז לחום וצהוב ושוב ירוק. התפלאתי. אצלנו ברוסיה היינו צריכים לנסוע לפחות שעה עד שיוצאים מהעיר, וגם אז ראו רק יער גבוה, אפור וחשוך.

"זה הגליל," לחש לי אבא באוזן, "פה אנחנו בונים את הבית החדש שלנו. היום יהיה לך בארץ ישראל משהו משלך."

הסתקרנתי, אבל המשכתי להסתכל מהחלון ולא אמרתי כלום.

המיניבוס עצר וירדנו על גבעה בסופה של דרך עפר מאובקת. היו שם כבר פועלים אחרים וארגזים עם שתילים של עצים קטנים.

"תסתכל, דימה, פה יהיה יער. אנחנו, בידיים שלנו, נכסה את הגבעה הזו בעצים ירוקים. בוא, אני רוצה שתפגוש מישהו", הוא אמר והוביל אותי ביד למעלה, אל ראש הגבעה.

לאיש שעמד למעלה היה עור חום ושזוף וקול נעים. "אה, אתה דימה, נעים מאוד", הוא חייר, ואני קצת התביישתי. "אבא ביקש שאספר לך קצת על עצמי ועל מה שהיה פה קודם. קוראים לי שלום ואני מתימן. גם אני הייתי עולה חדש כמור, ועכשיו אני עולה ישן. עכשיו אני שלום מישראל. שמעתי שאתה מתגעגע הביתה."

"כן", עניתי בלי קול.

"אני יודע איך זה. גם אני מתגעגע ותמיד יש לי בלב משהו מהבית שלי במדבר, שהשארתי מאחור ב-1949, כשעליתי למטוס עם המשפחה שלי במבצע "מרבד הקסמים". הייתי בגילך. לקח לי זמן, אבל התחלתי מחדש. בסוף הבנתי, שפה אני יכול לבנות לי בית חדש כמו שאני רוצה. כי היו גם דברים שלא אהבתי בבית בתימן. פה רציתי ליצור בית שיהיה שלי באמת, ואף אחד לא יוכל לגרש אותי ממנו. זה לקח קצת זמן, אבל הצלחתי. גם אתה צריך לבנות את הבית החדש שלך לפי החלומות שלך פה בישראל. על מה מהדברים שהשארתי בבית אתה חולם? למה אתה הכי מתגעגע?"

לא עניתי. התביישתי ושתקתי, ורק מיששתי בקצות האצבעות את העלה שהיה לי בכיס.

שלום חיכה לרגע, ואז לקח את אבא הצידה ונתן לו משהו ביד.

אבא קרא לי - "בוא דימה, בוא תבנה את הבית שלך."

הוא הוציא את היד שלי מהכיס ופתח את האגרוף שהחזיק את העלה. משב של רוח חלף והפיל אותו לאדמה. "קח". הוא הושיט לי שתיל קטן של עץ. "בבית היה לך עץ, בארץ ישראל יהיה לך יער", הוא אמר.

חפרנו יחד בור באדמה ושמו בו את השתיל. הרוח היתה נעימה, לא דוקרת כמו אצלנו, והשמש לא היתה חמה מידי על הגבעה. פתאום התחלתי לחשוב שאולי בכל זאת יהיה בסדר, שאולי אני באמת יכול לבנות לי בית חדש כמו בחלומות.

כשאכלנו את הכריכים שאבא הביא מהבית ליד העץ ששתלנו, חיבק אותי אבא, הסתכל על הנוף הפתוח ואמר לי:

"תראה, זו ההתחלה שלנו. הארץ החדשה שלנו. תתחדש בן. תתחדש."

פעילות 4

הקוסם מאכילז

מהלך הפעילות

- < חלקו את הכיתה לחמש קבוצות.
- < תלו על הלוח את מפת היערות והציגו את הפעילות: בין התלמידים ייערך חידון טריוויה שעוסק בהיסטוריה של מדינת ישראל. הנחו את התלמידים להיעזר בכרזות ערכת "ישראל שלי" ובציר הזמן התלוי על הקיר. קבוצה שתענה נכונה תשלח אל הלוח נציג, שיצבע את אחד מהעצים על מפת ישראל בירוק וכך יטע יער בישראל. הקבוצה המנצחת היא זאת שזכתה לצבוע את מספר העצים הגדול ביותר ולטעת את מספר היערות הרב ביותר.
- < ספרו, שכל עץ שנצבע במפה מסמל יער שנטעה קק"ל. שאלו: מדוע הציבה לה קק"ל למטרה לייער את הארץ? מה היתרונות שיוצר היער לעומת שטח שאינו מיוער? בקשו מכל קבוצה לערוך רשימה של יתרונות כאלה.
- < ספרו מעט על מפעל הייעור של קק"ל (העזרו בנספח "יער וייעור בישראל" שבחוברת זו) ונהלו עם התלמידים דיון על היערות שהם מכירים ומבקרים בהם ועל הדרך לשמור על היערות הללו ולטפחם.

מטרות הפעילות:

הכרת ההיסטוריה של מדינת ישראל, הכנת החשיבות של ייעור הארץ ודרכי הפעולה של קק"ל.

סוג הפעילות: חידון.

קבוצת הגיל: כיתות ג'-ו'.

הזמן: כשעה.

המקום: בכיתה.

עזרים:

כרזות "ישראל שלנו", ציר זמן, שאלות טריוויה למזרה, מפת יערות ישראל, צבעים.

הכנות:

הקליקו על כפתור "מפת יערות ישראל" בתפריט העזרים שבתקליטור. הגדילו והדפיסו את המפה ותלו אותה בכיתה. ניתן גם לצלם ולהגדיל את המפה מתוך החוברת.

סל מונחים:

יער, ייעור, ריאות ירוקות, אקולוגיה.

הידוע בכינויה

1. ראש הממשלה הראשון של מדינת ישראל היה: חיים ויצמן
דוד בן גוריון
לוי אשכול
2. הכרזת המדינה נחתמה בעיר: רחובות
תל אביב
ירושלים
3. הנשיא הראשון של ישראל היה: אלברט איינשטיין
פנחס ספיר
חיים ויצמן
4. מדינת ישראל קמה בשנת: 1959
1948
1936
5. מלחמת ששת הימים התנהלה בשנת: **1967**
1982
1956
6. מבצע אנטבה נקרא גם: **מבצע יונתן**
מבצע אוגנדה
מבצע קדש
7. הסכם השלום עם מצרים שנחתם ב-1978 נקרא: הסכם אוסלו
הסכם וואי
הסכם קמפ דייוויד
8. האישה שהיתה ראש ממשלה בישראל היא: ורה ויצמן
גולדה מאיר
פולה בן גוריון
9. מבצע משה היה מבצע להעלאת: יהודי רוסיה
יהודי אתיופיה
יהודי עירק
10. הנשיא שכיהן משך הזמן הארוך ביותר בתולדות ישראל הוא: יצחק נבון
עזר ויצמן
יצחק בן צבי
11. כשראש הממשלה דוד בן גוריון פרש הוא עבר לגור ב: תל אביב
ערד
שדה בוקר
12. דגל הדיו הונף ב: **אילת**
נס ציונה
ירושלים
13. מלחמת שלום הגליל נקראת גם: **מלחמת לבנון**
מלחמת יום כיפור
מלחמת אין ברירה
14. מפעל ייבוש החולה החל בשנת: 1969
1951
1923
15. הימנון "התקווה" נכתב על ידי: נפתלי אקרבוים
יהורם גורדון
נפתלי הרץ אימבר
16. חוזה המדינה היה: בנימין מטודלה
משה מונטיפיורי
בנימין זאב הרצל
17. מוביל המים שמחלק מים מן הכינרת נקרא: המוביל המרכזי
המוביל הראשי
המוביל הארצי
18. נמל התעופה בלוד נקרא על שם: הנשיא הראשון
ראש הממשלה הראשון
חוזה המדינה
19. הדרך לבירת ישראל עוברת דרך: **שער הגיא**
עמק יזרעאל
מפרץ חיפה
20. גילה של ישראל בשנת 2008: 50
70
60

מפעל הייעור של קרן קימת לישראל

(מתוך אתר קק"ל, לשונית "הקלק וטע": www.kkl.org.il)

היערות והפארקים לא היו קיימים כאן מאז ומעולם. ראשוני המתיישבים היהודים שהגיעו לארץ ישראל בשלהי המאה הקודמת מצאו כאן ארץ שוממה ללא פיסת צל.

קרן קימת לישראל נוסדה בשנת 1901 במטרה לרכוש קרקעות בארץ ישראל בשם העם היהודי ובעבורו. בשנת 1904, במקביל לפעילותה בתחום רכישת הקרקעות, קק"ל יזמה נטיעת עצי זית על אדמות בן שמן וחולדה שזה עתה נרכשו. המחשבה מאחורי יוזמה זו היתה לטעת עצים הנותנים פרי וכן מצטיינים בחינניותם.

פעילות זו מציינת למעשה את ראשית מפעל הייעור של קק"ל, מפעל הנמשך עד עצם היום הזה. במהלך כ-100 שנות פעילותה, קק"ל נטעה למעלה מ-200 מיליון עצים על פני למעלה מ-900 אלף דונם.

מטרות הנטיעה השתנו ומשתנות בהתאם לתקופה. בעבר, נטיעת היערות באה לענות על צרכים מידיים, כמו הגנה על שטחי קרקע נרחבים ושימור הקרקע.

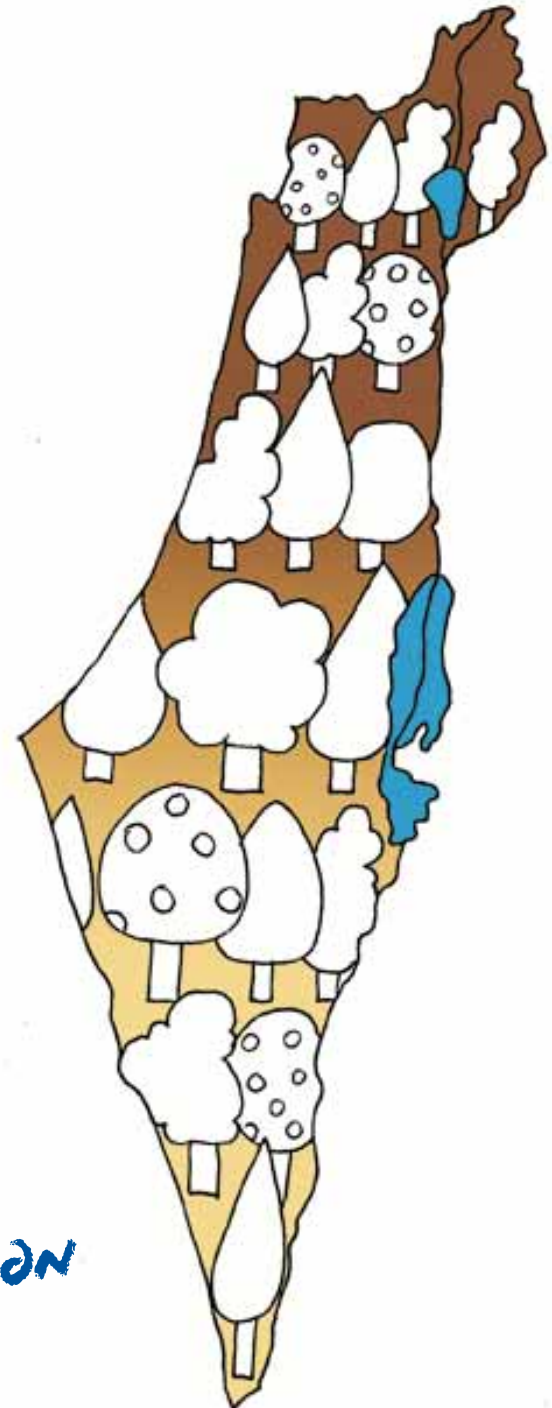
כיום, ליערות תפקידים מגוונים נוספים, כמו שיפור איכות הסביבה ("ריאות ירוקות"), סיפוק צורכי נפש וביטחון, הספקת עצה והשבחת מרעה.

קק"ל היא הגוף היחיד בארץ המופקד על פעילות הייעור מתוקף אמנה שנחתמה בין קק"ל לבין ממשלת מדינת ישראל.

כדי לתת מענה לצרכים שונים, קק"ל מבצעת מגוון סוגי נטיעות עצים:

נטיעות נופיות, נטיעות לשמירה על קרקע הלאום, נטיעות לדחיקת גבול המדבר, נטיעות לשימור קרקע, נטיעות לייצוב חולות, נטיעות לייעור עירוני, נטיעות לשיקום צידי דרכים ולטיפול נוף לאורך הכבישים.

(למידע נוסף - נספח יער וייעור בסוף החוברת).

מפת יערות
ישראל

פתיחה

מהלך הפעילות

- < חלקו את הכיתה לשש קבוצות.
- < סמנו יחד עם התלמידים את מיקום בית הספר על מפת ישראל.
- < תנו לכל קבוצה צבע משלה, דף מידע אודות סוג אדמה מאדמות הארץ, דגל אדמה ודף הסבר של יוחאי המדריך.
- < הסבירו: בתוך הקטע ימצאו התלמידים רמז למקום בארץ שבו יוכלו למצוא את סוג האדמה שלהם.
- < על התלמידים לנוע את דגל האדמה שלהם במקום בארץ שבו נמצא סוג האדמה שלהם; לאחר מכן עליהם לצייר על המפה מסלול נסיעה מבית הספר אל הדגל; לבסוף עליהם להשלים את ההסבר של יוחאי המדריך על הדרך ועל סוג האדמה.
- < לסיום, הזמינו נציג מכל קבוצה שיתחפש ויקריא את ההסבר של יוחאי לכיתה כשהוא נעזר במפה. בסוף כל הסבר תוכלו לשיר עם התלמידים את השיר המתאים.

דף הסבר של יוחאי

"בוקר טוב חברה'ל! אני שמח לפגוש אתכם בבוקר אביבי שכזה של ציפורים מצייצות כשקריאת הזגורי המצוי נשמעת מעל כל עץ רענן!

היום ניסע יחד לטיול מרתק אל אדמת ה _____ . נחלוף בנסיעה על פני _____ וגם על פני _____ היפהיפיה והמלבלבת, שם נצפה בשמש המטפסת אל מרום השמיים. נעצור לארוחת בוקר בדרך ב _____ , על גבעה מוריקה. אח, איזו ארץ נהדרת יש לנו.

סוף סוף הגענו אל _____ . אדמת ה _____ מתאפיינת ב _____ . היא מיוחדת בגלל שיש בה _____ . בעבר היתה _____ החקלאות בה _____ בגלל _____ בקיצור, פשוט אדמה מדהימה! ממש מתחשק לשיר!

קדימה, חברה'לך, شنשו מותניים, איספו שפתיים ושירו איתי!"

(שירו את השיר המתאים)

קטעי חידוץ

(המידע מתוך חוברת "אדמה - טיולים בשבילי קקל" מאת ידן רומן ויעקב שקולניק)

אדמה ישראלית

מטרות הפעילות:

שיעור בגיאוגרפיה ובגיאולוגיה של מדינת ישראל באמצעות משחק חקר.

סוג הפעילות: משולבת.

קבוצת הגיל: כיתות ג'-ו'.

הזמן: כשעה וחצי.

המקום: בכיתה.

עזרים:

מפת ישראל, שישה צבעים לסימון על המפה, שישה דפי מידע על אדמות הארץ, שישה דגלי אדמה, נעצים או נייר דבק, שישה דפי הסבר של יוחאי המדריך, כובע ופאה ליוחאי (לא חובה).

הכנות:

הקליקו על כפתור "דגלי אדמה" בתפריט העזרים שבתקליטור. הדפיסו וגזרו את ששת הדגלים.

הקליקו על כפתור "דפי מידע-אדמה ישראלית" בתפריט העזרים שבתקליטור. הדפיסו את דפי המידע.

הקליקו על כפתור "דפי הסבר של יוחאי" בתפריט העזרים שבתקליטור. הדפיסו את דפי ההסבר.

ניתן גם לצלם ולהכין את העזרים מתוך החוברת.

סל מונחים:

הר, עמק, חוף, ביצה, מדבר, בזלת.

אדמת הוהר

הרי הארץ בנויים ברובם משכבות עבות של סלעי גיר ודולומיט קשים וביניהם שכבות של סלעים רכים - קירטון וחרסיות. ההבדלים בקושי הסלע יוצרים את נופי המדרגות האופייניים להם. הבדלי המסלע יוצרים מגוון קרקעות. על הסלעים הקשים נוצרת אדמה אדומה, הידועה בשם טרה רוסה, ועל הסלעים הרכים נוצרת אדמה בהירה. מי הגשם המחלחלים בהר נעצרים לעתים בשכבת חוואר דקה ואטומה למים ויוצרים מעיינות שכבה, כמו אלה הנפוצים באזור הרי ירושלים. האדם החל ליישב את אזורי ההר לפני אלפי שנים. כדי לעצור את סחיפת המים ממדרונות ההרים בנו בני האדם שהתיישבו בהר מדרגות אבן המכונות "טראסות". הם גידלו גפן, זית, תאנה ורימון על המדרגות שבנו.

מלך פסגת הר הצופים

מאת: אביגדור המאירי, לחן: עממי

מעל פסגת הר הצופים
אשתחוה לך אפיים
מעל פסגת הר הצופים
שלום לך ירושלים
מאה דורות חלמתי עלייך
לזכות לראות באור פנייך.

ירושלים, ירושלים
האירי פנייך לבנך
ירושלים, ירושלים
מחורבותייך אבנך.

מעל פסגת הר הצופים
שלום לך ירושלים
אלפי גולים מקצוות כל תבל
נושאים אלייך עיניים
באלפי ברכות היי בורכה
מקדש מלך עיר מלוכה.

ירושלים, ירושלים
אני לא אזור מפה
ירושלים, ירושלים
יבוא המשיח יבוא.

אדמת הארץ

עמקי הארץ החשובים הם עמק יזרעאל, עמק זבולון, עמק בית שאן ועמק הירדן. אדמת העמק נחשבה מאז ומתמיד כאדמה הפורייה ביותר של הארץ. מפעלי גאולת הקרקע הראשונים והגדולים ביותר של קק"ל התרחשו בעמקים. בברכת יעקב לשבט יששכר נקרא עמק יזרעאל "ארץ נעמה". אזור עמק בית שאן התפרסם בעיקר בגידול בדי פשתן שנשלחו אל מעבר לים. בעמקים גידלו בעבר גם אורז, אינדיגו (צמח שממנו הפיקו צבע יקר), קנה סוכר ומטעי תמרים.

שיר הארץ

מאת: נתן אלתרמן, לחן: דניאל סמבורסקי

באה מנוחה ליגע
ומרגוע לעמל.
לילה חיוור משתרע
על שדות עמק יזרעאל.
טל מלמטה ולבנה מעל
מבית אלפא עד נהלל.
מה, מה לילה מליל?
דממה ביזרעאל.
נומה עמק, ארץ תפארת
אנו לך משמרת.

אצמא הולא

בעבר היו מרחבי מישור החוף, כמו אלה שסביב העיר תל אביב, מכוסים בחולות נודדים. אנשי המדע גורסים, שמקור החול במישור החוף הוא בדלתא של הנילוס: גרגרי הקוורץ העמידים נסחפים לים התיכון ומגיעים לחופי הארץ. כשהחולות האלה מתייצבים - בין היתר בזכות הצמחייה המתפתחת עליהם, הם הופכים לרכסים של סלעי כורכר, או לאדמות אדמדמות המכונות "חמרה". קל לחרוש באדמה החולית הזו ולכן היא קיבלה מהחקלאים את הכינוי "אדמה קלה". במשך אלפי שנים נחשבו אדמות החוף לבלתי מתאימות לחקלאות, אולם במאה ה-18 ביפו הסתבר שבעיבוד נכון הן מתאימות לגידול פרי הדר. אז החלו להתפשט במהירות מטעי הדורים במישור החוף, בעיקר ביפו ובעזה. משנות העשרים ואילך החלו לקום בארץ "מושבות הדורים", כגון רעננה, כפר סבא והרצליה.

בחולות

מאת: חיים חפר, לחן: עממי צרפתי

היה זה בחצות הליל - בחולות
כשזוג יצא לו לטייל - בחולות
ועל ראשו מגבעת קש, ולשפתיה טעם דבש
וכשחיבק אותה חזק, בהולם לבבה הוא חש
בחולות.

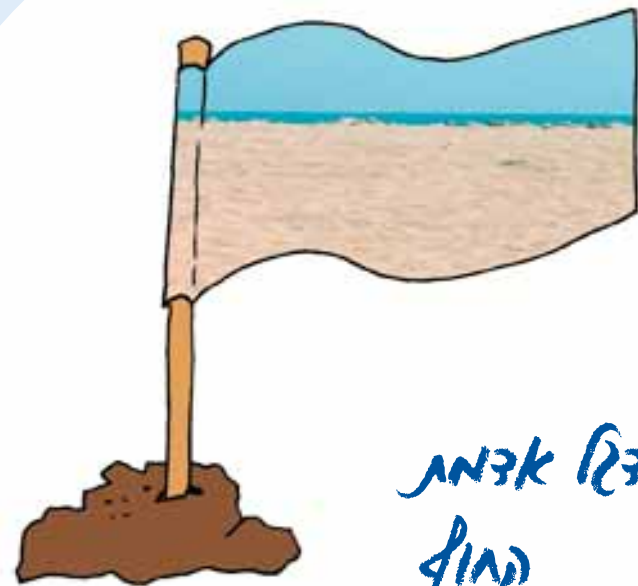
וכך נולדתי אני - בחולות
עלמת החן היתה אמי - בחולות
ולא צריך להיות נביא האיש ההוא היה אבי
חלוץ נחמד ולבבי, אל העולם אותי הביא
בחולות.

וכאן בנו הם את ביתם - בחולות
ובית אחר בית קם - בחולות
וכשצמחו כאן רחובות, הלכתי בדרכי אבות
ורק הגעתי למצוות, התחלתי בחורות לצבוט
בחולות.

הייתי לה צביטה נותן - בחולות
וכך נולד לנו הבן - בחולות
חלפו לילות, חלפו ימים ובני גם הוא אינו תמים
בליל אביב, בליל קסמים, גם הוא הולך לו לפעמים
בחולות.

עוד יש מקום לאהבה - בחולות
תדעו לכם שזו מצווה - בחולות
הזמן עובר מהר כל כך, והוא הרי אוהב אותך
אל החולות לכו אם כך, לפני שאיזו עיר תצמח
בחולות.

אני זוכר איך שרתי שם - בחולות,
את עלומי השארתי שם - בחולות,
גם לנכדי אני אומר:
לו רק אני צעיר יותר
הייתי את הכל מוכר
ובדבר אחד בוחר:
בחולות.

זה אצמא
הולא

אדמת הביצה

שטחי ביצות נחשבו בראשית הציונות כמקור כל רע, בעיקר משום שאי אפשר היה לעבד את אדמותיהן מבלי לייבשן, ומשום שהיוו בית גידול ליתושי האנופלס, היתוש הנורא שהפיץ את המלריה, מחלה שהפילה חללים רבים מבין המתיישבים. בימי קדם, לעומת זאת, היו הביצות מקור מים קבוע וכן סיפקו שפע של מזון. בשטחים המוצפים של עמק כמו זה המקיף את אגם החולה התפתחו אדמות כבול. אדמה מיוחדת זו נוצרת משאריות צמחים ומחומרים אורגניים ששקעו בקרקעית הביצה ולא התפרקו בשל מחסור בחמצן. הכבול יכול לשמש כדשן וכדלק, ובמקרים מסוימים נדלק וכוער בבעירה פנימית שקשה לכבותה. האדמה שנחשפה עם ייבוש אגם החולה בשנות ה-50 (של המאה הקודמת) הפכה לאדמה פורייה המניבה יכולים נאים.

הפלידה על יואל משה סלומון

מאת: יורם טהרלב, לחן: שלום חנוך

קפץ הדוקטור על סוסו
כי חס על בריאותו,
והרעים שלושתם פנו
לשוב לעיר איתו.
אמר אז יואל סלומון
ושתי עיניו הוזזות:
"אני נשאר הלילה פה
על הגבעה הזאת".
והוא נשאר על הגבעה,
ובין חצות לאור
פתאום צמחו לסלומון
כנפיים של ציפור.
לאן הוא עף, לאן פרח
אין איש אשר ידע,
אולי היה זה רק חלום
אולי רק אגדה.
אך כשהבוקר שוב עלה
מעבר להרים,
העמק הארור נמלא
ציוץ של ציפורים.
ויש אומרים כי עד היום
לאורך הירקון
הציפורים שרות על יואל
משה סלומון.

בבוקר לח בשנת תרל"ח
עת בציר הענבים
יצאו מיפו על סוסים
חמשת הרוכבים.
שטמפפר בא וגוטמן בא,
וזרח ברנט
ויואל משה סלומון,
עם חרב באבנט.
איתם רכב מזרקי
הדוקטור הכסוף,
לאורך הירקון הרוח
שר בקני הסוף.
ליד אום-לבס הם חנו
בלב ביצות וסבך
ועל גבעה קטנה טיפסו
לראות את הסביבה.
אמר להם מזרקי
אחרי שעה קצרה:
איני שומע ציפורים
וזה סימן נורא.
אם ציפורים אינן נראות
המוות פה מולך,
כדאי לצאת מפה מהר,
הנה אני הולך.

אזמאן (המדבר)

המדבר מתאפיין יותר מכל במיעוט הגשמים היורדים בו. עם ישראל קיבל את תורתו במדבר, בהר סיני. אבותינו, אברהם, יצחק ויעקב, שוטטו עם עדריהם במשעולי הנגב, בין בארות באר שבע. בעבר הקדום ידע הנגב חיים חקלאיים תוססים. החקלאות התבססה על ניקוז מי הנגר מי הגשמים שאינם מחלחלים ויוצרים שטפונות אל ערוצי הנחלים שבהם מדרגות חקלאיות של שעורה, חיטה, זית וגפן. במקומות השוכנים לגבול המדבר, כמו המזרח התיכון, המדבר עלול להשתלט על אזורים נושבים לא רק בגלל שינויי אקלים, אלא גם בגלל פעילותו של האדם. קק"ל פועלת לדחיקת המדבר ולמניעת התפשטותו בארץ.

אזמאן

מאת: חיים חפר, לחן: סשה ארגוב

לך, לך למדבר
הדרכים יובילו
ליל טרם בא
לך אחי אל המדבר.
למדבר
ארץ לא מים
הו, את אדמתי
שבנו אלייך.

אזמנת הפלג

רוב שטחי הגולן והגליל המזרחי, מראש פינה ועד עמק בית שאן, מכוסים בשכבה עבה ושחורה של בזלת המכונה "בזלת הכיסוי". הבזלת נוצרה מלבה, שנפלטה בהתפרצויות הרי געש שהחלו לפני כחמישה מיליון שנים. זהו סלע קשה והתכלותו איטית. הקרקעות הנוצרות על הבזלת הן חסרות גיר ולכן צבען כהה. בשקעים ובמישורים הגדולים נוצרו אדמות עמוקות המתאימות לגידולי פלחה. בקרקעות העמוקות פחות מתבצעים בעיקר מרעה וייעור. אחד ממרכיבי הבזלת הוא חומר בשם מגנטיט העשוי מתרכובות ברזל. מחט המצפן עשויה להסתובב לכיוון ההפוך בנוכחות סלעי בזלת עתיקים, שנוצרו כשקוטביות כדור הארץ היתה שונה.

נני

מאת: רחל, לחן: נעמי שמר

שם הרי גולן, הושט היד וגע במ!
בדממה בוטחת מצוים: עצור.
בכדידות קורנת נם חרמון הסבא
וצינה נושבת מפסגת הצחור.
שם על חוף הים יש דקל שפל צמרת
סתור שיער הדקל כתינוק שובב,
שגלש למטה ובמי כינרת
ובמי כינרת משכך רגליו.
מה ירבו פרחים בחורף על הכרכ,
דם הכלנית וכתם הכרכום.
יש ימים פי שבע אז ירוק הירק,
פי שבעים תכולה התכלת במרום.
גם כי אורש ואהלך שחור,
והיה הלב למשואות זרים -
האוכל לבגוד כך, האוכל לשכוח
האוכל לשכוח חסד נעורים?

פגיונות/מורה - דפי הסבר

אדמה וזהר

סוף סוף הגענו אל הרי ירושלים. אדמת ההר מתאפיינת בשכבות סלעים בעלות קשיות שונה. היא מיוחדת בגלל שיש בה מעיינות שכבה. בעבר היתה מיושבת כבר לפני אלפי שנים. החקלאות בה מתבצעת על טרסות בגלל סחיפת הקרקע על ידי הגשמים.

בקיזור, פשוט אדמה מדהימה! ממש מתחשק לשיר! קדימה, חברה'לך, שנסו מותניים, איספו שפתיים ושירו איתי...

אדמה ופחית

סוף סוף הגענו אל עמק יזרעאל. אדמת העמק מתאפיינת בפוריות הרבה. היא מיוחדת בגלל שיש בה את האדמות הראשונות שגאלה ק"ל. בעבר היתה "ארץ נעמה" שניתנה לשבט יששכר. החקלאות בה מגוונת בגלל שהיא אדמה פורייה מאד.

בקיזור, פשוט אדמה מדהימה! ממש מתחשק לשיר! קדימה, חברה'לך, שנסו מותניים, איספו שפתיים ושירו איתי...

אדמה ופחית

סוף סוף הגענו אל תל אביב. אדמת החוף מתאפיינת בחולות נודדים. היא מיוחדת בגלל שיש בה חמרה וכורכר. בעבר היתה שוממה מחקלאות החקלאות בה מתאפיינת בעצי הדר בגלל התאמת החמרה לגידולים מסוג זה. בקיזור, פשוט אדמה מדהימה! ממש מתחשק לשיר! קדימה, חברה'לך, שנסו מותניים, איספו שפתיים ושירו איתי...

אדמה ופחית

סוף סוף הגענו אל אגם החולה. אדמת הביצה מתאפיינת בבוצ ובהצפות. היא מיוחדת בגלל שיש בה כבול. בעבר היתה מקור כל רע בעיני הציונים. החקלאות בה טובה בגלל הדשן שמספק הכבול.

בקיזור, פשוט אדמה מדהימה! ממש מתחשק לשיר! קדימה, חברה'לך, שנסו מותניים, איספו שפתיים ושירו איתי...

אדמה ופחית

סוף סוף הגענו אל הנגב. אדמת המדבר מתאפיינת במיעוט הגשמים. היא מיוחדת בגלל שיש בה שיטפונות. בעבר היתה מקום השוטטות של אברהם, יצחק ויעקב. החקלאות בה התבססה על ניקוז מי הנגר בגלל הצורך לאסוף את מעט המשקעים שלא מחללים בה.

בקיזור, פשוט אדמה מדהימה! ממש מתחשק לשיר! קדימה, חברה'לך, שנסו מותניים, איספו שפתיים ושירו איתי...

אדמה ופחית

סוף סוף הגענו אל רמת הגולן. אדמת הבזלת מתאפיינת בצבעה השחור. היא מיוחדת בגלל שיש בה מגנטיט. בעבר היתה לבה שנפלטה בהתפרצויות הרי געש. החקלאות בה מתאימה לגידולי פלחה, מרעה וייעור בגלל עומק הקרקע המשתנה.

בקיזור, פשוט אדמה מדהימה! ממש מתחשק לשיר! קדימה, חברה'לך, שנסו מותניים, איספו שפתיים ושירו איתי...

קומיקס ציוני

מהלך הפעילות

- < חלקו את הכיתה לשש קבוצות.
- < בשבוע שלפני הפעילות, בקשו מהתלמידים לאסוף חוברות קומיקס ישנות ולהביאן לכיתה.
- < הציגו בכיתה ספר או חוברת קומיקס וספרו לתלמידים מעט על השפה האמנותית הייחודית.
- < כעת הסבירו לתלמידים שהיום הם יתבקשו להיות אמני קומיקס וליצור סיפור משלהם. הרגיעו והסבירו שאין צורך לדעת לצייר - התמונות מוכנות והתלמידים יצטרכו ליצור את הסיפור ו"לביים את הדמויות" לפי העלילה שיחברו.
- < חלקו לכל תלמיד דף צילומים והכריזו על תחרות סיפור הקומיקס הציוני. על התלמידים לכתוב את המלל סביב הדמויות ובתוך "בלוני הקומיקס" ולקבוע את רצף התמונות על פי בחירתם. הכללים גמישים - מי שידע ורוצה לצייר ולהוסיף לתוך התמונות דמויות משלו - יכול; מי שרוצה יוכל להשתמש בדמויות מתוך החוברות הישנות - לגזור ולהדביק אותן על חלק מהתמונות או על כולן; אפשר לבחור רק בחלק מתוך התמונות הנתונות.
- < הקציבו זמן לגזירה, להדבקה, לכתיבה ולציור הקומיקס.
- < תלו את היצירות בתערוכה בכיתה או במסדרון והזמינו את תלמידי או מורי הכיתות המקבילות לשפוט בתחרות.
- < לסיום, בקשו מכל תלמיד לבחור אחד מהצילומים שבהם השתמש בקומיקס שיצר ולהכין סיכום בן עמוד אחד על אודות האירוע שבצילום.

הקומיקס הוא סיפור בתמונות. הדמויות המצוירות ורצף האירועים משתנים מתמונה לתמונה וכך התמונות מצטרפות לכדי עלילה. מקובל לרשום את המלל שהדמויות אומרות בכוונה המצוירת בקירבתן. עם השנים, התפתחו פורמטים שונים של קומיקס, בין היתר נוצרו מסגרות התמונה ("חלונות"), אשר צורתם, רוחבם או אורכם, וכן מיקומם, תורמים לעלילה על ידי יצירת רושם מסוים. לדוגמה: רצף צפוף של תמונות קצרות נועד ליצור תחושה ורושם של חיפזון ומהירות. הקומיקס מופץ במגאזינים, בעיתונים, בחוברות ובאינטרנט. קיימים סוגים שונים של סיפורי קומיקס: החל מעלילות וסיפורים ארוכים שמתמשכים בסדרות ארוכות של ספרים וחוברות וכלה ב"סטריפ" - רצועה קצרה ומצחיקה של מספר תמונות המספרות סיפור קצר. גיבורי קומיקס רבים הפכו לדמויות ידועות והגיעו גם למסך הקולנוע: סופרמן, אקס-מן, ספיידרמן, גרפילד, ועוד.

מטרות הפעילות:

הכרת אירועים ומפעלים חשובים שאירעו מאז קום מדינת ישראל.

סוג הפעילות: יצירה וחקר.

קבוצת הגיל: כיתות ד'-ז'.

הזמן: כשעתיים.

המקום: בכיתה.

עזרים:

מספרים, דבק, כלי כתיבה, דף ריק בגודל A3 להדבקת הקומיקס לכל תלמיד, דף צילומים לכל תלמיד, חוברות קומיקס ישנות שהתלמידים אספו, נייר דבק ונעצים.

הכנות:

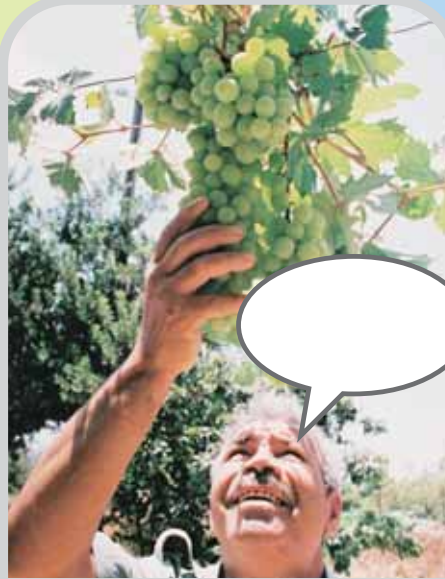
הקליקו על כפתור "קומיקס ציוני" בתפריט העזרים שבתקליטור. הדפיסו דפי צילומים כמספר התלמידים. ניתן גם לצלם את הדפים מתוך החוברת.

סל מונחים:

הכרזת המדינה, דגל הדיו, הקונגרס הציוני.

הכשרת קרקע בנגב המערבי, 1980

יקב בנגב, 1980

דוד בן גוריון נוסע ביער ירושלים, 1953

הסכם קמפ דייוויד, 1978

יער ביריה, 1948

מצפה בגליל - מושב מנוף, 1953

מדליה אולימפית ליעל ארד
ואורן סמדרה, 1992

ילדים עולים בנטיעות, 1985

דגל הדיו - אילת, 1948

חנוכת יד קנדי, 1966

הכרזת המדינה, תל אביב, 1980

עולים מתימן במושב אורה, 1950

מהלך הפעילות

ספרו לתלמידים מעט על קק"ל ועל השינוי שעברה לאחר הקמת המדינה:

קרן קימת לישראל הוקמה בבאזל, בקונגרס הציוני החמישי, כמפעל שמטרתו להשיב את אדמות ארץ ישראל לעם היהודי ואת עם ישראל לאדמתו. מטרת הקרן היתה לאסוף תרומות ליצירת קרן לאומית שהיא רכוש משותף של העם היהודי כולו, אשר תרכוש ותגאל את אדמת ארץ ישראל כדי לאפשר ליהודים להתיישב בה. הכלים לגאולת האדמה היו מגוונים: איסוף תרומות משולב בחינוך ציוני. על ידי רישום ב"ספר הזהב" של הקרן, על ידי הפצת הקופסה הכחולה בין הקהילות היהודיות בגולה ועל ידי בולי קק"ל, שהראשון שבהם הונפק כבר ב-1902, הופצו רעיונות כגאולת האדמה ועלייה לארץ ישראל. האדמות שנרכשו יועדו לצורך התיישבות חקלאית ציונית, נטיעות וייעור ולמטרות חינוכיות. הקרן התחייבה לא רק "לקנות בארץ ישראל אדמת בניין, שדה וכן יערות וחלקות מכל סוג", אלא גם "לעבד את האדמה הקנויה או למסור אותה לעיבוד או להכחירה ליהודים מתוך איסור הכחרת משנה וכן לייסד כל מיני מפעלים או לתמוך בכל מיני מפעלים העשויים לעזור למטרה זו" (מתוך תקנות הקרן שהתקבלו בקונגרס הציוני השישי).

לאחר קום המדינה היה ברור שהמשימה העיקרית שהקרן עסקה בה ב-50 שנותיה הראשונות - רכישת אדמות וגאולת הארץ - הצטמצמה מאוד, ולמעשה היא החלה לעסוק במשימות שבעבר היו משניות למשימתה העיקרית: התיישבות באזורים חדשים ובאזורי הספר, קליטת עולים בעבודת אדמה, הכשרת קרקע, ייעור ומפעלי פיתוח.

אנשי בן זמננו:

"מבצע הפרחת השממה - השבחת הקרקע, נטיעת גנים ויערות, התקנת השקאה... הוא למעלה מיכולתה של מדינת ישראל בלבד, באשר הורחבו הממדים, הואץ הקצב, גדלו האפשרויות ורבו הצרכים. הזמן דוחק כאשר לא דחק אף פעם... מפעל אדיר זה מחייב מאמץ כולל ומתוח של העם כולו, והכלי הנאמן והיעיל של העם להפרחת השממה היא קרן קימת לישראל. והמעשה אשר תעשה הקרן הלוא הוא נתון ומוגדר להפליא במזמור עתיק של נעים זמירות ישראל: פקדת הארץ ותשתוקקה, רבת תעשרונה... תכין דגנם... תלמיה רווה... צמחה תברך... ירעפון נאות מדבר... לבשו כרים הצאן ועמקים יעטפו בו."

בן גוריון, שהכיר היטב את הניסיון שצברה קרן קימת בכל העבודות האלה, ביקש שהקרן תסייע למדינה במה שהיא היטיבה לעשות בעבר. הוא עצמו, שהאדמה סימלה כל כך הרבה בעיניו, ידע שהפיכת האדמה ממדבר לגן עדן היא מקצוע, ואין כמו אנשי קרן קימת מומחים בעשיית ניסים חקלאיים ובוטניים על פני האדמה.

(מתוך "ותחדש פני האדמה" - מאת איזי מן)

קובייה ירוקה

מטרות הפעילות:

הכרת ההיסטוריה של קק"ל ותרומתה למדינה לאורך שנות קיומה. הבנת השינוי שחל בתפקידי קק"ל עם קום המדינה וההתמודדות איתו עד היום.

סוג הפעילות: חקר ויצירה.

קבוצת הגיל: כיתות ד'-ז'.

הזמן: כשעה.

המקום: בכיתה.

עזרים:

קטעי מידע, קובייה ירוקה, שישה גליונות בריסטול, כלי כתיבה.

הכנות:

הקליקו על כפתור "קובייה ירוקה" בתפריט העזרים שבתקליטור. הגדילו והדפסו את הקובייה. גזרו, קפלו והדביקו במקומות המסומנים. ניתן גם לצלם ולהגדיל את הקובייה מתוך החוברת.

סל מונחים:

קרן קימת לישראל, עלייה והתיישבות, שיקום נחלים, המוביל הארצי, פיתוח הערבה, מצפים בגליל, ייעור.

המשך מהלך הפעילות:

- הציגו לתלמידים את הקובייה הירוקה: קובייה שעל כל אחת מפיאותיה מופיע תחום שבו עסקה קק"ל במשך השנים שמאז הקמת המדינה ב-1948. ציינו, שאלו התחומים המופיעים גם על הכרזות שבערכה.
- חלקו את התלמידים לשש קבוצות על ידי הטלת הקובייה: כל תלמיד יטיל את הקובייה בתורו, והתמונה שקיבל בהטלה תקבע לאיזו קבוצה ישתייך.
- לאחר החלוקה, תנו לכל קבוצה כרטיסיית מידע על אודות פעילות קק"ל בעשור מסוים. הסבירו, שעל פי קטע המידע שקיבלו, על התלמידים לעצב בול שיוקדש לתחום הפעילות שקיבלו. עיצוב הבול צריך להביע את עיקרי הפעילות של קק"ל בתחום שאותו הוא מייצג ולהמחיש את חשיבות התחום.
- נציגי כל קבוצה יציגו את הבול שעיצבו בפני הכיתה והתלמידים יצביעו ויבחרו את הנושא ואת הקבוצה המנצחת. עיצוב הבול המנצח יישלח לאגף לחינוך ולנוער של קק"ל.

קובייה ירוקה

הוראות:

1. גזור על פי הקו הנאיף
2. קטע על פי הקווים הנאיפים
3. מרח דבק פאסטי על הנאיפים והסמלונים והדבק את הקובייה

מסגרת בול

אמנה בין מדינת ישראל לקרן

(מידע מתוך "ותחדש פני אדמה" - מאת איזי מן)

ביולי 1960 אישרה הכנסת את החוק המסדיר את ענייני הקרקע במדינה ואת מערכת היחסים בין קרן קימת לבין מדינת ישראל. מעט יותר משנה אחר כך, בנובמבר 1961, נחתמה אמנה בין מדינת ישראל לבין קרן קימת לישראל על הקמת מינהל מקרקעי ישראל. העיקרון החשוב של קק"ל - "והארץ לא תימכר לצמיתות" (ויקרא, כ"ה 23) - התקבל ונקבע שהאדמות לא יימכרו אלא יימסרו רק בחכירה. בעקבות השינוי החוקי, המשיכה קרן קימת בעבודת גאולת האדמה - אלא שמעכשיו זו לא היתה גאולת האדמה מידיים זרות, כפי שעשתה במשך כמעט שישה עשורים, אלא גאולת הקרקע מן השממה. האמנה, שנחתמה בידי שר האוצר לוי אשכול ויושב הראש החדש של קרן קימת, יעקב צור, קבעה, כי קק"ל תמשיך גם בעתיד להיות מוסד עצמאי של ההסדרות הציוניות העולמית וככזו היא גם תמשיך בעבודת ההסברה והחינוך ובגיוס משאבים כספיים בישראל ובתפוצות, כפי שעשתה בעבר, לצורך מימון העבודות לפיתוח הארץ. מכיוון שאדמות רבות עדיין עמדו בשיממון - קיבלה הקרן הכשר להמשיך ולהפוך אדמות שוממות לפינות ירוקות ומניבות יבולים ופירות.

האמנה איפשרה לקרן קימת להמשיך בתפקיד החינוכי, שנטלה על עצמה כבר בשנותיה הראשונות, לקרב את הלב היהודי אל אדמת הארץ.

פיתוח הערבה

ב-1970 הכריזה קק"ל על פיתוח הערבה כעל מפעלה המרכזי ביובל ה-70 שלה. כבר בשנת 1962 פרצה קק"ל את הדרך מערד לים המלח במבצע הנדסי נועז וחסר תקדים. אחרי מלחמת ששת הימים סייעה הקרן לעלייתו מחדש על הקרקע של קיבוץ ערבה. עבודות הפיתוח והכשרת הקרקע בערבה כללו מבצעים מיוחדים, כמו הבאת אדמה ממרחקים עצומים. קק"ל מנצלת את האדמה בנגב לא רק למטרות התיישבות וחקלאות, אלא גם כדי למנוע מדבור. היא יוצרת טראסות וסוללות עפר המאגמות את מי הגשמים ומשפרות את חילחולם בקרקע. גם מאגרי המים הרבים שקק"ל בונה בדרום מאפשרים את ניצולם של מי הגשמים לחקלאות. ללא התערבות האדם היו מים אלה נשפכים לים ומתבזבזים. תחנות מו"פ - מחקר ופיתוח - מנהלות מחקרים במטרה לשפר את ניצול המים וליצור שיטות גידול חדשות המתאימות לאזור המדברי.

קטעי היצא

עלייה והתיישבות

(מידע מתוך "ותחדש פני אדמה" - מאת איזי מן)

קרן קימת נרתמה למשימה האדירה והמסובכת של קליטת עלייה, מן החשובות שבמשימות שהציבה לעצמה לאחר קום המדינה. כדי לסייע למאמץ הקליטה החלה הקרן להעסיק עולים חדשים בעבודות הייעור והפיתוח בכל אזורי הארץ, ואף לטעת למען העולים ליד בתייהם החדשים, כך שהעולים יהיו הנוטעים וגם הנהנים הראשונים מהיער.

העלייה מאתיופיה ומרוסיה בעשור הרביעי והחמישי של המדינה הגדילה את האוכלוסייה של מדינת ישראל בכמעט מיליון איש. גלי העלייה הוגדרו בהצהרת המדיניות של קרן קימת, בקיץ 1990, כניצחוננו של הרעיון הציוני וחזונה של קרן קימת, כי תכנון של קליטה בהיקף רחב שכזה לא יכול היה להתבצע אלמלא העובדה שהאדמה היא אדמת הלאום ואפשר להשתמש בה לצרכים לאומיים. משה ריבלין, יושב ראש קרן קימת באותן שנים, אמר: "כשאנו עוסקים בקרקע, יש לזכור שפיתרון מהיר הוא בגדר האפשר רק משום שבמדינת ישראל נשמר חזון הקרן הקימת שהקרקע היא קרקע הלאום. פירוש הדבר, שאפשר היום להחליט על הפשרת קרקע בגליל, בנגב ובמקומות אחרים והעמדתה לרשות משימה זו". למעשה, קק"ל "קפצה" לתוך המשימה ומיהרה להכשיר לעלייה החדשה קרקעות מכרמיאל ועד אילת. שוב נקראו הדחפורים של קרן קימת לצאת לשטח כדי להכשיר את הקרקע להקמת שכונות מגורים חדשות. 40 אחוז מתקציבה של הקרן הוקצב בשנים אלה להכשרת האדמות לקליטת העלייה הגדולה, ובמשך כשנתיים הוכנה תשתית להקמת 60 אלף יחידות דיור בעשרות מקומות בארץ... בקק"ל הכינו שלא די בשיכון בלבד. עבודות הפיתוח נועדו גם לאפשר לעולים החדשים ולאזרחים הוותיקים למצוא מקורות פרנסה באזורים שונים בארץ. לשם כך, המשיכה קרן קימת לפלס דרכים ולהכשיר קרקע לא רק למגורים אלא גם לאתרי תיירות שסיפקו מאות מקומות עבודה... אל מחנות הקיץ של קרן קימת הוזמנו בקיץ 1990 נערים עולים חדשים. המפגש שלהם עם הנערים ילידי הארץ היה פרק ראשון בקליטתם החברתית ומגע ראשון, בלתי אמצעי, עם אדמת הארץ.

מצבים קלאסיים

(מידע מתוך "ותחדש פני אדמה" - מאת איזי מן)

ב-1975 החלה קק"ל לפתח שני גושים חדשים בגליל - גוש תפן וגוש שגב. יישובם של הגושים האלה, שהיה חלק מתכנית רחבה שנודעה אז כ"יהוד הגליל", החל מיד לאחר סיומן של העבודות להכשרת הקרקע. השם שהוענק ליישובים החדשים היה שם ישן - מצפים, בדומה לשלושת היישובים שהוקמו בנגב ב-1934. את הרעיון להקים מצפים בגליל, בדרך כלל במקומות שהיו עד אז קשים לגישה, בראשי הרים ובשולחות הרחוקות מדרכי הגישה המרכזיות, העלה מאיר שמיר, שהיה מנהל פיתוח הקרקע בקרן קימת, סגן מנהל המחלקה להתיישבות של הסוכנות היהודית וראש מינהל מקרקעי ישראל. תחילה הוקמו ארבעה מצפים, כשבכל אחד מהם משפחות אחדות בלבד. ההתיישבות הזאת סחפה אנשים רבים מהעיר, בעיקר בעלי מקצועות חופשיים, שביקשו בית באוויר הצלול, רחוק מן התנועה, הרעש והזיהום של הערים הגדולות. גם הפעם עסקה קק"ל לא רק בהכשרת הקרקע, אלא חזרה שוב לתפקיד שמילאה בחמשת העשורים הראשונים: רכישה. אנשי הקרן עברו בגליל מכפר לכפר וקנו קרקעות, שעליהן יקומו בסוף העשור הזה ובתחילת העשור הבא 29 מצפים חדשים. מי שסבר שגאולת האדמות היתה עניין היסטורי בלבד, ראה איך גלגל הזמן מחזיר את קרן קימת אל המשימה שהיא כל כך היטיבה לבצע בשנים שלפני הקמת המדינה. מי שהכיר את הרי הגליל הטרשיים בשיממונם, חשב שמדובר ב"חלומות על פסגת ההר", כפי שנכתב באחד העיתונים, אבל מהר מאוד החל החלום להפוך למציאות ירוקה על האדמה ואדומה על הגגות.

שיקום נחלים

השפעת האדם על סביבתו בארץ ישראל במאה ה-20 היתה מכרעת. דרמטית במיוחד היא השפעת האדם על הנחלים בישראל. מי מעיינות, שהזינו בעבר את הנחלים במים חיים, נתפסו והועברו לשימוש ביתי, חקלאי ותעשייתי. במקומם הוזרמו לאפיקי הנחלים מי שפכים שמקורם בתעשייה, בחלקם מים שמכילים מתכות כבדות ותרכובות כימיות רעילות במיוחד. ההזנחה רבת השנים מגדילה את הסיכון לסביבה והופכת את השיקום לקשה יותר.

בראשית שנות ה-90, הוקמה המנהלת לשיקום נחלי ישראל ביזמה משותפת של קרן קימת לישראל והמשרד לאיכות הסביבה ובשיתוף עם גופים נוספים. בשל החשיבות הלאומית של הנושא, נטלה קק"ל את "הובלת" המנהלת על עצמה. המנהלת שמה לה למטרה "להחזיר חיים לנחלים", לסלק את המזהמים ולהחזיר את תבניות הנוף והמים של נחלי ישראל למצבם הראשוני ככל שניתן.

שיקום הנחלים בישראל מתבצע על פי מה שמכונה "הגישה האגנית". הרעיון הוא שכדי לשקם בצורה נכונה את הנחל אין די בטיפול בערוץ של אותו

נחל בלבד, אלא בכל האפיקים שבאגן ההיקוות של הנחל. כל מפגע שקיים באיזושהו אפיק באגן הניקוז של נחל כלשהו, משפיע כמובן על הנעשה בערוץ הראשי. לפיכך, יש להכיר באגן ההיקוות כיחידה הבסיסית לפיתוח, לשימור ולניהול השטח סביב ערוץ הניקוז.

המטרה העומדת לנגד עיני הפועלים לשיקום הנחלים היא לגרום לכך שמשאביו הטבעיים של אגן ההיקוות יתרמו תרומה מיטבית לכלכלה ולאיכות החיים של האזור ותושביו. מדובר בפעילות מורכבת, הכוללת את הסדרת הנחלים כמערכת ניקוז, שימור קרקע מפני שיטפונות, סילוק מזממים ופיתוח מקורות מים לאורך אפיקי הנחלים. בצד כל אלה, נעשות פעולות להפיכת הנחלים לצירי נופש ותיירות. בסופו של דבר, תורם שיקום הנחלים גם לשמירה על איכות מים טובה בישראל.

בעשר השנים האחרונות עסקה המנהלה לשיקום נחלי ישראל בשיקום הנחלים אלכסנדר, חרוד, ירדן, שורק, לכיש, ציפורי, תנינים, בשור, באר שבע. שתי רשויות עצמאיות עוסקות בטיפול בנחלים קישון וירקון.

יוזמים קלאסיים

(מידע מתוך אתר קק"ל, לשונית "הקלק וטע": www.kkl.org.il)

היערות והפארקים לא היו קיימים כאן מאז ומעולם. ראשוני המתיישבים היהודים שהגיעו לארץ ישראל בשלהי המאה הקודמת מצאו כאן ארץ שוממה ללא פיסת צל.

קרן קימת לישראל נוסדה בשנת 1901 במטרה לרכוש קרקעות בארץ ישראל בשם העם היהודי ובעבורו. בשנת 1904, במקביל לפעילותה בתחום רכישת הקרקעות, קק"ל יזמה נטיעת עצי זית על אדמות בן שמן וחולדה שזה עתה נרכשו. המחשבה מאחורי יוזמה זו היתה לטעת עצים הנותנים פרי וכן מצטיינים בחיוניותם. פעילות זו מציינת למעשה את ראשית מפעל הייעור של קק"ל, מפעל הנמשך עד עצם היום הזה. במהלך כ-100 שנות פעילותה, קק"ל נטעה למעלה מ-200 מיליון עצים על פני למעלה מ-900 אלף דונם.

מטרות הנטיעה השתנו ומשתנות בהתאם לתקופה. בעבר, נטיעת היערות באה לענות על צרכים מידיים, כמו הגנה על שטחי קרקע נרחבים ושימור הקרקע. כיום, ליערות תפקידים מגוונים נוספים, כמו שיפור איכות הסביבה ("ריאות ירוקות"), סיפוק צורכי נופש ובידור, הספקת עצה והשבחת מרעה.

קק"ל היא הגוף היחיד בארץ המופקד על פעילות הייעור מתוקף האמנה שנחתמה בין קק"ל לבין ממשלת מדינת ישראל. כדי לתת מענה לצרכים שונים, קק"ל מבצעת מגוון סוגי נטיעות עצים:

נטיעות נופיות, נטיעות לשמירה על קרקע הלאום, נטיעות לדחיקת גבול המדבר, נטיעות לשימור קרקע, נטיעות לייצוב חולות, נטיעות לייעור עירוני, נטיעות לשיקום צידי דרכים ולטיפול נוף לאורך הכבישים.

מהלך הפעילות

- < חלקו את התלמידים לארבע קבוצות.
- < חלקו לכל קבוצה קטע מידע הסוקר את אחד מתחומי התפתחותה של מדינת ישראל מתש"ח ועד ימינו.
- < בקשו מהתלמידים לקרוא את קטע המידע ולהכיר את התחום שאותו קיבלו. לאחר מספר דקות בקשו מכל אחת מהקבוצות לחבר חמש חידות טריוויה (שאלה עם שלוש תשובות אפשריות שרק אחת מהן נכונה), העוסקות בתחום שלה.
- < איספו את דפי החידות. בחרו נציג מתחרה מכל קבוצה וארגנו חידון: כל מתמודד בתורו בוחר תחום שמתוכו יישאל (למעט התחום של הקבוצה שלו). נציג הקבוצה שתחומה נבחר מקריא את החידה והמתמודד בוחר תשובה. אם צדק, יזכה בנקודה.
- < בסיום החידון הכריזו על המנצח.
- < כעת, חלקו לכל קבוצה כרזת כדור בדולח. הסבירו, כי לאחר שהכירו את התחום לעומק, מוזמנים חברי הקבוצה לחזות לאן יתפתח התחום שקיבלו בעשור הבא של המדינה. בקשו מהתלמידים "לחזות את העתיד", ולצייר ולכתוב בתוך כדור הבדולח את עתידו של התחום שקיבלו, כפי שהיו רוצים לראותו.
- < הציגו את הכרזות בכיתה ובקשו מנציג מכל קבוצה להסביר על כדור הבדולח שלה.
- < לסיום, נהלו דיון על הדרכים להשגת המטרות העתידיות שהציבו התלמידים - מה יש לעשות ומה צריך לשנות במדינה כדי ליצור בה עתיד טוב בכל התחומים.

כדור הבדולח

מטרות הפעילות:

סקירה רוחבית של ההיסטוריה של מדינת ישראל לפי תחומים, הזדמנות "לחזות את העתיד" - להביע משאלות לגבי עתיד המדינה ולחפש דרכים להגשימן.

סוג הפעילות: פעילות חקר ומשחק.

קבוצת הגיל: כיתות ז'-ט'.

הזמן: שעה.

המקום: בכיתה.

עזרים:

חמישה קטעי מידע, כרזת כדור הבדולח, צבעים וכלי כתיבה.

הכנות:

הקליקו על כפתור "כדור הבדולח" בתפריט העזרים שבתקליטור. הגדילו והדפיסו ארבע כרזות. ניתן גם לצלם את הכרזות מתוך החוברת.

סל מונחים:

מדע, מחקר, עלייה, אקולוגיה, עתיד, חזון.

קצו חיזו <<

חזו

בשנת 1955 החל לפעול המחשב הראשון בישראל - ויצק - שנבנה במכון וייצמן ברחובות.

עשר שנים לאחר הקמתה, כבר רשמה ישראל הישג מדעי חשוב: הקמת הקריה למחקר גרעיני בדימונה בסיוע ממשלת צרפת. בתחילה הוגדר השטח כמפעל טקסטיל ולאחר שנחשף הכור טענו הממשלות לאורך השנים, כי מטרתו היא לספק כוח למתקני התפלת מים.

לאחר מלחמת ששת הימים חזרה לפעול האוניברסיטה העברית בהר הצופים שנחנכה ב-1925 על אדמת קרן קימת לישראל. באוניברסיטה פועלים עד היום גדולי המוחות, והיא עומדת בשורה הראשונה של המוסדות האקדמיים בעולם.

המלחמות הרבות והאיום הקיומי שבו נתונה המדינה הביאו לפיתוחים מדעיים רבים בתחום התעשייה הצבאית, ובשנת 1988 יצא לחלל לוויין טכנולוגי ניסויי בשם "אופק 1". בשנת 2003 יצא לחלל האסטרונאוט הישראלי הראשון - אילן רמון, שנספה יחד עם צוות מעבורת החלל קולומביה, שהתפרקה במהלך החזרה לכדור הארץ.

בשנת 2008, בתום עשר שנים של התפתחות מואצת, הפכה ישראל למעצמת הייטק בקנה מידה עולמי. רמת המחקר והידע המדעי שנצברו לאחר שנים של מאמץ החלו להשתלם גם כלכלית.

ומה הלאה? נסו לחזות את העתיד המדעי של מדינת ישראל.

חזו

עם תום מלחמת העצמאות החלו לזרום לארץ עולים מכל הגלויות. תוך שלוש שנים מקום המדינה הוכפלה אוכלוסיית הארץ ומספר היושבים במחנות האוהלים והפחונים הגיעו לרבבות. עד מהרה יזמה הממשלה את "מבצע מרבד הקסמים" - מבצע העלייה הראשון שהביא בשנות ה-50 את יהודי תימן ארצה. "מבצע עזרא ונחמיה" להבאת יהודי עירק היה המבצע הבא ולאחריו עלו ארצה יהודי מרוקו. יהדות אתיופיה הגיעה לראשונה ברכבת אווירית במהלך מבצע משה בשנת 1981 ואחר כך גם ב"מבצע שלמה" ב-1994. בתחילת שנות ה-90 של המאה ה-20 הגיעו ארצה כרבע מיליון עולים מברית המועצות.

ומה הלאה? נסו לחזות את עתיד העלייה למדינת ישראל.

המאבק המדיני-2023

בה' באייר תש"ח הכריז דוד בן גוריון בתל אביב על כינונה של מדינת ישראל. מיד לאחר מכן פרצה מלחמת העצמאות, אשר אילצה את היהודים להילחם על מדינתם כבר ביום היוולדה. האויבים מסביב נסוגו אך המשיכו לאיים, עד אשר במלחמת ששת הימים הוכיחה ישראל לכל שכנותיה את כוחה, כבשה את העיר העתיקה בירושלים, שחררה את הכותל המערבי ואת הר הבית, כבשה את סיני, רצועת עזה, יהודה ושומרון ורמת הגולן. האופוריה בעקבות ההצלחה במלחמה נמשכה עד שנת 1973, אז פרצה בהפתעה מלחמת יום הכיפורים, שערערה את הביטחון בקיום המדינה. הסכם השלום בין ישראל למצרים, שנחתם בשנת 1979, היה הסכם השלום הראשון עם מדינה ערבית, והוביל לפינוי סיני והחזרתו לידי מצרים. מלחמת "שלום הגליל", שפרצה ב-1982 הביאה את חיילי צה"ל לעומק לבנון, כדי לבלום את התקפות המחבלים וליצור רצועת ביטחון. רק ב-1994 הלכה ירדן בעקבות מצרים וחתמה על הסכם שלום עם ישראל. הסכמי אוסלו וההתחממות ביחסים עם הפלסטינים היו הרקע לרצח ראש הממשלה יצחק רבין ב-1995 ותהליך השלום נבלם. תהליך ההתנתקות, שהחל ב-2005, יצר מצב חדש ברצועת עזה. מחלוקות פנימיות בעם הפלסטיני הובילו לפילוג אשר יצר מציאות חדשה - ברצועת עזה שולטת ממשלת החמאס, בעוד הפתח שולט ביהודה ובשומרון.

ומה הלאה? נסו לחזות את העתיד המדיני של ישראל.

אקולוגיה

הנושא האקולוגי והשמירה על ערכי הטבע היו רחוקים מלבם של החלוצים מקימי המדינה שרצו רק להתיישב, להפריח ולבנות. רק לאחר סיום ייבוש החולה בשנת 1958 עלה לכותרות נושא השמירה על החי והצומח וקם הגרעין הראשון שממנו נוסדה החברה להגנת הטבע. מאז השתנו הגישות ובשנת 1973 הוקם המשרד להגנת הסביבה כגוף מייעץ למקבלי ההחלטות ולראשונה הוכנסו שיקולי איכות הסביבה כגורם משפיע.

נושאים כמו שיקום נחלים, מניעת זיהום הים והאוויר על ידי מפעלים וגופים מסחריים ואפילו חוקים למניעת עישון בציבור שינו את חייהם של אזרחי ישראל.

המתח בין שימור ופיתוח הסביבה המשיך להתקיים ובתחילת שנות ה-90 הוצף מחדש חלק מביצת החולה ליצירת אגמון החולה, המאפשר קיום טבע ותיירות סביבתית לצד חקלאות ופיתוח. כיום, פועלת המדינה לאור העיקרון של פיתוח בר-קיימא, הדוגל במזעור הפגיעה בטבע ובמשאביו והתמקדות בבנייה ובפיתוח הכרחיים.

ומה הלאה? נסו לחזות את עתיד איכות הסביבה בישראל.

נצח העולם

מהלך הפעילות

< הקדמו והסבירו:

לפני שישה עשורים, כאשר כולם היו עסוקים בהקמת המדינה ובהגנה על גבולותיה ועל אזרחיה מפני האויבים שסביב, כמעט שלא הוקדשה תשומת לב לטבע ולסביבה שבהם התקיימו תנופת העשייה וההתיישבות. עיקר המשאבים הושקעו בבנייה, בקליטת עלייה, בסלילה ובפריצת דרכים. דוגמה טובה לכך הוא מפעל ייבוש ביצת החולה (ראה נספח). היום, לאחר 60 שנה, אנו מודעים הרבה יותר להשפעות מרחיקות הלכת שיש לשמירה על הסביבה על חיינו במדינת ישראל. יותר ויותר אזרחים בישראל מבינים, שעתיידנו במדינתנו הקטנטונת תלוי במידת השמירה שלנו על הטבע, האוויר, הנוף והריאות הירוקות המצומצמות שבהן נתברכה. ועדיין ישנן סוגיות רבות שלא נמצא להן פיתרון ולא מוקדשת להן תשומת לב מספקת.

בפעילות זו ננסה להכיר את הנושאים העיקריים העומדים בפני מדינת ישראל בתחום איכות הסביבה בפתח העשור השביעי לקיומה ולהבין מה נדרש מאיתנו, כאזרחים, כדי ליצור לעצמנו עתיד ירוק וטוב יותר.

< חלקו את התלמידים לחמש קבוצות ובקשו מהם לבצע משימת חקר מקדימה לשיעור: כל קבוצת תלמידים תבחר נושא עדכני מתחום איכות הסביבה בישראל כיום ותאסוף חומר על אודותיו באמצעות האינטרנט. מטרת החיפוש - הצגת הנושא לתלמידי הכיתה המקבילה, שתיבחר ככיתה השופטת בתחרות. הצגת הנושא תתבצע באמצעות תשדיר פרסומת המיועד לטלוויזיה, אשר יצרו התלמידים. בהצגת הנושא בתשדיר, על התלמידים להמחיש את הבעיה שבה בחרו, הפיתרון והדרכים להשגתו. על התלמידים בכל קבוצה למנות במאי, שחקנים, אחראי תפאורה ותלבושות. לאחר שחקרו את הנושא והבינו את הבעיה ופתרונה, על התלמידים להכין תשדיר פרסומת באורך של שלוש דקות, במטרה לשכנע את הכיתה השופטת לתרום לנושא שבו בחרה קבוצתם. עודדו את התלמידים ליצור תשדיר מתומצת, ממוקד ויצירתי ככל האפשר. הנחו אותם לבחור נושאים שקרובים ללבם ונוגעים לאזור שבו נמצא בית הספר שלכם.

< תנו לכל קבוצה רשימת אתרים והנחו את התלמידים להוסיף ולחפש גם מחוץ לרשימה.

< לאחר הצגת התשדירים, יצביעו תלמידי הכיתה השופטת ויבחרו את הקבוצה ואת הנושא המנצח.

< לסיכום, מלאו עם התלמידים מכתב כיתתי לשר לאיכות הסביבה ובקשו מהם לחתום עליו:

ישראל זיכוי

מטרות הפעילות:

הכרת הנושאים העיקריים העומדים בפני מדינת ישראל בתחום איכות הסביבה בפתח העשור השביעי לקיומה. חיבור אישי של התלמידים לתחום איכות הסביבה ויצירת מודעות לחשיבות הנושא.

סוג הפעילות: חקר ומשחק תחרותי.

קבוצת הגיל: כיתות ח'-י'.

הזמן: כשעתיים.

המקום: בכיתה.

עזרים:

חמישה דפי רשימת אתרי אינטרנט מומלצים, מכתב לשר לאיכות הסביבה, מעטפה (לא חובה).

הכנות:

הקליקו על כפתור "רשימת אתרים" בתפריט העזרים שבתקליטור. הדפיסו חמישה דפי רשימת אתרים. הקליקו על כפתור "מכתב לשר" בתפריט העזרים שבתקליטור. הדפיסו את המכתב. ניתן גם לצלם את העזרים מתוך החוברת.

סל מונחים:

איכות הסביבה, ריאות ירוקות, פיתוח בר-קיימא, שמירת טבע, שטחים פתוחים.

חננוּ אֶלֶּי <<

כבוד השר,

לכבוד יום העצמאות ה-____ למדינת ישראל אנו תלמידי כיתה ____ מבית
ספר _____ מבקשים לספר לך כי בחרנו את נושא _____
כנושא החשוב בתחום איכות הסביבה לעשור החדש. בחרנו בנושא כי:

נודה לך אם תקדם אותו על ידי הפעולות הבאות:

נושא ההגנה על הסביבה חשוב לאיכות חיינו ולקיומנו במדינה ואנו נעשה
ככל יכולתנו לקדם ולשפר את סביבתנו הקרובה.

על החתום:

רשימת אתרים מומלצים בתחום איכות הסביבה בישראל:

עמותת "צלול":
www.zalul.org.il
עמותת "גרינפיס":
www.greenpeace.org/israel
עמותת "אדם טבע ודין":
www.yarok.org.il
החברה להגנת הטבע:
www.teva.org.il

קרן קימת לישראל:
www.kkl.org.il
האתר הצעיר של קק"ל:
greenwin.kkl.org.il
אתר הילדים של המשרד להגנת הסביבה:
sababa.sviva.gov.il
המשרד להגנת הסביבה:
www.sviva.gov.il
עמותת "תנו לחיות לחיות":
www.letlive.org.il

כאבא 18 יום

מהלך הפעילות

< הקריאו לתלמידים את תמונת המצב הבאה:

"מדינת אוזנגה שבאפריקה זכתה בעצמאות רק לפני מספר שנים. תנופת הבנייה הולכת וגוברת והתושבים נחווים ליישב את הגבעות הקרחות והעמקים השוממים, לסלול דרכים וכבישים ולבנות מדינה משגשגת ומצליחה. בעיה אחת מעסיקה את השרים בממשלה והם אינם מצליחים להגיע להחלטה: ביצת סוהיל היא ביצה גדולה, המשתרעת על שטח של 60 אלף דונם במרכז של עמק פורה, ומפריעה לבני השבטים המקומיים לעבד את הקרקע הקרובה לכפריהם. חברי ממשלת אוזנגה נחלקים בדעותיהם - חלק טוענים שיש לשמור על הביצה שמהווה מקום מנוחה לציפורים נודדות ובית גידול לבעלי חיים וצמחים ייחודיים, וחלק טוענים, שבשעה כזו של הקמת המדינה החדשה חשוב יותר לחזק את החקלאות ולבסס את הכפרים הקטנים והמרוחקים, כי אם לא תהיה אוזנגה חזקה ומבוססת, מלחמות השבטים שיפרצו יכחידו את הטבע בכל מקרה.

לאחר חודשים של דיונים החליטו באוזנגה לערוך סקר בינלאומי בין תלמידי החטיבות והתיכונים, הנחשבים בתפיסה המסורתית-דתית האוזנגית לחשובים ביותר בחברה. הם מוזמנים להחליט על חייהם, משום שהם המבוגרים של המחר. הממשלה רוצה לקבל החלטה המתחשבת בדעתם של ממלאי הסקר, לאור הנתונים שיקבלו בנושא לאחר שדנו בהם ושקלו אותם בכבוד ראש.

האם לייבש את ביצת סוהיל או לא?

הכיתה שלכם נבחרה להשתתף בסקר".

< חלקו את הכיתה לשתי קבוצות ותנו לכל קבוצה דף מידע.

< בקשו מהתלמידים להקריא בקול את הדף שקיבלו, פיסקה לכל תלמיד בקבוצה, והקציבו זמן שבסופו יגיעו יחד להחלטה האם לייבש את ביצת סוהיל כדי למלא את הטופס שישלח לממשלת אוזנגה.

< בתום הזמן שהוקצב, בקשו מנציג מכל קבוצה להציג את ההחלטה שהקבוצה הגיעה אליה.

מכיוון שדפי המידע כתובים באופן מגמתי מנוגד (אחד בעד השארת הביצה ואחד בעד ייבושה), סביר שתיווצר מחלוקת בין שתי הקבוצות בכיתה.

< הסבירו, שהכיתה צריכה להגיע להחלטה אחת ונהלו דיון למציאת פשרה בין הדעות. אם לא נוצרה מחלוקת, הציגו אתם את הדעה המנוגדת ונסו להדגיש את הבעיה שקיימת בהחלטה.

< מלאו את ההחלטה הכיתתית ואת השיקולים המרכזיים שהביאו אליה ב"טופס הרשמי" עבור ממשלת אוזנגה, קפלו והכניסו אותו למעטפה; כעת חשפו את התרמית - מדינת אוזנגה לא קיימת, ובעצם מדובר בקונפליקט אמיתי שהתרחש כאן בארץ בשנות ה-50 של המאה הקודמת, ואשר עמד בפני קרן קימת

מטרות הפעילות:

התמודדות עם הדילמה של ייבוש ביצת החולה באמצעות משחק סימולציה. הבנת הקונפליקט בין פיתוח ושימור הסביבה והדרכים לפתרונן.

סוג הפעילות: משולבת.

קבוצת הגיל: כיתות ט'-יב'.

הזמן: כשעתיים.

המקום: בכיתה.

עזרים:

תמונת המצב להקראה על ידי המורה, שני דפי מידע, טופס סקר, מעטפה, דף סרגל גישות אקולוגיות לכל תלמיד, מפת ישראל.

הכנות:

הקליקו על כפתור "דפי מידע - רטוב על יבש" בתפריט העזרים שבתקליטור. הדפיסו את דפי המידע. הקליקו על כפתור "טופס סקר" בתפריט העזרים שבתקליטור. הדפיסו את הטופס. הקליקו על כפתור "סרגל גישות אקולוגיות" שבתקליטור. הדפיסו וגזרו סרגל לכל תלמיד. ניתן גם לצלם ולהכין את העזרים מתוך החוברת.

סל מונחים:

ייבוש ביצות, אקולוגיה, איכות סביבה, פיתוח בר-קיימא, החולה.

סרגל גישות אקולוגיות

1. הגישה הירוקה - דוגלת באפס התערבות בטבע: האדם הורס ומחריב את הסביבה הטבעית, לחיות ולצמחים זכויות שוות לאלה של האדם ואסור לפגוע בהם. הגישה מעודדת טבעונות, בנייה בבזק, שימוש בחומרים מתכלים, אנרגיה ירוקה... (גישת "גרין פיס").
2. הגישה הטבעית - דוגלת בהתערבות מינימלית בטבע: צריך למזער ככל האפשר את השפעת האדם על הטבע (בנייה, סלילה, תעשייה) ולהשאיר את מירב אזורי הטבע בתוליים וללא עקבות האדם (גישת הגופים הירוקים המתונים).
3. גישת הציונות האקולוגית ופיתוח בר-קיימא - דוגלת בהתערבות חכמה ונכונה בטבע: יש להתערב ולהתיישב כדי למלא את צורכי האנושות; צריך ליזום וליצור מערכות אקולוגיות מלאכותיות כמו יערות, מאגרי מים וכו'; צריך לעצור תהליכים כמו מדבור וגם לשמור על ריאות ירוקות ועל שמורות טבע במגבלות האפשר (גישת קק"ל).
4. גישת האדם במרכז - דוגלת בהתערבות ללא התחשבות: צריך להפריח כל שממה אפשרית, לבנות ולסלול על כל שטח שנותר פנוי, האדם הוא השליט ושום ציפור לא תעצור אותו (בדומה לגישה החלוצית בשנות ה-30-40).

ומדינת ישראל הצעירה בשנות הקמתה. כל הנתונים בדפי המידע מתייחסים למעשה למצב בעמק החולה, לידיעות ולדעות של המייבשים והמתנגדים לייבוש. דף המידע שקיבלה קבוצת הייעוץ הראשונה מציג את המידע, כפי שהיה מוכר למייבשים בשנות ה-50, בעוד שדף המידע שקיבלה קבוצת הייעוץ השנייה מציג את מה שנודע בדיעבד לגבי השימוש באדמת הכבול והחסרונות של חשיפתה לאוויר, וגם את הגישה ה"ירוקה", שלמעשה הושמעה לראשונה במדינת ישראל הצעירה במחלוקת על ייבוש החולה, והולידה את החברה להגנת הטבע.

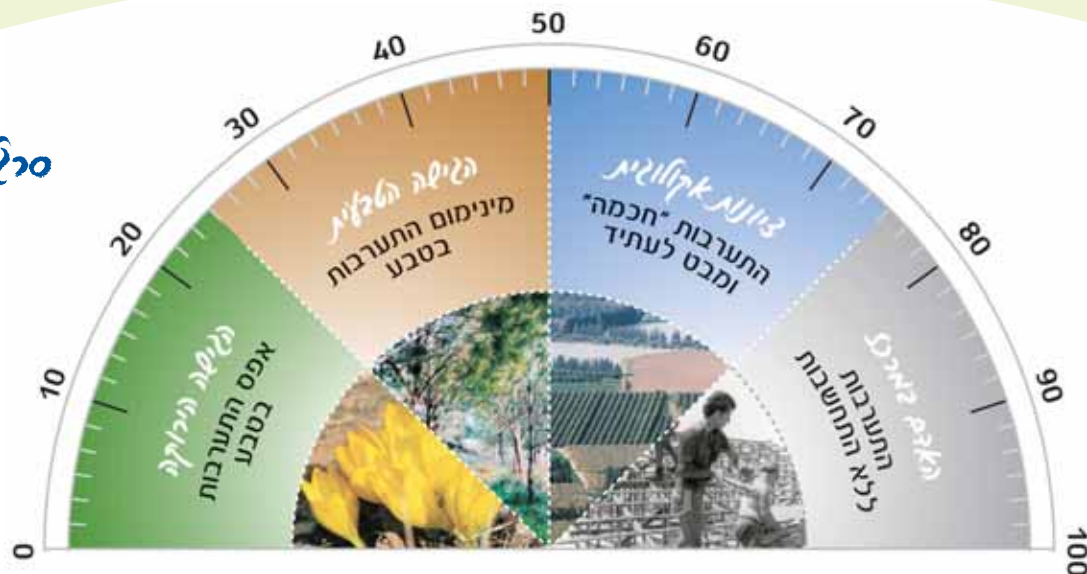
ספרו לתלמידים את סיפור ייבוש ביצת החולה והשתמשו במפה כדי להמחיש את מיקום האגם והשמורה.

הסבירו על שינוי התפיסה הסביבתית בארץ, שהושפעה גם ממגמות סביבתיות משתנות בעולם וגם ממידע שנלמד והצטבר במשך השנים. ספרו על תפיסת הציונות האקולוגית שהתפתחה בקק"ל מאז שנות ה-80 ועד ימינו ועל האיזון העדין שנשמר בין פיתוח ציוני-התיישבותי לבין שימור הטבע והסביבה. הסבירו על עקרון פיתוח בר-קיימא שעל פיו פועלת קק"ל מאז שנות ה-90 והביאו דוגמאות (העזרו באתר קק"ל: www.kkl.org.il ובנספח לחוברת 02).

חלקו לתלמידים דף סרגל גישות אקולוגיות. בקשו מכל תלמיד לסמן איפה הוא ממקם את עצמו על הסרגל. סכמו את הפעילות והציגו את דעתכם בנושא.

(הערה למורה: הקטע מתוך "שיר הזריחה האזנגית" בדף המידע הראשון לקוח מתוך שיר בוקר/נתן, אלתרמן, למעט שתי השורות הראשונות).

סרגל גישות אקולוגיות

כל מיץ אקזוט ויפול

הבעיה הראשית שממשלת אוזנגה מבקשת להתמודד איתה באמצעות ייבוש ביצת סוהיל היא מחלת המלריה.

המלריה, או בשמה העממי "קדחת הביצות", היא אחד מגורמי המוות העיקריים בעולם כיום: היא גורמת לחצי מיליארד חולים ולשני מיליון מתים מדי שנה. רוב רובם של מקרי המוות הם באפריקה שמדרום לסהרה.

החרק המעביר את הטפיל של קדחת הביצות הוא יתוש האנופלס. היתושה (תמיד נקבה) מוצצת דמו של אדם נגוע; אחרי שמונה ימים של התפתחות טפיל המלריה בגופה הוא מצוי בבלוטות הרוק שלה (שם ישכון עד מותה), זמין להעברה. זחלי היתושים מתפתחים במים עומדים או כאלה שזורמים לאט, ולכן ביצת סוהיל היא חממה ליתושים מעבירי מלריה.

הסימפטומים של המלריה כוללים חום, רעד, כאבי פרקים, הקאות והזעה מרובה. עלולה גם להיות הרגשה של דקירות בעור. תסביכים של מלריה כוללים תרדמת, ובכ-20% מהמקרים של מלריה לא מטופלת - מוות. ילדים צעירים פגיעים במיוחד.

בפולקלור האוזנגי מסכנת השהייה על האדמה שסביב הביצה את האדם בקללה ובעין רעה. הביצה נחשבת מקום אפל ומסוכן, טובעני וממית, שכל המתקרב אליו סופו יהיה רע ומר.

ייבוש הביצה יספק לתושבי הכפרים שסביבה עבודה למשך שנים אחדות. לטווח הארוך יותר הוא יפנה עבורם קרקעות לעיבוד חקלאי ויאפשר להרחיב את הכפרים ולעודד תיירים מאוזנגה ומארצות אחרות להגיע לחבל הארץ המיוחד שסביב סוואהיל.

בשיר הזריחה, אחד השירים הידועים שנכתבו במלחמת העצמאות האוזנגית, נכתב (בתרגום חופשי):

"...אוזנגה שלנו, מולדת ואם
אותך ניפה, נבנה, נשקם:
המדבר, אנו דרך בו נחצובה,
הביצות, אנחנו ניבשן,
מה ניתן לך עוד להוד ושובע,
מה עוד לא נתנו וניתן.

בהרים, בהרים זרח אורנו,
אנו נעפילה אל ההר,
האתמול נשאר מאחורינו
אך רבה הדרך למחר.

אם קשה היא הדרך ובוגדת,
אם גם לא אחד יפול חלל,
עד עולם נאהב אותך מולדת,
אנו לך בקרב ובעמליו"

האדמה שתיחשף, אם תיבוש ביצת סוהיל, היא אדמת כבול, שאותה תוכל ממשלת אוזנגה לנצל לדישון, לתעשייה ולאנרגיה: כבול הוא חומר דחוס ורקוב חלקית של צמחים ותאית שניתן למצוא בטבע תחת ריכוזי סחף או ביצות. זהו תוצר של פירוק חלקי בדרך ליצירת פחם, שהחומרים האורגניים שבו לא התפרקו עד תום, בגלל מחסור בחמצן והחום והלחץ שבהם היה נתון לא הספיקו. הכבול הוא חומר חומצי וניתן להשתמש בו כדשן או כחומר דלק.

הכבול שיובש יכול לשמש כדלק לאפייה ולחימום ביתי. בארצות רבות, בהן אירלנד וסקוטלנד, שבהן עצים אינם נמצאים בשפע, נהוג להשתמש בדלק כבול.

כבול גם מוחדר לקרקע כדי לשמש כדשן בחקלאות ובגינות. הוא יכול לשמר את לחות הקרקע ולהוסיף לה חומרים מזינים.

אופס סקר

עבור: משרד התכנון והפיתוח הארצי, משרדי הממשלה, מדינת אוזנגה, אפריקה.

סקר תיכונים לגבי שאלת ייבוש ביצת סוהיל

אנו, תלמידי בית ספר _____ שבעיר _____ במדינת _____, ממליצים למדינת אוזנגה לייבש/לא לייבש את ביצת סוהיל (הקיפו בעיגול את בחירתכם).

הנימוקים העיקריים שהובילו אותנו להמלצה זו הם:

- 1 _____
- 2 _____
- 3 _____

אנו, בממשלת אוזנגה, מודים לכם על הזמן שהקדשתם כדי להתעמק בבעייתנו ובטוחים שהמלצתכם נמסרת מתוך שיקול דעת ולאור הנתונים שצורפו לסקר זה.

דל מיינץ אקזונג ייזאג 2

תחת קיום של מקור חמצן, כמעט ללא גבול - כמעט בלתי אפשרי לכבות את האדמה הבוטרת. לעתים מתקיימת התלקחות מקרית של גז טבעי, אשר נדלק בסילונים קטנים המכונים "אורות ביצה". מרבצי כבול מציבים מכשול עיקרי בפני סוללי כבישים ומסילות רכבת, כך שפיתוח האזור שתחת הביצה עלול להיפגע.

בעיה חשובה נוספת היא השקיעה: מבנה אדמת הכבול דמוי רשת האוגרת בתוכה מים. עם ירידת מפלס המים בביצה יקרוס המבנה הפנימי של הכבול, נפחו יצטמצם והקרקע תתחיל לשקוע בקצב של 10 ס"מ בשנה. המים בביצה חיוניים גם להשקעת מלחי החנקן והזרחן שמצויים בכבול - הביצה מתפקדת כמעין מסננת שמשקעת את החומרים הללו אל קרקעיתה. בלעדיה המלחים יזרמו ויזהמו את מי הנהרות והנחלים שעוברים בסביבה ואת מאגרי המים החשובים באוזנגה.

יותר מהכול, לפני שמייבשים את ביצת סוהיל חייבים להבין על מה מוותרים:

עולם החי של הביצה הוא מורכב ושופע. צפיפות בעלי החיים ומגוונם גדולים מאלה של הסביבה המקיפה את הביצה. סביבת הביצות מכילה נציגים מכל מערכות בעלי החיים היבשתיים, כמו גם רבות מאלה השייכות לבעלי החיים המימיים. הביצה יוצרת "מקלט תרמי" - אזור שבו נשמרת טמפרטורה קבועה לאורך כל עונות השנה. מצב זה מאפשר קיום של סביבה עשירה ומיוחדת של בעלי חיים וצמחים.

מחלת המלריה, או בשמה העממי קדחת הביצות, היא אחת הסיבות המרכזיות שבגללן רוצה הממשלה באוזנגה לייבש את ביצת סוהיל. אולם לאחרונה, הגיע לאוזנגה חומר הדברה חדש ששמו די.די.טי, אשר נראה כי הדביר בהצלחה את המלריה ללא צורך במבצע הענק, היקר והמיותר של ייבוש הביצה. פאול הרמן מילר, שהמציא את הדי.די.טי, קיבל את פרס נובל לרפואה בשנת 1948. החומר היה בשימוש נרחב כאמצעי למלחמה בטיפוס ובמלריה על ידי בעלות הברית במלחמת העולם השנייה. השימוש בו רב גם בחקלאות ובמשקי בית. הוא חזק מאוד, זמין, זול, יש לו טווח פעולה רחב וממושך והוא נחשב בטוח לשימוש. הוא הפך מהר מאוד לחומר ההדברה הנפוץ ביותר.

לכן, אין סיבה לחשוש ממלריה וממחלות שיופצו על ידי חרקי הביצה. נהפוך הוא: יש לספח את החיים בביצת סוהיל. מאות שנים עוברות עד להיווצרות סביבה ייחודית כמו זו שבביצה. אדמת הביצה יוצרת סביבת חיות למיני בעלי חיים מיוחדים, שיכולים להתקיים רק סביבה ובתוכה.

עולם החי בביצה הוא מרהיב ומיוחד. מאות מיני ציפורים נודדות משתמשות בביצה הפורייה כתחנת ביניים במסען. צבי ביצה נדירים שוחים בין קני הסוף. הג'מוסים הענקיים ביותר שנצפו באוזנגה נמצאים רק בביצת סוהיל. כל אלה ייכחדו ויעלמו, ופינת חמד ייחודית שרק בה אפשר להנות מהמערכת האקולוגית המיוחדת הזו תימחה מעל פני מדינתנו הצעירה. צריך להתייחס לביצה כאל אוצר לאומי ולא כאל מטרד שיש לחסלו.

תחת ביצת סוהיל יש מרבץ של אדמת כבול. זהו חומר דחוס ורקוב חלקית של צמחים ותאית שניתן למצוא בטבע תחת ריכוזי סחף או ביצות. הוא תוצר של פירוק חלקי בדרך ליצירת פחם, שהחומרים האורגניים שבו לא התפרקו עד תום, בגלל מחסור בחמצן, החום והלחץ שבהם היה נתון לא הספיקו.

יש הטוענים, שאפשר להשתמש באדמת הכבול שבקרקעית הביצה, אולם מומחים רבים מזהירים שהכבול הוא מאיכות ירודה ואינו חומר דלק איכותי: הוא בוער באיטיות ומפיק עשן רב ופחות חום מפחם.

מלבד זאת, למרות שימושו הרבים של הכבול לאדם, הוא גם עשוי ליצור מספר בעיות. כאשר הוא יבש, מהווה הכבול סכנה רצינית אם יתלקח. כבול יכול לבעור גם תחת האדמה,

נספח 1

קוּלָה עֲלֵינוּ

1978-1969

1968-1959

1958-1948

2008-1999

1998-1989

1988-1979

ראשון לדור

ראשי ממשלה:

דוד בן גוריון 1948-1953, 1955-1963

משה שרת 1953-1955

נשיאים:

חיים וייצמן 1948-1952

יצחק בן צבי 1952-1963

"אנחנו מכריזים על עצמנו..."

שעות מעטות לאחר ההכרזה על קום המדינה, שהתקיימה במוזיאון תל אביב, בשדרות רוטשילד בתל אביב פלשו צבאות ערב למדינה החדשה. מצרים, סוריה, עירק, ירדן ולבנון הצטרפו לכוחות הערביים המקומיים בניסיון לכבוש את שטח המדינה, שזה עתה קמה.

כולם נצמדו למקלטי הרדיו כדי לעקוב אחר ישיבת מועצת העם. היה זה השידור הישיר הראשון של קול ישראל, שעבר, למרבה ההפתעה, ללא תקלות. מיד לאחר ההכרזה פרצו אלפים לרחובות ויצאו בריקודים.

היישר מישיבת ההכרזה מיהרו דוד בן-גוריון, רב אלוף יעקב דורי ואלוף יגאל ידין לישיבת חירום של מפקדי הצבא, שבה גובשה הדרך לעצור את הפולשים הערבים. הראשונות שהכירו במדינת ישראל היו ברית המועצות וארצות הברית. רוב הנשק למדינה החדשה הגיע מברית המועצות ומצ'קוסלובקיה.

מדינת ישראל

הפינוי הבריטי הושלם בראשון ביולי 1948, כאשר צי האוניות הישראלי נכנס לנמל חיפה.

באוגוסט אותה שנה נכנס לתוקף המטבע הישראלי העצמאי - הלירה הישראלית. בראשון באוקטובר 1948, עם הגיעו לארץ, התמנה חיים וייצמן לנשיא המועצה הזמנית של המדינה. בהמשך, נבחר לכהן כנשיאה הראשון של מדינת ישראל. ב-25.1.49 נערכו הבחירות הראשונות בישראל, ומפלגת מפא"י זכתה ברוב. ראש הממשלה הזמנית, דוד בן-גוריון, החל במגעים להרכבת הקואליציה. במאי 1949 התקבלה ישראל לאו"ם והדגל הישראלי הונף מעל בניין האו"ם בניו יורק לקול נגינת "התקווה".

במהלך שנה זו הוכרזה ירושלים המחולקת כבירת ישראל. הממשלה סירבה לקבל את החלטת עצרת האו"ם על הפיכתה של ירושלים לעיר בינלאומית והעבירה, בצעד חד-צדדי, את כל משרדי הממשלה ואת מקום מושב הכנסת לירושלים.

1948-1958

מלחמת האזרח

קרבות מלחמת העצמאות התרחשו על כל שטח המדינה החדשה. המצרים הצליחו לנתק את הנגב, לכבוש את אשקלון ולהתקדם למבואות אשדוד. מטוסים מצריים תקפו את תל אביב. הצבא הירדני הביא לניתוקה של ירושלים מהמרכז. ירושלים היתה נתונה במצור. הירדנים הצליחו לכבוש את העיר העתיקה והביאו לניתוקו של הר הצופים. הסורים השתלטו על הגליל העליון ועל נצרת ואילו העירקים השתלטו כמעט על כל יהודה ושומרון. במהירות רבה הוקמו מרכזי גיוס בכל פינה בארץ וכל צעירי המדינה, כמו גם עשרות אלפי עולים חדשים, מיהרו להתייצב בהם ולהתגייס להגנת המדינה.

בעקבות פקודת הממשלה להקמת צבא הגנה לישראל, פירק בן גוריון את המחתרות מנשקן ואיחד אותן לצבא אחד. כך הוקם צה"ל. במהלך חודש מאי 1948 הוקם גם חיל האוויר הישראלי, שנקרא "חיל התעופה היהודי". ביום הראשון לפעולתו הופל מטוס אויב מצרי ליד רחובות. מאוחר יותר, הפציצו מטוסי חיל האוויר גם ברבת עמון וביריחו צבא באזור טול כרם וסירה.

ביוני 1948 נפתחה "דרך בורמה", שנפרצה בעמל רב, כדרך חלופית לירושלים. הדרך אפשרה להימנע מחסימות ומהתקפות הערבים על כלי הרכב העולים לעיר. עד מהרה נכבשו לוד ורמלה על ידי צה"ל. בארבע שבועות נכבשה גם היא והמצרים נהדפו כמעט מכל אחיזתם בדרום. בראשון בנובמבר 1948 שוחרר רוב הגליל במבצע מהיר וקשה.

בינואר 1949 נחתם באי רודוס שביוון הסכם שביתת נשק בין ישראל ומצרים. ביולי אותה שנה חתמה גם סוריה על הסכם שביתת נשק עם ישראל. עם החתימה על ההסכם הזה, הושלמו הסכמי שביתת הנשק ונקבעו גבולות המדינה גבולות אלה החזיקו מעמד עד מלחמת ששת הימים ב-1967. ב-8.3.49 הונף דגל ישראל בחוף ים סוף, ואילת, לשעבר אום רשרש, נכבשה ללא ירייה אחת.

פירוק האצ"ל

ב-22.6.48 טיבעו כוחות צה"ל את אניית הנשק אלטלנה, שהובילה כלי נשק ללוחמי האצ"ל. על אף שאנשי האצ"ל הודיעו על הצטרפותם לצה"ל, הם סירבו להעמיד לרשות הממשלה הזמנית את כל הנשק שהיה על האניה ודרשו להקצות חמישית ממנו ללוחמי האצ"ל בירושלים. הממשלה החליטה שזוהי פרישה המסכנת את אחדות העם ואסרה על הורדת הנשק לחוף. בפקודת בן גוריון הופגזה האניה אלטלנה ועלתה באש. סכנת מלחמת האחים חלפה רק לאחר שמנחם בגין, מפקד האצ"ל, יצא בקריאה להימנע משפיכות דמים. מפקד הכוח שהטביע את אלטלנה היה סגן אלוף יצחק רבין, לימים רמטכ"ל וראש ממשלה.

הנצח

באפריל 1949 הכריזה הממשלה על משטר צנע וקיצוב שהחל בחודש מאי. מטרת התכנית היתה לפתור את הבעיות הכלכליות שמדינת ישראל הצעירה נקלעה אליהן כתוצאה מהמלחמה, מקצב העלייה העצום ומהמחסור בדירות. נקבע תפריט יומי של 2,700 קלוריות לאזרח, והעדפה לצריכה של תוצרת הארץ. כל אזרח קיבל פנקס ובו תלושים מיוחדים לרכישת מזון על פי ההקצבה. האחראי על התכנית היה השר דב יוסף. מאוחר יותר הוחלט להעביר גם את ההלכשה וההנעלה לפיקוח של משרד ההקצבה. בעקבות מחסור בחלב בשנת 1950 הוחלט להפסיק את חלוקתו למבוגרים ולהקצות חלב לילדים בלבד.

תמ"ח "מרכז הקסמים"

באוקטובר 1948 דווחו שליחים ישראלים ששירתו בתימן על התגברות השנאה כלפי היהודים בעקבות המאורעות בארץ. הבצורת הקשה שפקדה את תימן הפכה את החיים לבלתי אפשריים. במהלך שנת 1949 החלה ישראל להטיס בחשאי, ברכבת אווירית של מטוסים בריטיים ואמריקניים, את יהודי תימן מעדן לישראל במבצע "מרכז הקסמים". רבים מיהודי תימן נאלצו להגיע לעדן במסע רגלי מסוכן וארוך. משם הוטסו לארץ ושוכנו במעברות, בעיקר במרכז הארץ.

מבצע "מרכז הקסמים" נשמר בסוד במשך זמן רב. הוא נמשך 15 חודשים ובוצע בשלושה שלבים, בשיתוף עם ארגון הג'וינט. 12 ילדים נולדו במהלך הטיסות מתימן לארץ.

אילוצים

בפברואר 1950 ירד שלג כבד בתל אביב, בחיפה ובכל אזורי השפלה. ארבעה עולים חדשים מתימן נהרגו עקב פגעי מזג האוויר במחנה העולים עין שמר. בגליל ירדו הטמפרטורות לעשר מעלות מתחת לאפס. החורף של שנת 1950 נחשב הקשה ביותר בתולדות המדינה. השלג חזר לחיפה ולתל אביב רק ב-1991.

מייבשים את הניצח

באפריל 1951 החלו עבודות הטיית הירדן וייבוש החולה, שהביאו עד מהרה למשבר בין ישראל לבין סוריה. הצבא הסורי פתח באש ושוטרים שאיבטחו את המייבשים נורו. בתי קיבוץ עין גב וביניהם גם בית הילדים נפגעו בהפגזה סורית.

נשיא עז

ב-9 בנובמבר 1952 נפטר ד"ר חיים וייצמן, נשיאה הראשון של מדינת ישראל, כשהוא בן 85. לפי בקשתו, וייצמן נקבר בחצר ביתו ברחובות.

ב-10.12.52 הושבע יצחק בן-צבי לנשיא השני של מדינת ישראל, וכיהן בתפקיד זה עד למותו. בן-צבי היה חוקר תולדות עם ישראל, ועל שמו קרוי מכון "יד בן-צבי" העוסק בחקר תולדות ארץ ישראל והמזרח. בן-צבי היה נשיא המדינה היחיד שנבחר לשלוש קדנציות (הוא נבחר לקדנציה שלישית בשנת 1957).

הסכם השילומים

ב-10 בספטמבר 1952 חתם משה שרת על הסכם השילומים עם גרמניה. על פי ההסכם, תפצה ממשלת גרמניה את ישראל, כמייצגת את העם היהודי, על הסבל והנזק החומרי שנגרמו ליהודים בתקופת השואה. ההסכם כלל פיצוי של שלושה מיליארד מארק וכן רנטות לניצולים - סכום חודשי למימון הוצאות רפואיות ולפיצוי על הסבל שעברו בשואה. מתחילת המשא ומתן על הסכם השילומים סערה הארץ ומתנגדים רבים קמו לעצם ניהול משא ומתן עם הגרמנים. ההפגנה שהתקיימה ביום הדין בכנסת על ההסכם היתה מן הגדולות והאלימות שידעה המדינה הצעירה. בראש המתנגדים להסכם עמד מנחם בגין, ראש תנועת חרות, שאף הורחק מהכנסת לאחר נאום חריף שנשא בגנות השילומים.

אזהרה לא תשאה

בשביעי בדצמבר 1952 התפטר בן גוריון מראשות הממשלה. בן גוריון האמין, כי עתיד היישוב היהודי בארץ ישראל הוא במרחבי הנגב, ועל מנת לשמש דוגמה אישית עבר להתגורר בצריף שנבנה עבורו בקיבוץ שדה בוקר. את מקומו בראשות הממשלה מילא משה שרת. בתפקיד שר הביטחון כיהן לפנחס לבון.

ראש הנדב

בשישי באפריל 1954, הובאו עצמות הברון רוטשילד ואשתו אדלייד לקבורה בישראל. על פי צוואתו של הברון, הם נקברו באחוזת קבר סמוך לזכרון יעקב. אחוזת הקבר נקראה "רמת הנדיב".

פרשת "עסק הביש"

ביולי 1954 נחשפה במצרים רשת ריגול ישראלית שביצעה פעולות חבלה במתקנים אנגליים ואמריקניים על מנת לפגוע ביחסים שבין אנגליה ומצרים ולסכל את ההסכם לפינוי אזור תעלת סואץ על ידי האנגלים. רשת הריגול הישראלית נחשפה בעקבות מעצרים של שלושה צעירים יהודים, שהואשמו בהצתה של הספרייה האמריקנית בקהיר. 13 חברי חוליית הריגול נלכדו. שניים מהם, ד"ר משה מרזוק ושמואל עזאר, נידונו למוות ונתלו בכלא המרכזי בקהיר ב-31 בינואר 1955. על יתר חברי החוליה הוטלו עונשי מאסר כבדים. שניים מהאשמים זוכו.

המפעיל הישראלי של החוליות במצרים, אברי אלעד, שזכה לכינוי "האדם השלישי", הואשם שפעל כסוכן כפול והסגיר את אנשיו למצרים. שר הבטחון דאז, פנחס לבון, טען שלא ידע על הפעלת רשת הריגול. הפרשה נודעה בישראל בשם "עסק הביש" או "פרשת לבון" והיא עוררה סערה פוליטית קשה. השאלה שייצגה ויכוח זה במלוא עוזו היתה "מי נתן את ההוראה?"

זקוקים...

עם קום המדינה היה ברור שקרן קימת עומדת בפתח תקופה חדשה וחייבת להתאים את משימותיה ומטרותיה לצרכים החדשים של העם היהודי. הוחלט להמשיך בגאולת קרקעות ויישוב, גילוי מקורות מים ויעור הארץ. גאולת הארץ מידי זרים הוחלפה בגאולתה מן השממה.

בעשור הראשון למדינה קק"ל נרתמה למשימה האדירה והמסובכת של קליטת עלייה, מן החשובות שבמשימות שהציבה לעצמה לאחר קום המדינה. כדי לסייע למאמץ הקליטה החלה הקרן להעסיק עולים חדשים בעבודות הייעור והפיתוח בכל אזורי הארץ, ואף לטעת למען העולים ליד בתיהם החדשים, כדי שהעולים יהיו הנוטעים והנהנים הראשונים מהיער.

לשם כך המשיכה קק"ל לפלס דרכים ולהכשיר קרקע לא רק למגורים, אלא גם לאתרי תיירות שיספקו מאות מקומות עבודה.

בשנת 1961 נחתמה האמנה בין מדינת ישראל לבין קק"ל, המגדירה את אופן ניהולן של הקרקעות הגאולות והוקם מינהל מקרקעי ישראל. הוסכם שקרקע הלאום לא תימכר אלא תוחכר על ידי קק"ל והמינהל, וכי קק"ל תשתמש בניסיון שצברה כדי להמשיך בגאולת הארץ.

פרויקט ייבוש החולה שהחל ב-1951 נמשך כשש שנים ונועד להגדיל את שטחי העיבוד החקלאי בעמק החולה ולפתור את בעיית המלריה.

התגובה והאזרח

ב-23 בספטמבר התגלה לראשונה בישראל נפט, בכמויות מסחריות, בקידוח חלץ שבנגב הצפוני. הידיעה על גילוי הנפט עוררה התרגשות רבה, אך למרות האופטימיות היה שדה חלץ, שיבש לאחר מספר שנים, הראשון והאחרון שהתגלה בו נפט בכמות מסחרית בישראל.

נאציזם מאיים את האזרח

ב-26.7.56 הודיע נשיא מצרים על הלאמת תעלת סואץ. ההלאמה באה בתגובה על סירובן של מדינות המערב לממן את הקמת סכר אסואן במצרים. ההכרזה הפתיעה את מדינות המערב, ובתגובה ניסו בריטניה, ארצות הברית וצרפת לגבש תכנית אחידה נגד ההלאמה. צרפת ובריטניה גייסו אלפי חיילים ושלחו כוחות רבים לאזור והתכוננו לכיבוש התעלה בכוח.

מבצע קדש - פריצת המצור

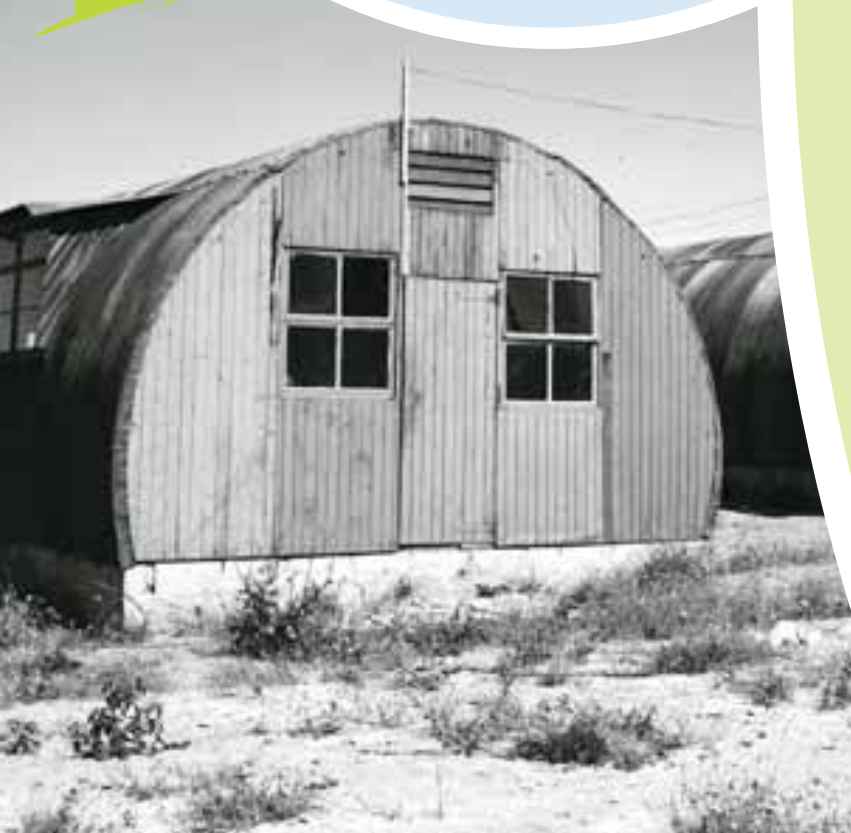
ב-20.10.56 חדרו כוחות צה"ל לשטח מצרים וכבשו את העיירה כונתילה ואת ראס א-נבק, מצפון מערב לאילת. כוחות ישראלים מוצנחים תפסו את מעבר המתלה - צומת דרכים חשוב בדרך אל תעלת סואץ. כך החל המבצע הצבאי הגדול ביותר שערכה ישראל מאז קום המדינה והמבצע הצבאי הישראלי היחיד שבוצע תוך שיתוף פעולה עם מדינות זרות - בריטניה וצרפת. בשבעת ימי הלחימה כבש צה"ל את אל עריש ואת כל חצי האי סיני, את האי טיראן, שממנו חסמו המצרים את השיט למפרץ אילת, ואת רצועת עזה, שממנה יצאו רוב מסתנני הפדאיון לפיגועים בישראל.

ב-8.11.56, בעקבות לחץ של ברית המועצות וארצות הברית, הודיע בן-גוריון כי ישראל מוכנה להוציא את כל כוחותיה מחצי האי סיני ולהציב במקום כוח משטרה בין-לאומי.

עד ה-22 בינואר 1957 פינתה ישראל את כל השטח שכבשה, למעט רצועה צרה מאילת עד שארם א-שייח וכן רצועת עזה. תושבי הרצועה צורפו למעגל משלמי המיסים בישראל. הממשלה הגישה לאו"ם את "תכנית עזה".

אחרי משא-ומתן ממושך ומשבר רציני הושגה בפברואר 1957 הבנה, שלפיה יוצב חיל החירום של האו"ם לאורך הגבול, כולל ברצועת עזה ובשארם א-שייח. הנסיגה הישראלית הושלמה בתחילת מארס אותה שנה.

1958-1948

עשור שני

ראשי ממשלה:

דוד בן גוריון 1955-1963

לוי אשכול 1963-1969

נשיאים:

יצחק בן צבי 1952-1963

זלמן שזר 1963-1973

חידון התנ"ך הראשון

חידון התנ"ך הבינלאומי הראשון נערך באוגוסט 1958 באוניברסיטה העברית בירושלים, במסגרת חגיגות העשור למדינה. 16 נציגים ממדינות שונות התמודדו בחידון, אולם המתמודד הישראלי, עמוס חכם, פקיד זוטא וכבד לשון, גבר על שאר המתמודדים כמעט ללא קושי, וזכה בתואר "חתן התנ"ך הבינלאומי הראשון".

משכן הכנסת

ב-14.10.58 הונחה אבן הפינה למשכן הכנסת בגבעת רם, סמוך לקריית הממשלה בירושלים. בימיה הראשונים קיימה הכנסת את ישיבותיה בתל אביב; בדצמבר 1949 עלתה הכנסת לירושלים - לבניין הסוכנות היהודית, ואחר כך לבית פרומין שבמרכז העיר. הכסף לבניית משכן הכנסת הנוכחי נתרם על פי צוואתו של הברון אדמונד רוטשילד. המשכן נחנך ב-30.8.66.

פרשת ואדי סאליב

בשכונת ואדי סאליב, בעיר התחתית בחיפה, שאוכלסה לאחר מלחמת העצמאות בעולי מרוקו, פרצה ב-8.7.59 מהומה בעקבות התפרעות של שיכור, תושב השכונה, בבית קפה בחיפה. שוטרים שהוזמנו למקום ירו באוויר אחד המתקהלים נפגע ברגלו. תוך זמן קצר התקהלו במקום מאות מתושבי השכונה והאירוע הפך להתפרעות המונית תהלוכה של מפגינים אלימים יצאה לשכונות הכרמל והדר, שבהן התגוררה האוכלוסייה האשכנזית, הוותיקה והמבוססת. המפגינים ניפצו חלונות ראווה, יידו אבנים במכוניות, פרצו ובזזו. ההתפרעות התפשטה ברחבי הארץ לשכונות שבהן התגוררו עולים ממרוקו, בעיקר בבאר שבע ובמגדל העמק. האירועים הסתיימו בעשרות פצועים ועצורים.

אירועי ואדי סאליב העלו לראשונה את הבעיה העדתית על סדר היום של מדינת ישראל: העולים יוצאי צפון אפריקה טענו לאפליה ולקיפוח. בעקבות האירועים התכנסה הממשלה לישיבת חירום. ועדת החקירה שהוקמה קבעה, כי עולי מרוקו לא הופלו לרעה בהשוואה לבני עדות אחרות. כשנתיים לאחר אירועי ואדי סאליב פונו תושבי הוואדי לדיור חלופי משופר. פרשת ואדי סאליב הפכה לסמל למצוקה ולהתעוררות חברתית. כיום, השכונה מיועדת לשיקום כרובע אמנים.

1959-1968

מעזבונן, ומספר ספריו שפורסמו לאחר מותו עולה על אלה שפורסמו בחייו. בשטר הכסף של 50 שקלים חדשים מופיעים דיוקנו של עגנון ומעמד הכתיבה שעליו כתב קטע מדבריו בטקס קבלת פרס הנובל. בצדו השני של השטר - ציור של ירושלים ורשימה של כל ספריו.

אלמנתו של הימים

ב-15 במאי 1967, בעיצומו של יום העצמאות ה-19 של מדינת ישראל, צלחו כוחות יבשה מצריים את תעלת סואץ ונכנסו למרחבי סיני. מדינת ישראל נכנסה למצב חירום שכונה "תקופת ההמתנה".

בהמשך אותו חודש, ב-23 במאי, סגרה מצרים את מיצרי טיראן למעבר ספינות ישראליות. סגירת המיצרים היתה העילה לפרוץ המלחמה.

בבוקר ה-5 ביוני 1967 תקף צה"ל את מצרים, ירדן וסוריה בשלוש חזיתות: בסיני, בגדה המערבית וברמת הגולן. בתוך שישה ימים הוכרעה המלחמה וצה"ל התפרס על פני השטחים שנכבשו: סיני, רצועת עזה, רמת הגולן, הגדה המערבית ומזרח ירושלים. ב-7.6.67 נכבש הכותל המערבי מידי הירדנים על ידי חיילי חטיבת המילואים של הצנחנים, בפיקודו של מוטה גור. כל השטחים שנכבשו במלחמת ששת הימים הגדילו את שטח המדינה פי שלושה משטחה לפני המלחמה.

הצוללת דקר נאמנה

ב-9 בינואר 1968 הפליגה אח"י (אניית חיל הים) דקר מנמל פורטסמות' באנגליה לנמל חיל הים בחיפה ועליה 69 אנשי צוות. ב-15 בינואר עצרה לתדלוק בגיברלטר, שם נראו אנשי הצוות בפעם האחרונה, משם המשיכה בצלילה במימי הים התיכון. הקשר האחרון עם הצוללת היה

אלבא אייכמן

אדולף אייכמן, מי שהיה אחד מעוזריו המקורבים של היטלר והאיש שהיה אחראי לביצוע הפתרון הסופי של "בעיית יהודי אירופה", אותר בבואנוס איירס בירת ארגנטינה, כשהוא חי תחת זהות בדויה בשם ריקארדו קלמנט. במאי 1961 נחטף אייכמן על ידי בכירי "המוסד", בפיקודו של איסר הראל.

אייכמן הובא לישראל והועמד למשפט על פשעיו נגד העם היהודי. המשפט, שנפתח ב-11.4.61 בירושלים, נמשך כשמונה חודשים, הועבר בשידור ישיר ברדיו ועורר סערה ציבורית. בפסק הדין הוכח, כי אייכמן היה בעל תפקיד מרכזי במגננון השמדת היהודים.

ב-15.12.61 הסתיים משפט אייכמן, והוא נדון לגזר דין מוות. עורך דינו של אייכמן הגיש ערעור וביקש חנינה מהנשיא, אך אלה נדחו. אייכמן הוצא להורג בתלייה ב-31.5.62 בכלא רמלה. גופתו נשרפה ואפרו פוזר בים, מחוץ לים הטריטוריאליים של ישראל.

אלי כהן נאמס ונאמנה בדמשק

המרגל הישראלי אלי כהן נתפס, עונה ונתלה בכיכר המרכזית בדמשק ב-18.5.65, לאחר שריגל במשך שלוש שנים בסוריה. כל הנסיונות לבצע עסקות חליפין או להעניק לו חנינה נדחו על ידי הסורים. אלי כהן נשלח לסוריה במסווה של סוחר עשיר. הוא הצליח לחדור לצמרת השלטון הסורי ולהעביר מידע חשוב לישראל. במבצעיו המפוארים ובעמידתו הגאה מול שופטיו הפך אלי כהן לגיבור לאומי.

גייס השלום

בסוף פברואר 1966 המריא אייבי נתן, בעל מסעדה מתל אביב, במטוסו הפרטי לכיוון קהיר. הוא המריא ללא היתר יציאה וללא תיאום מראש, וביקש להיפגש עם נשיא מצרים ולהעביר לו עצומה למען השלום בחתימת 100 אלף תושבים. הפגישה לא התקיימה ונתן הוחזר לישראל ונעצר. הוא המשיך עוד שנים רבות בפעולות למען השלום: נסע לפגישות עם מנהיגים באירופה ובאמריקה, ניסה להיפגש עם אסד, נשיא סוריה, ובתחילת שנות ה-80 הקים את תחנת הרדיו הפיראטית "קול השלום", ששכנה על ספינה ששידרה מלב ים.

פרס נאמאסופר הלאומי שיי צענון

ב-1966 החליטה האקדמיה השבדית להעניק את פרס נובל לספרות לסופר הישראלי ש"י עגנון. המשוררת היהודייה נלי זאכס חלקה עמו את הפרס. עגנון, הסופר הלאומי של ישראל, מגדולי הסופרים העברים בעת החדשה, נחשב לסופר הנחקר ביותר בספרות העברית. לאחר מותו ב-1970 המשיכה בתו, אמונה ירון, לעסוק בהוצאה לאור של כתבים

ב-25.1.68, באזור האי כרתים, ומאז נעלמו עקבותיה. בבוקר ה-26 בינואר הוכרז על מבצע חיפושים בינלאומי. כל אניות חיל הים וצי הסוחר שהיו בקרבת מקום הוזעקו לחיפושים. מטוסי חיל האוויר הישראלי ומטוסי חיל האוויר הבריטי מקפריסין ביצעו מאות גיחות במאמץ לאתר את הצוללת האבודה. ספינות ומטוסים מבריטניה, ארצות הברית, יוון, טורקיה ואפילו לבנון השתתפו במבצע החיפושים. במשך 31 שנה נערכו 25 מבצעי חיפוש אחרי הצוללת דקר, אך היא לא נמצאה. ב-28 במאי 1999 מצאה משלחת החיפוש של חברת נאוטיקוס, שנשכרה על ידי חיל הים הישראלי, את גוף הצוללת בין כרתים לקפריסין. הממצאים הוכיחו, כי הגורם לטביעת הצוללת היה תקלה טכנית שהצוות לא הצליח להתגבר עליה. גשר הפיקוד של הצוללת נמשה מהים והוא מוצג במוזיאון ההעפלה וחיל הים בחיפה.

נסדה הטלוויזיה הישראלית

השידור הראשון של הטלוויזיה הישראלית היה שידור חי של מצעד צה"ל, שנערך ביום העצמאות ה-20 בירושלים. החל מ-23.12.68 החלו השידורים הסדירים של הטלוויזיה הישראלית. תכניות שודרו רק שלושה ימים בשבוע, ובראשן תכנית החדשות "מבט לחדשות", בהנחייתו של חיים יבין. התכנית "מבט" משודרת בערוץ הממלכתי עד היום. חיים יבין הודיע על פרישתו מהתכנית במאי 2007.

1968-1959

זקק"ל...

רוב מאמציה של קק"ל בעשור זה הופנו לעבר הצפון. אזורי הספר שלאורך גבולות הצפון הוכשרו ויושבו והחל מבצע "סו"ס" ("סוף סוף") ליישוב הגליל. קק"ל פילסה דרכים והקימה יישובים ועסקה במלוא המרץ גם בעבודת הייעור.

הקמת יער יתיר על ידי יוסף וייץ, אבי היער, החלה שנתיים לאחר תחילת מבצע "סו"ס". איש לא האמין שבאזור הצחיח יקום אחד היערות הגדולים בארץ, אך המציאות הוכיחה, שהיער ניצח את המדבר.

המפעלים החינוכיים של קק"ל המשיכו ותפסו תאוצה גם בעשור זה: טקסי נטיעות, תרומות לקופסה הכחולה וחגיגות ט"ו בשבט בארץ ובתפוצות היו רק חלק מהדרכים שבהן נכנסה קק"ל ללב הילדים.

בתקופת הכוננות, בשנת 1967, פרצה קק"ל דרכים רבות שסייעו למעבר כוחות צה"ל בעת מלחמת ששת הימים.

עשור שלישי

ראשי ממשלה:

1969-1963	לוי אשכול
1974-1969	גולדה מאיר
1977-1974	יצחק רבין
1983-1977	מנחם בגין

נשיאים:

1973-1973	זלמן שזר
1978-1973	אפרים קציר

אחרי ההתשה

מלחמת ההתשה התנהלה לאורך כל גבולות הפסקת האש של מלחמת ששת הימים, אולם בעיקר לאורך הגבול עם מצרים. ב-8.3.69 החלה מלחמת ההתשה בתעלת סואץ. נאצר נשיא מצרים, הכריז על המלחמה, שנמשכה עד 1970. מטרתו הייתה לדחוק את כוחות צה"ל לצאת מסיני. לשם כך, החלו המצרים בהתקפות על מוצבי הגבול. התקפות אלו החלו מיד אחרי מלחמת ששת הימים. הצורך בהגנה על הגבול הוביל לכניית "קו בר-לב" - קו של מוצבים לאורך הגבול עם מצרים שנבנה בספטמבר-אוקטובר 1968. אולם ההתקפות המצריות המשיכו והובילו לבסוף למה שנקרא "מלחמת ההתשה". צה"ל הגיב בפגיעות אוויריות בעומק מצרים ובפשיטות קומנדו על תשתיות ומוצבים צבאיים מצריים. ברית המועצות תמכה במצרים במהלך המלחמה. על אף הכוונה להתיש את ישראל, הסתיימה המלחמה בנזק כבד למצרים וב-7.8.70 נחתם הסכם הפסקת האש בחסות ארצות הברית. מצרים הפרה את הסכם הפסקת האש ביום כניסתו לתוקף, על ידי קידום סוללות טילי קרקע-אוויר לקרבת התעלה.

לאורך הגבול עם ירדן אופיינה מלחמת ההתשה בעיקר בהפגזות ארטילריה על היישובים הסמוכים לגבול, שהתבקשו לשהות בהאפלה למשך שעות החשכה כצעד מונע פגיעות. לוחמה זו נפסקה לאחר "ספטמבר השחור" בירדן ב-1970, כאשר אש"ף גורש מירדן על ידי המלך חוסיין.

במלחמת ההתשה נהרגו לאורך הגבולות 721 ישראלים, מתוכם 594 חיילים.

גולדה מאיר נאלצת להתפטר

גולדה מאיר נולדה ברוסיה וגדלה בארצות הברית. היא עלתה ארצה עם בעלה, מוריס מאירסון, בשנת 1921 ושירתה בתפקידים ציבוריים שונים בהסתדרות הכללית, ובמוסדות נוספים. ב-1941 נבחרה לעמוד בראש

1978-1969

השתתפו אלפי אנשים. ההפגנות האלימות ומרובות הפצועים שהתקיימו שוב ושוב ללא אישור המשטרה התפשטו גם לשכונת התקווה בתל אביב. ראש הממשלה, גולדה מאיר, התייחסה לפנתרים כאל פורעי חוק והצהירה ש"הם לא נחמדים", אולם לבסוף הקדישה הממשלה דיונים ואף הקימה ועדת חקירה מיוחדת לנושא. הוועדה הגיעה למסקנה, שאכן קיימת אפליה עדתית בישראל. כתוצאה ממסקנותיה הוגדלו התקציבים המוקדשים לצמצום הפערים בחברה. הפנתרים השחורים הצליחו להעלות אל סדר היום הציבורי הישראלי את מצוקת העוני, הפער בין עניים לעשירים והיחסים העדתיים בחברה הישראלית.

פרשת מאסר סבנה

ב-8.5.72 השתלטו ארבעה מחבלים מארגון הפת"ח על מטוס של חברת התעופה הבלגית סבנה, לאחר שהמריא מבריסל לארץ. המטוס נחת בלוד והחל משא ומתן עם המחבלים שדרשו לשחרר 317 מחבלים המוחזקים בשבי בישראל. ב-9.5.72 בארבע אחר הצהרים השתלטו לוחמי סיירת מטכ"ל, בפיקודו של אהוד ברק, על המטוס. בקרב היריות נהרגו שני מחבלים ונתפסו שתי מחבלות. בפעולה השתתפו גם בנימין נתניהו - קצין צעיר בסיירת מטכ"ל ולימים ראש ממשלה, ודני יתום, לימים ראש המוסד וח"כ.

רצח הספורטאים ז'אנזן

ב-5.9.72 נרצחו 11 ספורטאים, חברי המשלחת הישראלית לאולימפיאדת מינכן על ידי מחבלים מארגון "ספטמבר השחור". המחבלים פרצו למעון המשלחת בכפר האולימפי לפנות בוקר, רצחו שניים מחברי המשלחת ולכדו תשעה אחרים. בתמורה לשחרורם דרשו המחבלים את שחרורם של 200 מחבלים המוחזקים בישראל. ישראל הודיעה שלא תנהל עמם משא ומתן, אולם שר הפנים הגרמני המשיך לדון עם המחבלים גם לאחר תום האולטימטום שהציבו. הגרמנים אפשרו למחבלים להגיע לשדה התעופה כדי לעלות על מטוס לתוניס. בשדה התעופה התפתח קרב יריות כאשר הגרמנים ניסו לירות בחוטפים ולחלץ את בני הערובה אולם היורים החטיאו וכל בני הערובה נורו ונהרגו. האצנית אסתר רוט שחמורוב היתה היחידה שניצלה בנס מההתקפה.

גרמניה שחררה את שלושת המחבלים שנלכדו בעקבות חטיפת מטוס "לופטהאנזה" על ידי טרוריסטים פלסטינים. ממשלת ישראל, בראשות גולדה מאיר, הטילה על המוסד למצוא את המחבלים האחראים להתקפה במינכן ולחסלם. ואכן, תוך מספר שנים חוסלו כולם על ידי סוכני המוסד, במבצע שכונה "זעם האל".

סיעה ג' של מפא"י ובשנת 1949 מונתה כשרת העבודה. משנת 1956 שירתה גולדה כשרת החוץ ולאחר מכן כמזכירת מפא"י ומפלגת העבודה.

ב-4.3.69 בחרה לשכת מפלגת העבודה בגולדה מאיר כראש הממשלה במקום לוי אשכול שנפטר שבוע קודם מהתקף לב. על אף שסיכוייה נראו קלושים, הכנסת הביעה אמון בגולדה. היא זכתה תוך זמן קצר גם לאהדת הציבור. גולדה עצמה אמרה שהיתה מעדיפה לו משה דיין או יגאל אלון היו מתמודדים במקומה על תפקיד ראש הממשלה.

במהלך כהונתה עסקה גולדה בחיזוק יחסי ישראל - ארצות הברית ובהתמודדות עם פעולות הטרור ומלחמת ההתשה לאורך גבולות הפסקת האש. היא כיהנה כראש ממשלה גם במשך מלחמת יום הכיפורים והתפטרה מתפקידה ב-1974 לאחר פרסום דו"ח ועדת אגרנט, על אף שלא נמצאה אשמה במחדלים שקדמו למלחמה.

ספינות לרצועה

במבצע "נועה" שנערך ב-24.12.69 מולטו לישראל, בחסות החשיכה, חמש ספינות טילים שנבנו עבור חיל הים הישראלי, תמורת תשלום, במספנות שרבורג בצרפת. בשעה שהמוני הצרפתים חגגו את חג המולד "העלימו" צוותי חיל הים הישראלי את הספינות מהנמל ללא רשות השלטונות הצרפתיים, שהטילו חרם על משלוחי נשק לישראל בעקבות מלחמת ששת הימים.

אמנת האמניסטים

המדינה הזדעזעה כשפורסם ב-28.4.69 נוסח מכתב ששלחה קבוצת שמיניסטים לראש הממשלה גולדה מאיר. המכתב נשלח בעקבות האיסור שהטילה ממשלת ישראל על נשיא הקונגרס הציוני להיפגש עם נשיא מצרים על אף שקיבל הזמנה לכך. האיסור התפרש בקרב הציבור כחוסר נכונות לפתוח בשיחות שלום.

השמיניסטים כתבו, כי יתקשו להתגייס לצה"ל וכי אינם מאמינים שמלחמת ההתשה היא "מלחמת אין ברירה" לנוכח ההזמנה המצרית. יוזם המכתב, שעליו חתמו 35 שמיניסטים, היה בנו של שר הבריאות, ויקטור שם-טוב.

הפלגים והאזורים

על רקע תחושת האפליה והקיפוח של בני עדות המזרח מאז קום המדינה קמה בשכונת מוסררה בירושלים, בשנת 1971, תנועת "הפנתרים השחורים". בהפגנה שארגנה התנועה בירושלים ב-18.5.71

רשת הריגול של אודי אדיב

ב-8.12.72 נעצרו החברים ברשת ריגול וחבלה משותפת של ערבים ויהודים שפעלה בשיתוף עם אנשי מודיעין וארגונים סוריים. 20 ערכים וארבעה יהודים נעצרו וגילו שעברו אימוני נשק והפעלת ציוד חבלה וקשר בסוריה. אודי אדיב, אחד מחברי הרשת היהודים, היה צנחן במילואים ונחשד שמסר מידע חיוני לסורים. אדיב ושני חברים נוספים פרשו מתנועת "מצפן" (הארגון הסוציאליסטי הישראלי) והקימו פלג שמאלי קיצוני, ששלל את קיום מדינת ישראל. מעצרו של אדיב וחבריו חולל סערה. אודי אדיב הצהיר שאינו מתחרט והיה מוכן לבצע פיגועים. הוא נידון ל-17 שנות מאסר ושוחרר לאחר 12 שנה.

אדיב נארים

לאחר תקיפת ביתו של שגריר ישראל בקפריסין יצא צה"ל ב-9.4.73 למבצע "אביב נעורים". לוחמי צנחנים, סיירת מטכ"ל והקומנדו הימי נחתו בחופי ביירות ופגשו בסוכני המוסד. הם הגיעו בנסיעה לבניין מפקדה של הפת"ח ולבית מגורים של בכירי הארגון. בפשיטה השתתפו אמנון ליפקין שחק ואהוד ברק, שהיה מפקד סיירת מטכ"ל באותה עת. ראשי המחבלים נורו במיטותיהם, יותר מ-50 מחבלים נהרגו במבצע. מאש שנפתחה מרכב של הצבא הלבנוני נהרגו שני חיילי הקומנדו הימי.

הקמת הליכוד

ב-11.9.73 הקים אריק שרון, יחד עם עזר וייצמן, את הליכוד על ידי איחוד בין גח"ל, הרשימה הממלכתית והמרכז החופשי. לראשונה, קמה בישראל אלטרנטיבה לגוש השמאל השליט.

אחמאד יום כיפור

ביום שבת, 6.10.73, יום הכיפורים, בשעה שתיים בצהריים, נפתחה התקפה משולבת של סוריה ומצרים על ישראל. למרות סימנים מעידים שהיו בידי המודיעין הישראלי כבר בספטמבר אותה שנה לא נערך צה"ל למלחמה. ישראל החלה מיד בגיוס מילואים, אולם הסורים והמצרים נהנו מתרון ההפתעה, והאבידות בימי המלחמה הראשונים היו כבדות וגרמו תחושות קשות בציבור ובשלטון. אולם במהלך המלחמה עברה ישראל ממגננה למתקפה ובסיום הלחימה, שנכפה בלחץ המעצמות ב-24.10.73, מצאה עצמה ישראל בעמדת יתרון מול סוריה ומצרים. המלחמה הכשירה את הקרקע להסכמי קמפ דייוויד ולשלום בין ישראל למצרים, שנחתם בתמורה לנסיגה מסיני. תוצאה נוספת של המלחמה היתה תלות כלכלית גוברת של ישראל בארצות הברית לאחר הגירעון שנגרם לה. המחדל המודיעיני

אנטבה ושחררו את החטופים. שבעת המחבלים חוסלו. במהלך הפריצה נהרג מפקד סיירת מטכ"ל סא"ל יוני נתניהו מירי של חייל אוגנדי. מלבדו נהרגו במהלך המבצע עוד שני חטופים מתוך 116 בני הערובה. חטופה נוספת, שהיתה מאושפזת בבית חולים סמוך, נרצחה בידי חייליו של אידי אמין.

מכבי אלופת אירופה

במשחק אליפות אירופה שנערך בבלגרד נגד קבוצת מולילג'רג' וארזה האיטלקית זכתה קבוצת הכדורסל מכבי תל אביב בתואר אלופת אירופה. הניצחון היה על חודה של נקודה. כשחזרה הקבוצה לישראל חגגו המונים את הניצחון בכיכר מלכי ישראל בתל אביב.

הסכם קאמפ דייוויד

ב-18.9.78 חתמו ראש הממשלה מנחם בגין והנשיא אנוור סאדאת על הסכם שלום היסטורי יחד עם נשיא ארצות הברית ג'ימי קרטר, במחנה הנופש הנשיאותי בקמפ דייוויד. ההסכם קבע ששתי המדינות יפתחו במשא ומתן לשלום שיסתיים תוך שלושה חודשים ושכמסגרתו תסיג ישראל את כל כוחותיה מסיני ותפנה ממנו את כל היישובים. כמו כן, הוסכם על אוטונומיה מלאה לפלסטינים בגדה וברצועה תוך חמש שנים. החתימה התקבלה בארץ ובמצרים בהתרגשות רבה והובילה להענקת פרס נובל לשלום לבגין ולסאדאת בדצמבר אותה שנה.

צביה באירוויזיון

ב-22.4.78 זכה השיר "א-ב-ג-ד-ה" שייצג את ישראל באירוויזיון, במקום הראשון. השיר, שכתב אהוד מנור והלחינה נורית הירש, בוצע על ידי יזהר כהן ולהקת "אלף בית". בעקבות הזכייה נקבע שהאירוויזיון יתקיים בשנה הבאה בירושלים. בשנה שלאחר מכן שוב זכתה ישראל במקום הראשון עם השיר "הללויה", אולם רשות השידור ויתרה על קיום תחרות נוספת בירושלים בגלל העלויות הגבוהות. רק בשנת 2000 זכתה שוב ישראל באירוויזיון עם השיר "דיווה" ששרה דנה אינטרנשונל.

הביא להקמת ועדת אגרנט ולהתפטרותה של גולדה מאיר מראשות הממשלה ב-1974. מלחמת יום כיפור זיזעה את החברה הישראלית וקטעה את הזחיחות והביטחון שהושג במלחמת ששת הימים.

בזבז בן גוריון נפטר

ב-1.12.73 נפטר ראש הממשלה הראשון דוד בן גוריון, בגיל 87, בביתו בשדה בוקר.

בן גוריון כיהן כראש הממשלה ושר הביטחון הראשון של מדינת ישראל, והיה מראשי התנועה הציונית ותנועת הפועלים הציונית. הוא נולד בפולין כדוד גרין. היה פעיל מנעוריו במפלגת "פועלי ציון" ועלה לארץ בשנת 1906. לאחר לימודי משפטים בקושטא חזר בן גוריון לארץ ב-1914 אך גורש למצרים. הוא שב לארץ לאחר מלחמת העולם הראשונה וכיהן במגוון תפקידים במוסדות הציונים בארץ. בן גוריון חתר בהתמדה להקמת מדינה יהודית עצמאית ודרש את איחוד המחתרות תחת פיקוד אחד. בה' באייר תש"ח עמד בראש מנהלת העם שהורכבה מנציגי המפלגות השונות, והכריז על הקמת מדינת ישראל. הוא ניהל את מלחמת העצמאות כשר ביטחון והתמסר להקמת צה"ל ולקליטת עלייה והתיישבות בארץ. בן גוריון הטיף להתיישבות ולהפרחת הנגב ולאחר שפרש מהממשלה בשנת 1953 קבע את ביתו בשדה בוקר. כבר בימיה הראשונים של המדינה דרש בן גוריון להתאים את תפקידי קרן קימת לישראל למצב החדש. הוא ביקש לראות את אנשי קק"ל מפריחים את השממה ומכשירים להתיישבות את אדמותיה. לצורך השינוי, הוקמה ב-1950 ועדה, שהובילה להקמת מינהל מקרקעי ישראל. ביוני 1970 פרש בן גוריון מן הכנסת ומהחיים הפוליטיים.

האוי"ם מחליט ש"הציונות היא גזענות"

ב-10.11.75 קיבלה עצרת האו"ם החלטה המגדירה את הציונות כגזענות. התגייסות מדינות ערב, הגוש הסובייטי ומדינות אסיה ואפריקה הביאה לאישור ההחלטה. חיים הרצוג, שגריר ישראל באו"ם, קרע מעל דוכן הנואמים את נוסח ההחלטה והצהיר "אדולף היטלר היה מרגיש כאן כמו בבית".

שמרן טלפון אנטיצה

ב-27.6.76 נחטף מטוס אייר פרנס שהיה בדרכו מישראל לפריס ואולץ לנחות באוגנדה. החוטפים דרשו לשחרר 46 מחבלים שהיו כלואים בישראל, בגרמניה ובקניה בתמורה לבני הערובה. שליט אוגנדה, אידי אמין, החליט לשתף פעולה עם החוטפים. ב-4.7.76 פשטו כוחות סיירת מטכ"ל, צנחנים וגולני על שדה התעופה של

1978-1969

ב-1975 החלה קק"ל לפתח את גוש תפן וגוש שבגליל. לצורך יישובם של הגושים האלה, כחלק מתכנית יהוד הגליל, נדרשה רכישת הקרקעות וגאולתן וגם הכשרת קרקע נרחבת. ליישובים החדשים ניתן השם "מצפים". מאיר שמיר, מנהל פיתוח הקרקע של קק"ל, הגה את הרעיון להקים מצפים בגליל, בדרך כלל במקומות שהיו עד אז קשים לגישה ורחוקים מהדרכים המרכזיות. צורת ההתיישבות החדשה סחפה את אנשי העיר שחיפשו שקט ואוויר צלול. תחילה הוקמו ארבעה מצפים, כשבכל אחד מהם משפחות אחדות בלבד ועד מהרה מנה המפעל 29 מצפים חדשים.

רק"ל...

ב-1970 הכריזה קק"ל על פיתוח הערבה כעל מפעלה המרכזי. כבר בשנת 1962 פרצה קק"ל את הדרך מערד לים המלח במבצע הנדסי נועז וחסר תקדים. אחרי מלחמת ששת הימים סייעה קק"ל לעלייתו מחדש על הקרקע של קיבוץ ערבה. עבודות הפיתוח והכשרת הקרקע בערבה כללו מבצעים מיוחדים, כמו הבאת אדמה ממרחקים עצומים.

ב-1971 צוין העץ המיליון שניטע ביערות קק"ל. הנטיעה נמשכה וכ-600 אלף עצים ניטעו מידי שנה וכיסו את גבעות הטרשים ביערות ירוקים. לראשונה בתולדותיה, החלה קק"ל לטפח גם את החורש הטבעי, לשמר ולשקמו. עיזים הוכנסו כדי לדלל את אוכלוסיית החורש ויערות הארץ הטבעיים החלו לשגשג ולצמוח.

נטיעת יער להב, המצוי באזור צחיח ומדברי, החלה ב-1971.

במקביל לייעור החלה קק"ל לפתוח את היערות לציבור, להקים מתקני נופש, ולסלול דרכים נוחות, להציב שילוט ברור ונאה ולעודד גישה של כל תושבי המדינה, מגדול ועד קטן, ליערות.

ספסל ראשון, העשוי מעצים שמוצאם ביערות ואשר נכרתו לצורך דילול וטיפול, הוצב ביערות מנשה ב-1972.

עשור רביעי

ראשי ממשלה:

1983-1977	מנחם בגין
1992-1986, 1984-1983	יצחק שמיר
1986-1984	שמעון פרס

נשיאים:

1983-1978	יצחק נבון
1993-1983	חיים הרצוג

האינפלציה מתנפלת

תכנית כלכלית חדשה לבלימת האינפלציה המשתוללת הוצגה ב-19.11.79 על ידי שר האוצר יגאל הורוביץ. האינפלציה הגיעה לקצב של 150% ונוצר גירעון עצום במאזן התשלומים. בעקבות התכנית התייקרו מוצרי מכולת ומוצרים רבים נוספים בשיעורים של עד 30%.

מלחמת ים

המשק הישראלי עבר ממטבע הלירה, ששימש אותו מימיה הראשונים של המדינה, למטבע השקל. שוויו של כל שקל היה 10 לירות, וניתן היה להשתמש בלירה לתקופת מעבר של שלושה חודשים נוספים.

הפצצת הכור הצרפתי - מבצע אמוץ

ב-7.6.81 השמידו מטוסי חיל האוויר הישראלי את הכור האטומי בעירק. אף טיל עירקי לא נורה לעבר המטוסים שהנחיתו על הכור פצצות במשקל 16 טון במשך שתי דקות בלבד. דוח מודיעין שקבע, כי הפעלת הכור העירקי עתידה להתרחש תוך חודש, הוא שהוביל להחלטה על המבצע. ההפצצה גונתה בעולם ובארצות הברית ורק תשע שנים מאוחר יותר, במהלך מלחמת המפרץ, הבין העולם את חשיבותה.

כאמ הוליווד ישראלי

ב-14.12.81 אישרה הכנסת את חוק רמת הגולן, המספח חוקית את האזור למדינת ישראל. מגיש הצעת החוק היה ראש הממשלה מנחם בגין, שחמק לצורך העלאתה מבית החולים בכיסא גלגלים. סוריה הגיבה בחריפות ואיימה במלחמה. גם ארצות הברית והאו"ם הביעו התנגדות.

פינוי ימית

ב-21.4.82 החלו חיילי צה"ל לפנות את אחרוני המתנגדים לנסיגה מסיני ומהעיר ימית. במהלך הפינוי הובערו צמיגים, הושלכו בקבוקים ואבנים

1979-1988

"מבצע משה"

ב-4.1.85 נחשף "מבצע משה", שבמהלכו הובאו ארצה מאתיאופיה יותר מ-6,000 יהודים במשך מספר חודשים. על המבצע הסודי הוחלט לאחר שנים של בצורת באתיאופיה ורדיפת היהודים על ידי חיילי הצבא. המבצע החל בשנת 1984. בסודאן, השכנה לאתיאופיה, הוכנה תשתית של סוכנים שסייעו להעביר את הפליטים, שהגיעו בשיירות ועברו מאות קילומטרים רגלית, מאתיאופיה לסודאן. משם הוטסו העולים לישראל בקצב של שניים עד שלוש טיסות בשבוע. המבצע נחשף לפני סיומו והשלטונות האתיאופיים החלו לפגוע בשיירות היהודים. גם שיתוף הפעולה עם סודאן תחת חסות ארצות הברית נפסק ומטוסי תובלה אמריקניים הטיסו את אחרוני היוצאים. מרבית העולים הגיעו ארצה במצב בריאותי ירוד וחלקם אושפזו מיד עם הגיעם. הרבנות סירבה להכיר ביהדותם של רבים מהעולים והם נאלצו לעבור גיור.

מסיביר לארץ הקודש

ב-11.2.86 שוחרר מהכלא הרוסי אסיר ציון אנטולי שרנסקי בתמורה לסוכנים סובייטים שהיו כלואים באירופה ובארצות הברית. שרנסקי הועבר לגרמניה והתקבל על ידי שגריר ישראל. במטוס לארץ פגש את אשתו, אביטל, שאותה לא ראה במשך 13 שנה. מספר שנים לאחר הגעתו לארץ החליט שרנסקי להיכנס לפעילות פוליטית וכיהן כשר המסחר והתעשייה בממשלת נתניהו. ב-15.10.87 שוחררה גם אסירת ציון אידה נודל, לאחר 16 שנים של מאבק, שבמהלכן הוגלתה למחנות עבודה בסיביר.

לעבר החיילים. הפינוי נמשך שעות רבות ותמונותיו התפרסמו בכל העולם. הפינוי הושלם כעבור ארבעה ימים והיישוב ימית נהרס על ידי דחפורים בהוראת שר הביטחון אריאל שרון.

מלחמת "שלוש היאל"

ב-6.6.82 נפתחה מלחמת "שלוש היאל" נגד סוריה והמחבלים בדרום לבנון. המבצע החל בכיבוש העיירה נבטייה. לאחר מכן תפסו כוחות צה"ל עמדות שולטות על צור וצידון ונערכו להתקדם לביירות. כל ערי החוף הלבנוניות כותרו תוך יום אחד של לחימה והסורים נסוגו צפונה. מטרת המבצע היתה דחיקת המחבלים מעבר לקו 40 הק"מ מגבול הצפון. בהמשך המלחמה השתלט צה"ל על מוצב ה"בופור", שהיה בסיס מרכזי של מחבלים בדרום לבנון. כיבוש המוצב אפשר את תנועתם של חיילי צה"ל צפונה לתוך לבנון.

המלחמה הסתיימה בחתימת הסכם מדיני עם לבנון ב-6.5.83. במהלך המלחמה נהרסו תשתיות אש"ף בלבנון, הוקם צד"ל ונפגעו קשה הכוחות הסוריים. עם זאת, בעקבות המלחמה נכנס צה"ל למה שכונה "הבזץ הלבנוני". הוקם ארגון חיזבאללה, שנתמך על ידי איראן וסוריה וחיילים רבים נהרגו במשך השנים הבאות, תוך שמירה על הגבול ברצועת הביטחון, עד לנסיגה מלבנון בשנת 2000.

לצאת מהן דורש אסיר את לבנון

ועדה שמונתה לחקור את אירועי טבח סברה ושתילה - טבח שביצעו אנשי הפלנגות הנוצרים בתושבי מחנות הפליטים המוסלמים סברה ושתילה בלבנון, לכאורה באישורו של צה"ל. הוועדה קבעה, שישראל אחראית לטבח רק בעקיפין, אבל היתה יכולה למנוע אותו. כמו כן, נקבע שאנשי הצבא ושר הביטחון אריאל שרון לא העבירו את המידע הנדרש על אודות המצב לידי ראש הממשלה ושריה, וכי ראוי לפטר בשל כך את שר הביטחון אריאל שרון. הממשלה הדיחה את שרון מתפקידו, אך הוא נשאר לכהן בה כשר בלי תיק.

מלחמת מניית הבנקים

המשק נקלע למשבר כלכלי חריף לאחר שהבנקים חששו שלא יוכלו לווסת את מניותיהם, שהיו עד אז בעלייה מתמדת. הממשלה הלאימה את הבנקים כדי לעצור את המשבר והציבור הפסיד עשרות אחוזים מהכספים שהשקיע במניות. הבורסה לניירות ערך נסגרה למשך 11 יום. נוצרה בהלת קניות חסרת תקדים ומכירה המונית של מניות הביאה לצניחת שערים. רוב הציבור משך את כספו מהבנקים וקנה מטבע חוץ מחשש פיחות.

רון ארד נולד בשנת

ב-16.10.86 נפגע מטוס הפנטום שבו טס הנווט רון ארד, במהלך תקיפת יעדי מחבלים מדרום לצידון שבלבנון. הטייס חולץ, אולם רון ארד נלקח בשבי והועבר לידי ארגון אמל השיעי. בשנתיים הראשונות של השבי נשמר הקשר עם הנווט השבוי, באמצעות מכתבים וקלטת וידאו, ומתווכים ניהלו משא ומתן לשחרורו. לאחר שהועבר לידי החיזבאללה, אבדו עקבותיו של רון. במהלך השנים הבאות ניסתה ישראל להשיג מידע על רון ולהשתמש כקלפי מיקוח במספר בכירים בחיזבאללה שחטפה, אולם כל זאת ללא הצלחה. ישראל מטילה את האחריות להחזקת רון ארד על איראן.

מלשם דמיאניוק

ב-15.2.87 החל משפטו של ג'ון איוואן דמיאניוק, שכונה "איוואן האיום". הוא הואשם כי הפעיל את מתקן הגזים במחנה ההשמדה טרבלינקה בפולין והרג כ-900 אלף יהודים במלחמת העולם השנייה. היתה זו הפעם השנייה מאז קום המדינה שמתנהל משפט נגד אדם שמואשם בפשעים נגד העם היהודי בנסיכות אלה. דמיאניוק הואשם גם בהתעללות סאדיסטית ורצח של מאות יהודים במו ידי. המשפט נמשך ברציפות במשך שלוש שנים והועבר בשידור ישיר בטלוויזיה ארבעה ימים בשבוע. דמיאניוק הורשע ונידון למוות, אך לאחר ארבע שנים נוספות זיכה אותו בית המשפט העליון מחמת הספק והוא גורש לארצות הברית.

ה"לביא" לא יחריא

ב-30.8.87 החליטה הממשלה להפסיק את פרויקט ה"לביא". פיתוח מטוס הקרב הישראלי - ה"לביא" - החל בשנת 1980. לפניו פותח בישראל מטוס ה"כפיר", אשר התבסס על מטוס המיראז' הצרפתי. ה"לביא" אמור היה להיות מטוס חד-מנועי, מודרני, זול ויעיל, פרי פיתוח ישראלי של התעשייה האווירית. בשנת 1987 הוחלט על הפסקת הפרויקט על אף שכבר נבנו חמישה אבות טיפוס והוטסו שניים מהם, מכיוון שהסתבר שישראל לא תוכל לעמוד לבדה בעלויות הייצור, ואילו האמריקנים סירבו לממן חלקית את הפרויקט, כדי לא להתחרות במטוסים שהם עצמם מייצרים. הביטול הביא לפיטורים של כ-6000 עובדי התעשייה הצבאית. מיד לאחר ההודעה על החלטת הממשלה יצאו אלפי עובדים להפגין והתעמתו עם מאות שוטרים. השר משה ארנס, מיזמיו של הפרויקט, התפטר בעקבות ההחלטה.

אינפאדה שלטאיים

התפרעויות קשות ברצועת עזה פרצו ב-9.12.87 בעקבות תאונת דרכים. תושבי מחנה הפליטים ג'בליה טענו שנהג משאית יהודי פגע והרג בכוונה ארבעה מתושבי המחנה כנקמה על רצח חייל בעזה יומיים קודם לכן.

ההתפרעויות התפשטו ליהודה ולשומרון וגם לאזור ירושלים. תוך מספר שבועות התפשטו והחריפו המהומות וההתנגשויות עם הצבא ונבנו מחנות מעצר כדי לקלוט את אלפי העצורים החדשים. הנשים והילדים הובילו את המאבק. המסחר בשטחים הושבת בהוראה מגבוה.

1939-1988

זקק"ל...

בסוף שנות ה-70 ובמהלך שנות ה-80 מיקדה קק"ל את מאמציה בחבל הבשור שבמערב הנגב. החבל נועד לקלוט את מפוני פתחת רפיח בעקבות הסכם השלום עם מצרים. היה צורך להכשיר קרקע להתיישבות ולחקלאות גם באזור זה.

במקביל רכשה קק"ל קרקעות בגליל העליון והתחתון במאמץ "ליידי את הגליל" וליישבו.

עבודות הייעור בעשור זה התאפיינו בגיוון עצי היער ובגיוון היערות. רבות מהנטיעות התבצעו בדרום וגבעות המדבר כוסו ירק. קק"ל נטעה חורשות סביב בסיסי צה"ל שפנו מסיני כדי לחסום את ענני האבק שהעלו כלי הרכב ולספק צל לחיילים.

בשנים אלה החל המאבק במדבור, ובמקביל החלה עלייה במודעות של אנשי קק"ל לאיכות הסביבה ולשמירה על ערכי הטבע. הם לא ביקשו להעלים את המדבר אלא לחסום את התפשטותו צפונה. כ-250 לימנים - חורשונים קטנים הנסמכים על מי השטפונות שנסכרים בערוץ - ניטעו במהלך העשור.

מושגים חדשים של איכות חיים ומערכת אקולוגית חדרו למילון קק"ל והחליפו את חזון כיבוש השממה הבן-גוריוני. נטיעות רבות נעשו בתוך ערים ועיירות ובצידי דרכים. העצים הפכו למקור החמצן של המדינה.

הנטיעות המשיכו גם סביב ירושלים ונפתח פרויקט "בוסתנוף" בסטף, שבמסגרתו שיחזרו משפחות ירושלמיות את החקלאות ההררית העתיקה סביב המעיין.

בעשור זה השתתפה קק"ל גם בחשיפתם של אתרים ארכיאולוגיים כחלק מהכשרת הקרקע. העיר הרומית העתיקה בבית שאן, אתרי ציפורי, בית גוברין ומרשה נפתחו לקהל המבקרים.

עליון

ראשי ממשלה:

1992-1986	יצחק שמיר
1995-1992	יצחק רבין
1996-1995	שמעון פרס
1999-1996	בנימין נתניהו

נשיאים:

1993-1983	חיים הרצוג
2000-1993	עזר וייצמן

1998-1989

העלייה הראשונה

מספר העולים מברית המועצות הגיע ב-1990 לשיא. גל העלייה החל בסוף 1989 ובסוף שנת 1990 הגיעו ארצה 200,000 עולים. מדיניותו של מנהיג ברית המועצות גורבצ'וב, במקביל לשינוי תקנות ההגירה בארצות הברית, שמנעו מעולים להגר אליה, יצרו חלון הזדמנויות מיוחד, שבו התרחש הזינוק בקצב העלייה ארצה. העולים נשלחו למחנות קרוואנים ולמרכזי קליטה שהוקמו במיוחד. העלייה מרוסיה נמשכה עד 1994 ובמהלכה הגיעו יותר מחצי מיליון עולים.

המלחמה המכרז

זו היתה המלחמה הראשונה, שבה הפך העורף לחזית.

בתגובה לפלישת סאדם חוסיין, שליט עירק, לכווית תקפה ארצות הברית את עירק ב-17.1.91 במסגרת מבצע "סופה במדבר". עוד קודם לכן, הודיע סאדאם שארצו מוכנה לדון במשבר כווית בתנאי שישראל תיסוג מהשטחים שנכבשו במלחמת ששת הימים. טילי הסקאד ששיגרו העירקים עם פרוץ המלחמה נחתו בישראל בלילה שבין 17 ל-18 בינואר. החשש הכבד, שעירק תשגר טילים כימיים לעבר ישראל, הוביל לחלוקת מסכות גז לכל האזרחים ולשימוש בחדרים אטומים שהוכנו מראש בעת ההתרעות על נחיתת הטיילים. ישראל חולקה לשישה אזורים וההתרעות ניתנו על פי אזור הכוונות. האזעקות לוו בשידור המילים "נחש צפע" ברדיו ובטלוויזיה. רבים מהטיילים נחתו בגוש דן וגרמו לתושבים רבים לעזוב את האזור ולהתארח בצפון, בירושלים ובדרום, כדי להתרחק מהסכנה. המשק הושבת למספר ימים ומערכת החינוך הושבתה גם היא. 39 טילי סקאד ללא ראשים כימיים נפלו בישראל במהלך המלחמה, רובם באזור המרכז. מספר טילים כונו לאזור חיפה. אדם אחד נהרג בפגיעת טיל, מספר אנשים מתו עקב שימוש לקוי במסכות ובציוד ההגנה, ונזק רב נגרם לרכוש. בניגוד לציפיות העירקיות ישראל לא נגררה למלחמה ולא הגיבה על הירי.

"מבצע קנדה"

המבצע השני להעלאת יהודי אתיופיה לארץ הסתיים במאי 1991. ברכבת אווירית שמנתה 36 מטוסי אל-על וחיל האוויר הגיעו לישראל יותר מ-14 אלף יהודים - המספר הגדול ביותר של עולים שהובאו ארצה ביום אחד.

ממשלת ישראל "קנתה" ממשלת אתיופיה את האפשרות להטיס את העולים ארצה, לאחר שהגיעו ידיעות קשות על קרבות המורדים והממשלה באתיופיה. סוכנים שהפעילה ישראל ריכזו את יהודי אתיופיה באדיס אבבה והמבצע אוכטח בידי חיילי צה"ל שהגיעו במטוסים מישראל.

אליזבט מנדריד

ב-30.10.91 נפתחה במדריד ועידה בין-לאומית לשלום במזרח התיכון. ראש הממשלה יצחק שמיר הסכים להשתתף בוועידה רק לאחר לחץ של ארצות הברית. ראשי מדינות ערב סירבו ללחוץ את ידו או לשבת בסמוך אליו. בנאומו בוועידה הצהיר שמיר שישראל מוכנה לנהל משא ומתן עם ירדן וסוריה ללא תיווך המעצמות, אולם העוינות בין המנהיגים המשיכה והוועידה לא השיגה אף אחת ממטרותיה, מלבד פתיחת ערוץ בין-לאומי לקראת תהליך שלום עתידי.

מאליי כסף אילן ארד

הג'ודאית יעל ארד זכתה במדליית הכסף באולימפיאדת ברצלונה. מאז החלה ישראל להשתתף באולימפיאדה, בשנת 1952, לא זכה אף ספורטאי ישראלי במדליה. יומיים לאחר זכייתה של יעל ארד זכה הג'ודאי אורן סמדרה במדליית ארד.

הסכם אוסלו

יצחק רבין, ראש ממשלת ישראל, ויאסר ערפאת, ראש אש"ף, לחצו ידיים על מדשאות הבית הלבן ב-13.9.93 במסגרת הסכם אוסלו. הציבור בארץ נחצה לתומכים ולמתנגדים להסכם, שיצאו לרחובות, הפגינו וניסו לפרוץ בכוח אל משרדי הממשלה. במסגרת ההסכם התחייב ערפאת לפעול לביטול 26 סעיפים באמנה הפלסטינית שקוראים להשמדת ישראל. ישראל התחייבה להכיר באש"ף כנציג החוקי והלגיטימי של העם הפלסטיני ולאפשר לנציגיה לקיים עמו משא ומתן.

שלוש עם ירדן

ב-26.10.94 חתמו חוסיין מלך ירדן וראש הממשלה יצחק רבין על הסכם השלום השני של מדינת ישראל עם מדינה ערבית. הטקס התנהל בערבה בנוכחות נשיא ארצות הברית, ביל קלינטון. בהסכם נקבע, כי יחל תהליך נורמליזציה בין שתי המדינות בכל התחומים.

רצח רבין

במוצאי שבת 4.11.95 ירה המתנקש יגאל עמיר שלוש יריות אקדח בראש ממשלת ישראל יצחק רבין. הרצח אירע בסיום עצרת תמיכה בשלום, שנערכה בכיכר מלכי ישראל בתל אביב ובה השתתף רבין. רבין, בן ה-73 נפטר בבית החולים איכילוב, כשעה לאחר הירי. ארונו של ראש הממשלה הוצב ברחבת הכנסת וישראל הוכתה בהלם ובאבל כבד. כיכר מלכי ישראל התמלאה בבני נוער שהדליקו נרות נשמה, כתבו וציירו על קירות הכיכר וכונו "ילדי הנרות". בהלווייתו של רבין השתתפו נשיא ארצות הברית ביל קלינטון, חוסיין מלך ירדן, מלכת הולנד, קאנצלר גרמניה, ראש ממשלת רוסיה, ראש ממשלת בריטניה ועוד רבים משועי עולם. בעקבות חקירת הרצח ולאחר שהסתבר שהיו כשלים רבים באבטחת ראש הממשלה, התפטרו ראש השב"כ וראשי אגפים בארגון. הקיטוב בציבור הישראלי עלה אל פני השטח והימין הואשם בהסתה פרועה ובמתן הכשר דתי לרצח. שר החוץ, שמעון פרס, מונה להחליף את רבין למשך מספר חודשים עד לקיומן של בחירות. במאי 1996 נבחר בנימין נתניהו לראשות הממשלה.

זקן...!

לקראת סוף שנות ה-80 הוחלט להתרכז באיגום מים ושימורם על ידי סכירת מי שיטפונות וחפירת מאגרים. מקווי המים החדשים הפכו לאתרי נופש ודיג וגם למקור מים ליישובי הסביבה. כיום, מספקים מאגרי המים 6% מתצרוכת המים של ישראל.

בעשור זה הפנתה קק"ל מאמצים גם לפיתוח התיירות בנגב והשתתפה בהקמת הפארק הגיאולוגי במכתש רמון. פארק גולדה ברביבים ופארק ספיר הוקמו למטרות דומות.

בשנים אלה התעורר הצורך להגן על היערות מפני שרפות - בעיקר הצתות ממניעים לאומניים. קק"ל הקימה מערך למלחמה באש ופיזרה 40 נקודות תצפית ברחבי הארץ, ואף רכשה כבאיות מיוחדות וציוד כיבוי.

ב-1988 השתוללה שרפה ענקית במשך שלושה ימים ביערות הכרמל וכלתה עשרות אלפי דונם של יער. מלבדה אירע מספר שיאי של שרפות באותו קיץ. כמענה לשרפות החלה קק"ל במבצע "עץ תחת עץ" וקראה לציבור לתרום ולטעת לצורך שיקום היערות השרופים. שלושה וחצי מיליון עצים ניטעו במסגרת המבצע.

בעשור זה נרתמה קק"ל למען עמק יזרעאל, שאדמותיו עמדו בסכנת המלחה והפיכה לביצות. קק"ל לקחה על עצמה את משימת הורדת מפלס מי התהום ואת הניקוז של שטחים רבים בעמק.

במהלך שנות ה-90 נרתמה קק"ל גם לקליטת גלי העלייה הגדולים מרוסיה ועולי "מבצע משה" שהגיעו מאתיופיה. הצורך בהקמת שכונות חדשות עבור העולים נענה במהרה וקק"ל סיפקה לעולים גם מקומות תעסוקה.

מלחמת המפרץ, שפרצה ב-1991, לא עצרה את נטיות ט"ו בשבט שהתקיימו תחת הסיסמה "שתילים למרות טילים". כמחצית מהעצים ניטעו בנגב. בין הנוטעים היו עולים רבים.

קק"ל המשיכה להקים מאגרי מים רבים, שרבים מהם מומנו בכספי התרומות של קהילות יהודיות מן התפוצות.

בראשית שנות ה-90, הוקמה המנהלת לשיקום נחלי ישראל ביוזמה משותפת של קק"ל והמשרד לאיכות הסביבה ובשיתוף עם גופים נוספים. בשל החשיבות הלאומית של הנושא, נטלה קק"ל את "הובלת" המנהלת על עצמה.

המנהלת שמה לה למטרה "להחזיר חיים לנחלים", לסלק את המזהמים ולהחזיר את תכניות הנוף והמים של נחלי ישראל למצבם הראשוני ככל שניתן. נחלים רבים הפכו ממטרד סביבתי למקור מים חיים ולצדם פותחו פארקים וחניונים.

החורף של שנת 1990 היה מבורך במשקעים ובשלגים ולאחריו נדרשה קק"ל לשיקום יערות בירה וברעם ויערות באזור ירושלים. לצורך הוצאת הגזם מהיער נשכרו עוד כ-200 עולים חדשים.

בשנת 1993 נבנה מספר שיאי של 23 מאגרי מים חדשים והמאמצים הופנו לאיגום, להעשרת מי התהום, לאצירת מי השטפונות ולהכשרת הקרקע.

באותה שנה חזרה קק"ל גם אל עמק החולה, שסבל מהשלכות ייבוש ביצת החולה, כאשר אדמת הכבול שהתייבשה החלה לשקוע ולהישרף וחנקות ומזהמים נסחפו אל הכינרת. קק"ל הציפה מחדש חלק מהעמק ויצרה את אגמון החולה - פארק צפרות וטבע המאפשר צפייה בבעלי החיים האופייניים לאזור ובמאות מינים של ציפורים נודדות החונות באגמון מידי שנה.

בקיץ 1995 יצאה קק"ל למבצע "נגב של צמיחה", שבמסגרתו הופנו המשאבים לפיתוח הנגב. מאגרים נוספים הוקמו וניטעו פרדסים וזיתים באזור חבל הבשור וקיבוץ רביבים. בריכות דגים הוקמו בנגב ובערבה.

ב-1996 נפתח אתר האינטרנט של קק"ל, שמקרב את הגולש ממרחקים אל הקרן ואל הארץ.

דרכים רבות נסללו בעשור זה ונטיעות רבות לצידי דרכים וכבישים הוסיפו ירק לעיני הנהגים והגנו על הקרקע.

שרפת ענק פרצה ביערות פרודור ירושלים, ליד מושב מסילת ציון. בקיץ 1995 ושוב נדרשה קק"ל למבצעי שיקום ונטיעות.

בעקבות מבצע "ענבי זעם", שניהל צה"ל בדרום לבנון, בתגובה על התקפות החיזבאללה, פרצו שרפות יער גם בשנת 1996 וקק"ל נרתמה לסייע בכיבוין ובשיקום היערות.

גם בקיץ 1998 פרץ גל שרפות ענק בסוף חג הסוכות. קק"ל המשיכה בשיקום ואף פנתה לרשויות הייעור בחו"ל, כדי ללמוד דרכים נוספות למלחמה באש.

1998-1989

עשור שני

ראשי ממשלה:

בנימין נתניהו 1996-1999
אהוד ברק 1999-2001
אריאל שרון 2001-2006
אהוד אולמרט 2006-

נשיאים:

עזר וייצמן 1993-2000
משה קצב 2000-2007
שמעון פרס 2007-

1999-2008

הסכם וואי

לאחר משא ומתן מאומץ, שנמשך 10 ימים, נחתם ב-23.10.98 הסכם בין ראש הממשלה בנימין נתניהו ויו"ר הרשות הפלסטינית יאסר ערפאת, בנוכחות נשיא ארצות הברית ביל קלינטון. ההסכם קבע, כי ישראל תעביר עוד כ-13% מהשטחים אל שליטת הרשות הפלסטינית ובתמורה תפעל הרשות להפסקת הטרור וההסתה, תאסוף את הנשק הבלתי חוקי בתחומה ותמחק את הסעיף באמנה הפלסטינית הקורא להשמדת ישראל.

כביש חוצה ישראל

בנובמבר 1999 החלו עבודות הסלילה של הקטע המרכזי בכביש חוצה ישראל - הוא כביש 6 (דרך יצחק רבין). רעיון הכביש נהגה עוד בשנות ה-60 של המאה ה-20, אולם הביצוע נדחה. כביש 6 הוא כביש האגרה הראשון בישראל, המהווה חלופת תנועה לציר האורך של מדינת ישראל מול כביש גהה וכביש החוף. הכביש נבנה ככביש מהיר עוקף גוש דן, המעודד את פיזור האוכלוסייה על ידי חיבור נוח של ערי פריפריה אליו, ועורר התנגדות קשה מכיוונים שונים. בין המתנגדים בלטו גורמים חרדיים שביקשו לעצור חפירות הצלה שנערכו לאורך תוואי הכביש. גם גופים ירוקים רבים התנגדו לסלילת הכביש, בטענה שהוא מיותר, מהווה מחסום פיסי הפוגע בנוף, ברצף השטחים הפתוחים ובמעבר בעלי החיים וניתן למצוא לו חלופות אחרות.

ב-8 באוקטובר 2007 תחנך חברת "דרך ארץ", מפעילת כביש 6, את הקטע הראשון של שביל האופניים הצמוד לכביש. השביל מוקם בשיתוף מועצות מקומיות שונות ובסיוע קק"ל והוא מיועד לעבור לכל אורכו של כביש 6 באתרי טיול שונים.

נרצח על ידי שלושה מתנקשים פלסטינים, חברי החזית העממית, בבוקר יום ג', ל' בתשרי התשס"ב, 17 באוקטובר 2001. יום לפני ההתנקשות הודיע על התפטרותו מהממשלה על רקע הכוונה לסגת משכונות בחברון. רציחתו של רחבעם זאבי נחשבה לעליית מדרגה בטרור הפלסטיני מאז ספטמבר 2000. גנדי התנגד למאבטחים והיה לבדו בעת ההתנקשות.

אילן רמון - אסטרטג ראשון

ב-1.2.2003 נספה אילן רמון יחד עם צוות מעבורת החלל קולומביה. אלוף משנה אילן רמון, ששימש במעבורת כמומחה מטען, היה טייס החלל הישראלי הראשון. רמון שירת כטייס מצטיין בחיל האוויר. תפקידו האחרון בחיל היה ראש מחלקת אמצעי לחימה. הוא נבחר להשתתף בטיסת החלל לאחר חתימת הסכם, שלפיו ישוב טייס ישראלי בטיסה לחלל שתפעיל נאס"א - סוכנות החלל האמריקנית. רמון לקח עימו לחלל חפצים שונים המייצגים את ישראל וביניהם סמל המדינה, ספר תורה וציור ממוזיאון "יד ושם". הוא נספה יחד עם צוות המעבורת, כשזו התפוצצה בחזרה לאטמוספירה בשל תקלה. בשיחת טלפון שניהל מהחלל עם ראש הממשלה אריאל שרון אמר רמון, בין היתר: "...אני קורא לכל יהודי בעולם לנטוע עץ בארץ ישראל בשנה הקרובה, ואני רוצה לראות לפחות עוד 13-14 מיליון עצים נטועים בארץ ישראל ביום השנה לשיגור".

אמנון גולן

ב-28.12.2003 שוגר לחלל מקזחסטן הלווין עמוס 2, שנבנה על ידי התעשייה האווירית. עמוס 2 הינו לוויין תקשורת בעל עוצמה גבוהה, המשמש לשידורי טלוויזיה, אינטרנט ונתוני תקשורת. עמוס 1 ו-2 משתתפים לקוחות באירופה, בארצות הברית ובמזרח התיכון. עמוס 1 ו-2 ממוקמים בסמיכות זה לזה ותומכים זה בזה.

אלימלך

מערכת טילי החץ, שפותחה כנגד טילים בליסטיים, בשיתוף עם ארצות הברית, נוסדה לראשונה בארצות הברית נגד טילי סקאד ב-29.7.04. באחד משני ניסויים הצליח טיל החץ ליירט טיל סקאד חמוש, ששוגר לעברו מלב ים, ממרחק של מאות קילומטרים. הוחלט להמשיך בפרויקט ולשפר את המערכת ואכן מספר ניסויים מוצלחים נוספים בוצעו ב-2007.

עוזר ראש אמנינה

ב-2.11.2004 נפתח טרמינל 3 של נמל התעופה בן גוריון לטיסות בין-לאומיות. בניית הטרמינל, שבא לתת מענה למספר הנוסעים העולה ולמתקנים המיושנים בשדה התעופה הראשי של ישראל, חייבה הפקעת

הגילגול האילני

ב-1.1.2000 הצטרפה ישראל לחגיגות המילניום שנחגגו בעולם כולו, לציון 2,000 שנה לספירה הנוצרית. המעבר למילניום השלישי נחגג בצל חשש כבד מ"באג 2000" שאיים להפיל את כל מערכות המחשב הגדולות ביום המעבר אל המילניום החדש, אך בדיעבד התגלה כהרסני הרבה פחות מהצפוי. שנת 2000 היתה השנה הברוכה ביותר בתיירים בהיסטוריה של מדינת ישראל, במהלכה ביקרו בארץ כ-2.5 מיליון תיירים.

יוצאים חלונות

יציאת חיילי צה"ל מרצועת הביטחון בדרום לבנון הסתיימה ב-24.5.2000. חיילי צה"ל שהו ברצועת הביטחון לאחר הנסיגה מעומק לבנון בשנים 1983-1986 במטרה ליצור חיץ בין יישובי הצפון וארגוני המחבלים בדרום לבנון. ההשגחה ברצועה הפכה מסוכנת וגבתה קורבנות רבים במשך השנים. ב-1999, כשנבחר אהוד ברק לראשות הממשלה, הוא הבטיח להוציא את החיילים מלבנון, וזכה לתמיכה נרחבת. לאחר הנסיגה החד-צדדית נמלטו רבים מחיילי צה"ל לישראל והחלו תהליך קליטה בארץ. בניגוד לרצונה של ישראל השתלט ארגון החיזבאללה על דרום לבנון וצבא לבנון לא התפרס בשטח.

אינתיפאדת אל אקצה ואירועי אוקטובר

ב-28.9.2000 ערך אריאל שרון ביקור קצר בהר הבית כדי לבדוק את עבודות השיפוץ שביצע הוואקף במסגד אל אקצה. הביקור עורר התנגדות שהובילה עד מהרה להתפרעויות אלימות, שבמהלכן נפצעו ונהרגו מאות מתפרעים וכן נפצעו שוטרים וחיילים. ההתפרעויות הציפו גם את יהודה ושומרון ורצועת עזה, שבהם הוכרזה שביתה כללית שסימנה את פתיחתה של אינתיפאדת אל אקצה. במהלך הזמן החריפה האינתיפאדה והביאה לשיא בחומרת הסיכסוך הישראלי פלסטיני. אלפי קורבנות נפגעו בשני הצדדים.

בעקבות הפגנות הזדהות המוניות שערכו ערביי ישראל עם אינתיפאדת אל אקצה, גלשו ההתפרעויות גם לתוך ישראל. המפגינים חסמו את כביש ואדי ערה וידו אבנים לעבר מכוניות עוברות ולעבר המשטרה ומשמר הגבול. אלה הגיבו ביד קשה וירו כדורי גומי ואש חיה לעבר המתפרעים. 12 אזרחים ערביי ישראל ופלסטיני אחד נהרגו במהלך המאורעות.

רצח השיר רחלם זאבי

ב-17.10.2001 נרצח במלון "הייאט" בירושלים שר התיירות רחבעם זאבי המכונה גנדי. גנדי היה ראש תנועת "מולדת", פוליטיקאי ואיש צבא והוא

שטחים והסטת הנתיב של נחל איילון. הבנייה החלה ב-1997 והטרמינל, המשתרע על 1,700 דונם, יועד לקליטת 16 מיליון נוסעים בשנה. הטרמינל תוכנן כך, שלראשונה בישראל תתאפשר גישה למטוסים דרך "שרוולים" ולא באוטובוסים. בעיצוב המבנה שותפו אדריכלים ישראלים כמשה ספדיה ושלמה אהרונסון ושולבו מוטיבים ישראלים ויהודיים ליצירת אווירה ייחודית בשער של המדינה.

אלמנט אבן הפנייה

ב-13.7.2006, יום לאחר חטיפת שני חיילי צה"ל בגבול ישראל לבנון והרג שלושה נוספים, פתח צה"ל במתקפה רחבה נגד כוחות החיזבאללה בדרום לבנון. במשך 81 יום שהו הכוחות בלבנון ובמשך 33 ימי הלחימה נפלו 119 לוחמים ו-44 אזרחים, שנפגעו מהתקפות טילים ששיתקו את צפון המדינה וגרמו נזק אדיר ליערות הצפון. הדעה הרווחת בציבור הישראלי היא, כי ישראל וצה"ל נכשלו במלחמה, שעקבותיה התפטרו מפקדים רבים ובראשם הרמטכ"ל דן חלוץ.

עכנית ההתנתקות

בקיץ 2005 החלה ממשלת ישראל בנסיגה מחלקים נרחבים מרצועת עזה וממספר יישובים מבודדים בשומרון. הנסיגה כונתה "תכנית ההתנתקות". במסגרת התכנית פונו היישובים מגוש קטיף והצבא נסוג באופן חד-צדדי לגבולות של הקו הירוק. מוביל התכנית היה ראש הממשלה, אריאל שרון. עם סיום ביצוע הפינוי החל תהליך ארוך וקשה של שיקום המפונים, שנמשך עד היום. התכנית עוררה גל מחאה חסר תקדים, שסמלו היה הצבע הכתום. המחאה התאפיינה בהפגנות ענק לא אלימות ובניסיונות של המפונים להקשות נפשית על החיילים שבאו לפנותם. מספר גורמים קיצוניים יזמו התנגדות אלימה לפינוי, אולם הוא עבר בשקט יחסי.

ראש הממשלה נפלא למשג

ב-4.1.2006 עבר ראש ממשלת ישראל, אריאל שרון, אירוע מוחי חמור, שמנע ממנו להמשיך לכהן בתפקידו. סמכויותיו הועברו לאהוד אולמרט, מספר 2 בתנועת "קדימה", שהקים שרון. שרון שרוי בתרדמת עד היום.

מאזן פרס מושל ארץ ישראל

במאי 2007 הודיע שמעון פרס כי יתמודד על תפקיד נשיא המדינה. הוא זכה בתמיכת תנועת "קדימה" וגבר ביתרון ניכר על יריביו. פרס הושבע לנשיאות ב-15.7.2007.

2008-1999

זקוקים...

בעשור זה התוותה קק"ל קווי פעולה חדשים של פיתוח בר-קיימא המשתלבים עם ציונות אקולוגית. המודעות הגוברת לאיכות הסביבה ולצורך לשמור על משאבי הטבע והנוף לדורות הבאים יצרה בקק"ל גישה מתחשבת, הממזערת ככל האפשר את הפגיעה באיכות הסביבה.

עשור זה התאפיין במאמצים להביא את הציבור ליער ולעודד את הישראלים לצאת ולטייל.

משאבים רבים הושקעו בחינוך ובפעילות סביבתית; מתקני נופש שופרו; נבנו מצפורים; דרכי נוף שופצו ושולטו; נסללו קילומטרים רבים של שבילי אופניים. ב-2007 השתתפה קק"ל בסלילת שביל האופניים העובר לאורך תוואי כביש חוצה ישראל.

בסוף שנת 2005 חנכה קק"ל את פארק בן-גוריון בדימונה וגם את פארק נשר בצפון, שבו הגשר התלוי לאורך 70 מטר מהווה אטרקציה תיירותית. בפארק אגמון החולה, שהפך לאתר הומה אדם של חובבי טבע, המשיכו פעולות הפיתוח שעשו אותו לפארק ייחודי בעולם. קק"ל פתחה פארקים מיוחדים, כמו פארק שפירא לאוכלוסייה מוגבלת בתנועתה ופארק הצבים בנחל אלכסנדר. מידי שנה קק"ל מקיימת מאות אירועים וסיורים לחברי "חוג ידידי קק"ל" ולציבור ותורמת לתרבות של נופש ופנאי בחיק הטבע.

אחד המאבקים הבולטים שניהלה קק"ל בעשור זה היה לעצירת תכנית ספדי ולהצלת יער ירושלים. תכנית ספדי היתה תכנית לבנייה עירונית מסיבית ברוב השטחים שסופחו לירושלים ממערב ב-1992. שטחה הכולל של התכנית אמור היה לכסות כ-26,600 דונם, עליהם תוכננה הקמתן של יותר מ-20,000 יחידות דיור. קק"ל הצטרפה לפורום "שומרי היער", יחד עם החברה להגנת הטבע וגופים נוספים, ויצאה לשורה של הפגנות ופעילויות למניעת יישומה של התכנית והפגיעה ביער ובנוף. המאבק הצליח והתכנית לא אושרה.

גם בעשור זה ממשיכה קק"ל לייצר ולנטוע, ומשתתפת במפעל "החגורה הירוקה" - מפעל נטיעת עצים שיזם האו"ם על מנת לקבע פחמן ולעצור את התחממות כדור הארץ כתוצאה מאפקט החממה. בתמ"א 22, שאושרה ב-1995, עוגן בחוק מעמדו של היער בישראל והסתיימו בהצלחה שנים של מיפוי ומחקר שטחי היער הטבעי והנטוע בארץ.

קק"ל פועלת ברחבי העולם לשיתוף הקהילות בתפוצות בפיתוחה של מולדת העם היהודי, וחיזוק הזיקה והקשר לארץ באמצעות תרומות. חינוך לערכים של ציונות וטיפוח הסביבה בקרב הנוער בישראל ובתפוצות היה ונותר מטרה חשובה בפעילותה של קק"ל.

כושרה של קק"ל לשמש ארגון שביכולתו ליישם משימות לאומיות רלוונטיות הוכח בעיצומה של "ההתנתקות" ובעת פינוי יישובים מרצועת עזה בשנת 2005. בתוך זמן קצר הכשירה קק"ל מאות דונומים לחממות ולשטחים

חקלאיים באזור מבקיעים וזיקים עבור חקלאים שהתפנו מגוש קטיף. בנוסף על כך, הועתקו עצים מאזור גוש קטיף למשתלת קק"ל בגילת ולאתר המגורים של המפונים בניצן.

על מנת לחזק את ההתיישבות בנגב ובערבה, רואה קק"ל חשיבות עליונה בהקמת יישובים חדשים באזורים אלה באמצעות הכשרת קרקעות. כך, למשל, השתתפה קק"ל בהקמת היישוב/כפר נוער שאנטי במדבר. העבודות כללו, בין השאר, עבודות עפר, פריצת דרכים, פיזור מצעים והידוקם.

במהלך שנת 2005 נחתם הסכם עם הממשלה להעברת קרקעות מבונות ומהוונות של קק"ל במרכז הארץ לידי המדינה; קרקעות בהיקף של כ-100,000 דונם במרכז הארץ תמורת אדמות בשיעור זהה בנגב. בסיום מהלך מורכב זה, תעמוד קק"ל מול אתגרי הקידום והטיפול של יישוב חלק ארץ זה. פיתוח הנגב נקבע כיעד לאומי של המדינה ובשנים הקרובות תהיה, אפוא, קק"ל בין הגופים המובילים שיעסקו בכך. דחיית המדבר ועצירת מגמת המדבור העולמית הם בין הנושאים המרכזיים שבהם עוסקת קק"ל.

כמו כן, קק"ל משקיעה רבות במחקר ובפיתוח ובהקמת תחנות מו"פ בנגב ובערבה, שיאפשרו את ניצול האזור המדברי ויספקו פתרונות לתנאים הקשים השוררים בו. המחקרים משפרים את ניצול המים המליחים באקוויפר המדברי, מאפשרים גידול ירקות ופרחים לייצוא ופיתוח ענפים ייחודיים כמו מדגה.

אגף המרקעין של קק"ל מטפל במקרקעי קק"ל בתחומי הבעלות - שינויים כתוצאה מהפקעות, בחילופי קרקע או בהסכמי שיתוף וחלוקה. הטיפול השוטף מופקד בידי מינהל מקרקעי ישראל. הטיפול במקרקעין כולל, בין השאר, רכישה - במכר או בחליפין; רישום בעלות; פיקוח; שימוש בנכסים; תכנון - השבחה באמצעות שינוי ייעוד, ועוד.

במהלך שנת 2004 הוגשו מספר עתירות לבג"ץ על ידי גופים ערביים, המבקשים לרכוש קרקעות שבבעלות קק"ל או דירות הבנויות על קרקעות אלה. העותרים טענו, שקק"ל מפלה לטובה יהודים בהקצאת הקרקעות שבבעלותה. בספטמבר 2007 קיבל בג"ץ את טענת קק"ל, שמנגנון חילוף הקרקעות, שבמסגרתו בוצעה החלפת קרקע כאשר ביקש תושב לא יהודי לרכוש קרקעות מקק"ל, אכן מנע אפליה ויש לחדשו. בתום הדיון קבע בג"ץ, כי על המדינה וקק"ל לגבש בתוך שלושה חודשים הסכם חילופי קרקע חדש במקום זה שהופסק בשנת 2004.

עקב ההתפתחות המואצת של מדינת ישראל במחצית השנייה של המאה ה-20 והתרחבות החקלאות, התעשייה והבנייה, פחתו והלכו השטחים הריקים המתאימים לייצור ולנטיעה. מנגד, נוצרו צרכים חדשים והתעוררו בעיות חדשות, כגון שימור הנוף בישראל, שיקום נחלים ומקורות מים, שיפור איכות הסביבה והכשרת פארקים וחניונים. קק"ל נענתה לאתגרים אלה וניסחה את "החזון הירוק של קק"ל".

2 אב/2

כניית 22 איל

1. **הגישה האופטימית** סוברת, שלנצח נוכל לסמוך על כושר היצירתיות של האדם. הטכנולוגיה תספק פתרונות שימנעו מהאוכלוסייה האנושית מלגדול; בזכות הטכנולוגיה יתגברו על המחסור במזון ויימצאו מקורות מזון חלופיים; יופסק זיהום הסביבה ויפותחו שיטות ייצור מזהמות פחות.

2. **הגישה הפסימית** מאמינה שלא נוכל לשים את מבטחנו בטכנולוגיה לבדה, ואין בה כדי לתת מענה לכל הבעיות הסביבתיות. גם אם כל המומחים העולמיים בתחומי המדע, הטכנולוגיה, האקולוגיה, הסוציולוגיה והכלכלה יעמלו ללא לאות על מציאת פתרונות לבעיות הסביבתיות המחמירות והולכות, במקרים רבים יהיה זה כבר מאוחר מדי; מינים ייכחדו, מחצבים ידלדלו, מים יזדהמו ואפילו אוויר נקי יהיה חסר.

3. **גישת הביניים** רואה אמנם בדאגה את ההידרדרות במצב הסביבה, אבל טוענת שעדיין הזמן בידינו אם רק נשנה את התנהגותנו מחברה צרכנית ובזבזנית **לחברה בת-קיימא**, חברה שממעיטה בדרישותיה ממשאבי הטבע ומהסביבה. הדוגלים בגישה זו מחזיקים בדעה, שעל האנושות לחזור לאורח חיים פשוט יותר, חסכוני יותר ותאוותי פחות. הדברים מכוונים בייחוד אל מדינות העולם המפותחות. פירוש הדבר הוא, שתושבי אותן מדינות יסתפקו, לדוגמה, בפחות מכונות לנפש, במכונות קטנות יותר, בבתים קטנים יותר ובמוצרים עשויים מחומרים ממוחזרים. כדי ליצור חברה בת-קיימא, לא זו בלבד שיש להתחלק בידע העולמי ובמשאבים העולמיים, אלא שעל חלוקת המשאבים להיות נכונה וצודקת יותר. יעדים אלה קשים ומאתגרים, והם כרוכים במאמצים רבים, במסירות, בהתגייסות ובתיאומים ארוכי טווח של כל רובדי האוכלוסייה האנושית: מן הפועלים בבתי החרושת ועד מנהלי מפעלים, מסטודנטים ועד חקלאים, ממדענים ועד פוליטיקאים, מאנשי רוח ועד מחנכים. מטרות אלה מתבססות על מנהיגות יצירתית ורבת-השראה בכל הרמות ובכל העולם - ראשי כפרים, ראשי ערים וראשי מדינות.

האקולוג אלדו ליאופולד, שומר טבע והוגה דעות אמריקאי, שחי ופעל במחצית הראשונה של המאה הקודמת, האמין ששמירת הטבע מותנית, בראש ובראשונה, בכבוד הבסיסי שרוחש האדם למשאבי הטבע ולסביבה. הוא קרא לכבוד הזה **מוסר האדמה** או **מוסר הארץ** (Land Ethic). לדעת ליאופולד, על כל אחד מאתנו מוטלת האחריות לשמור על בריאות הסביבה, וסביבה בריאה היא בעלת כושר התחדשות עצמי; שמירה על הטבע מבטאת את המאמץ שלנו להבין ולשמור על כושר זה.

בבסיס המונח פיתוח בר-קיימא טמון הרעיון, שבכל פעולת פיתוח צריך לתת את הדעת לא רק על צורכי החברה, אלא גם על צורכי הסביבה, בהווה ובעתיד. זוהי גישה סביבתית עכשווית. על הדור הנוכחי מוטלות החובה והאחריות להשתמש במשאבי כדור הארץ בלי להמעיט או למנוע מיכולתם של בני הדורות הבאים להשתמש באותם משאבים ממש וליהנות מהם באותה מידה, ולהבטיח שרמת החיים של הדורות הבאים לא תהיה נמוכה מזו של הדור הנוכחי. מנהיגי מדינות העולם, שהכירו בחשיבות הכלכלית ובחשיבות החברתית והאקולוגית ביישום רעיון זה, נפגשו בוועידה עולמית, "פסגת כדור הארץ", שהתקיימה בריו דה-ג'נרו בשנת 1992. בוועידה ניסחו מסמך הנקרא "אג'נדה 21", ובו קווים מנחים המאפשרים לכל מדינה ליצור תכנית מדיניות סביבתית שתהיה מושתתת על עקרונות של פיתוח בר-קיימא. גם ישראל אימצה את "אג'נדה 21", ובכנסת פועל נציג הדורות הבאים, שתפקידו לבחון כל תכנית שמובאת לאישור הממשלה בעיניהם של הדורות הבאים, לפי העקרונות הללו. המשרד לאיכות הסביבה, בשיתוף גופים נוספים, כמו קק"ל, מקדם את הרעיונות של פיתוח בר-קיימא בכל תכניות הפיתוח והשימור שהוא מבצע. אחת הדוגמאות ליישום עקרונות פיתוח בר-קיימא היא הקמת המרחב הביוספרי בפארק רמת מנשה. בפארק זה מוענקת תשומת לב מרבית לשיתוף פעולה מאוזן בין כל הגורמים הפועלים באזור - החקלאים, התיירנים, התעשיינים, שומרי הטבע, התלמידים והתושבים. אלה הם הקווים המנחים את הציונות של המאה ה-21 במדינת ישראל.

פיתוח בר-קיימא הוא נושא בין-תחומי העוסק במערכת היחסים המורכבת שבין האדם לסביבתו. במתכונת הזאת, אחת השאלות המרכזיות היא - מה מקומו ותפקידו של האדם בטבע.

בעשורים האחרונים הפך הצורך בשמירת הטבע לחיוני ולדחוף יותר, מכיוון שאוכלוסיית העולם גדלה וכד בכד מואצת ההתפתחות הטכנולוגית החברה האנושית עומדת, אפוא, בפני משבר סביבתי הפוקד את כדור הארץ. מאפייניו של המשבר הזה באים לידי ביטוי בתופעות הבאות:

➤ **זיהום אוויר**

➤ **איכותם הירודה של המים**

➤ **חשיפה מזיקה לקרינת השמש**

➤ **שימוש ללא גבולות במשאבי טבע יקרים**

➤ **פגיעה מתמשכת במערכות האקולוגיות של כדור הארץ**

קיימות מספר גישות המנסות להתמודד עם השאלה מהי הדרך הנכונה להתנהלותו של האדם בטבע.

פיתוח בר-קיימא

הוועידה הבין-לאומית הראשונה שהתייחסה לבעיות סביבתיות היתה ועידת האו"ם על סביבת האדם, שנערכה בשנת 1972 בשטוקהולם, שוודיה. בוועידה הועלו לדיון בעיות אקולוגיות שקודם לכן זכו לתשומת לב מעטה מאוד. בפעם הראשונה צוין, כי אחריותן לזיהום הגלובלי ולדלדול במשאבי כדור הארץ של המדינות המתועשות גדולה מזו של המדינות המתפתחות. בעקבות ועידת שטוקהולם, הוקמה ועדה מיוחדת של האו"ם - המועצה העולמית לסביבה ולפיתוח - שתפקידה היה לעסוק בנושאי הסביבה והפיתוח ברמה העולמית. בשנת 1987 התפרסם דוח הוועדה שנקרא **"עתידינו המשותף"**. במסמך, הידוע גם בשמו **"דוח ברונדטלנד"** (על שם ראש ממשלת נורבגיה שעמדה בראש הוועדה), הוצע לראשונה המונח **פיתוח בר-קיימא** בתור גישה המנסה להשיג איזון בין גורמים כלכליים לגורמים חברתיים ואקולוגיים. ההגדרה לפיתוח בר-קיימא כלשון הדוח היא "פיתוח העונה על צורכי הדור הנוכחי מבלי לפגוע ביכולתם של הדורות העתידיים לענות על הצרכים שלהם". העיקרון העומד בבסיס הרעיון של פיתוח בר-קיימא הוא מילוי אחריותו המוסרית של הדור הנוכחי כלפי הדור הבא והבטחת יכולתו של הדור הבא לקיים אותה רמת חיים בדומה לזו של הדור הנוכחי.

על רקע זה ודווקא בעשור האחרון, בעיות סביבתיות עלו לראש סדר היום הפוליטי במדינות מפותחות ומתפתחות כאחת. רוב מדינות העולם אימצו את המושג **פיתוח בר-קיימא** בתור יעד פוליטי. כך הוחלט, אפוא, לכנס את ועידת הפסגה בריו דה-ג'נרו בברזיל, ביוני 1992. באי הוועידה, שבה נכחו כ-170 מנהיגי עולם, הכירו באחריות האנושית למצבה הירוד של הסביבה ובמחויבות המשותפת של כלל תושבי כדור הארץ לשנות מצב זה. אחת התוצאות של ועידת ריו דה ג'נרו הייתה ניסוח מסמך ששמו **"אג'נדה 21"**, שפירט ותיאר את המטרות והיעדים לקראת המאה ה-21 ואת הכורח להשיג פיתוח בר-קיימא עולמי.

אג'נדה 21

אג'נדה 21 היא תכנית סדר היום העולמי לקראת המאה ה-21. זהו הסכם שיש בו **תכניות פעולה** המתייחסות כמעט לכל תחומי ההשפעה של האדם על סביבתו. תכניות אלה מציגות את מגוון הפעולות הנחוצות ליישום העקרונות של פיתוח בר-קיימא. ההסכם, המופנה אל כל מדינות העולם, מבקש מהן "לתאם ולאזן בין כל הפעולות הכלכליות, החברתיות והסביבתיות הנעשות במדינה... להבטיח פיתוח כלכלי אחראי מבחינה חברתית תוך שמירה והגנה על משאבי הטבע לטובת הדורות הבאים... לבנות ולתכנן תכניות לאומיות דרך שיתוף מרבי של כל הגורמים הכלכליים, החברתיים והסביבתיים". מדינות העולם הביעו את רצונן ליצור שותפות

פיתוח בר-קיימא, הולכה למעשה

שתי מגמות מרכזיות נובעות מן הרעיון של פיתוח בר-קיימא, ועל כל מדיניות סביבתית המושתתת על עקרונות של פיתוח בר-קיימא לראות לנגד עיניה:

1. **הבטחת שוויון בין-דורי:** איכות החיים של הדור הבא לא תפחת מזו של הדור הנוכחי; הדור הבא יוכל ליהנות, לכל הפחות, מאותה רמת רווחה שממנה נהנה הדור הנוכחי.

2. **השגת שוויון תוך-דורי:** רווחתן של הקבוצות החזקות באוכלוסייה לא תבוא על חשבון רווחתן של הקבוצות החלשות. יש לפעול למען צמצום הפערים בחברה ולמען מתן הזדמנות שווה לכולם; חוסר השוויון בולם צמיחה כלכלית ומרחיב את הפערים בחברה.

השאלה המרכזית שעליה יש לענות אם רוצים לפעול לפי עקרונות של פיתוח בר-קיימא היא:

מהי מידת השימוש המותרת במשאבי כדור הארץ היום, כדי לא לגרוע מיכולתם של הדורות הבאים ליהנות מאותם משאבים?

התשובה לשאלה זו מורכבת מאוד ולעתים אף אינה ידועה, ודרושים ידע והבנה מעמיקים בתהליכים המתרחשים על פני כדור הארץ כדי לענות עליה. למשל, כדי לקבוע מהי מידת השימוש המיטבית בטבע, יש לדעת מהו קצב ההתחדשות של היערות, מהו קצב ההתחדשות של מיני הדגה בימים ובנהרות, בכמה זמן אוויר מזוהם או מי נחל מזוהמים ישובו להיות מטהרים ובאיזה מחיר. לשם כך גויסו כלכלנים, סוציולוגים ואקולוגים שערכו מחקרים, ניסחו קווים מנחים לפעולה וקבעו את התקנים לשימוש במשאבי כדור הארץ, תקנים שיבטיחו את זמינותם ואיכותם של המשאבים לאורך זמן.

עיקרון ראשון, בעל חשיבות רבה, הוא שמירה על משאבי הטבע העומדים לרשותנו על ידי שימוש מחושב ואחראי במשאבים, כדי להבטיח שכמותם לא תרד עם הזמן. אחת הדרכים ליישום עיקרון זה היא לקבוע בחוק - כל מדינה לעצמה - מהי הרמה המרבית המותרת לצריכה או לשימוש של משאבי הטבע השונים. לדוגמה, כל מדינה צריכה להחליט על שיעור השטחים הפתוחים שעליהם תאסור בנייה או פעולת פיתוח אחרת, כדי לשמור על עתודות הקרקע שלה ועל המערכות האקולוגיות שבהם.

עיקרון נוסף, הנובע מן הראשון, הוא לדאוג לכך שקצב השימוש במשאבי טבע יאפשר לתהליכים הטבעיים לחדש את מה שנוצל; ניצול המשאבים צריך להיעשות ברמה שווה לקצב ההתחדשות או ברמה נמוכה ממנה. עיקרון זה ניתן ליישום במיוחד במשאבים ביולוגיים, כמו בעלי חיים לציד ולדיג. לדוגמה, על מכסת הדיג הרצויה (ולפיכך המותרת) להיות שווה

עולמית ושוויונית ולהגיע להסכמים בין-לאומיים שיכבדו את האינטרסים של הכלל ויגנו על שלמותה של המערכת הסביבתית העולמית.

אג'נדה 21 בנויה מארבעה חלקים:

< חלק ראשון:

היבטים חברתיים-כלכליים של פיתוח וסביבה. הנושאים הנידונים בחלק זה עוסקים בשיתוף פעולה בין-לאומי לקידום פיתוח בר-קיימא במדינות מתפתחות, מלחמה בעוני, שינוי בהרגלי צריכה, הגדרת תנאים לבריאות האדם, פיתוח בר-קיימא של יישובים ושילוב בין צרכי הסביבה והפיתוח בתהליך קבלת ההחלטות.

< חלק שני:

היבטים פיזיים של שימור וממשק משאבים. הנושאים בחלק זה עוסקים בהגנה על האטמוספירה, תכנון וממשק של משאבי קרקע, בירוא יערות, ממשק של מערכות אקולוגיות רגישות עם דגש על מדבור, בצורת ואזורים הרריים, הגנה על אוקיינוסים ומשאבי מים מתוקים, עידוד חקלאות ופיתוח כפרי בני-קיימא, שימור המגוון הביולוגי, קידום שיטות ביו-טכנולוגיות, ממשק של פסולת מוצקה ושפכים ושל פסולת וחומרים מסוכנים.

< חלק שלישי:

היבט אנושי-קהילתי ששם דגש על חיזוק קבוצות ייחודיות, כמו נשים, ילדים ונוער, ארגונים לא-ממשלתיים, ארגוני עובדים, עסקים, תעשייה, חקלאים, קהילה מדעית ורשויות מקומיות.

< חלק רביעי:

פירוט **אמצעי היישום** של העקרונות הנ"ל. בחלק זה נידונים המשאבים הכספיים ליישום התכנית, נגישות לטכנולוגיה, חינוך ומודעות ציבורית ושיתוף פעולה בין מדינות.

אג'נדה 21 היא הצהרה רחבת היקף ומורכבת. להצהרה אין תוקף חוקי ואף מדינה אינה מחויבת לקיימה. יתרה מזאת, כל מדינה רשאית לסגת ממנה בכל עת שתבחר. מדינות שונות, ובכלל זה ישראל, נמצאות בשלבים שונים של יישום העקרונות המנוסחים במסמך זה.

בשנת 2002 התקיימה הפסגה העולמית לפיתוח בר-קיימא ביוהנסבורג, דרום-אפריקה. לקראת הפסגה נתבקשו מדינות העולם להכין דוח לאומי על אופן היישום של אג'נדה 21 בארצותיהם. הוועידה שמה לה למטרה לאמץ מדיניות לאומית לפיתוח בר-קיימא בכל אחת מן המדינות המשתתפות ולבחון את אפשרויות המימון של מדיניות זו.

או נמוכה משיעור הרבייה של אוכלוסיית הדגים והתחדשותה. אם נדוג דגים רבים יותר מיכולת ההתחדשות שלהם, הרי שבתוך זמן קצר לא יישארו עוד דגים, כי הם לא יספיקו להתרבות. על אותו היקש קובעים, למשל, כמה חוגלות מותר לצוד כדי שאוכלוסיית החוגלות לא תיכחד ותמשיך להתרבות, ונותנים למכסה זו תוקף חוקי. ועוד דוגמה, כמה עצים מותר לדלל או לכרות ביער מסוים או לכרות לצורך שימוש בעץ בלי לפגוע ביכולת ההתחדשות הטבעית של היער?

בחברה המודרנית, לא זו בלבד שלאדם הסביר חסר ידע כיצד הוא מנצל את משאבי כדור הארץ יתר על המידה, אלא שאין הוא ער לקצב ההתחדשות של המשאבים. לעתים קרובות, השימוש במשאבים נעשה עד כליה, עד אשר לא נשאר דבר.

יש לתת את הדעת, למשל, שמשך הזמן החולף עד שטיפה אחת של מים יורדת לקרקע ומחלחלת לעומקה, ועד שהיא זורמת מתחת לקרקע ומגיעה לים, ועד שהיא מתאדה ומתעבה לענן, ועד שהיא הופכת חזרה לגשם - עוברות עשרות שנים. כך הדבר בנוגע לנפט ולפחם. הם נוצרים כל הזמן, אבל משך ההיווצרות שלהם הוא מיליוני שנים... יותר ממשך חיי אדם. שימוש בלתי מושכל במשאבי כדור הארץ גורם לחיסול המשאבים בהווה ולעתיד. ולכן, מדיניות המושתתת על עקרונות של פיתוח בר-קיימא מנסה להתוות כללים לשימוש בר-קיימא ולקבוע עד כמה נכון להשתמש במשאבים שונים.

בשעה שמתמודדים עם זיהום כדור הארץ, ראוי לחשוב מראש על ניסוח תכניות פיתוח ובנייה וכיצד להביא לידי צמצום הפגיעה בסביבה. קודם לביצוע התכניות, יש לתת את הדעת על סילוק השפכים ועל הטיפול בפסולת, כדי למנוע את זיהום האוויר ולצמצם את הפגיעה בנוף. פעולה מכינה זו חשובה לאין ערוך, הואיל ויש בה כדי למנוע את ההתמודדות עם המפגעים אחרי שכבר נוצרו, אחרי שפגעו כבר בסביבה וזיהמו אותה. במקרים שאין מנוס משחרור מזהמים לסביבה, לא נותר אלא לדאוג לכך שרמת הזיהום לא תעבור את הרמה שהסביבה מסוגלת לשאת.

לטבע כושר התנקות משל עצמו. למשל, אוויר שזוהם בפיח במידה מסוימת - יתפזר ובסופו של דבר יחזור להיות נקי; נחל שזוהם בהפרשות של עדר פרות - יזרום, יתערבל ויתנקה במקדם או במאוחר. אבל אם נפלוט לאוויר מזהמים שהם מעל ומעבר ליכולתו של האוויר מלהכילם, או נזרים מי ביוב לנחל מעל ליכולתו העצמית להתנקות - תיווצר פגיעה חמורה במשאבים הללו. לכן צריך לדעת על כל סביבה ובנוגע לכל מזהם, מהי הכמות הסבירה של הזיהום שאפשר להזרים אל משאב מסוים בלי לגרום לו לפגיעה שממנו לא תוכל הסביבה להתאושש. בנוסף לכך, יש לפעול לפי העיקרון "**המזהם משלם**" - כל מפעל, חברה

או עסק היוצרים מפגעים סביבתיים מעצם פעילותם, יחויבו על ידי הממשלה במס סביבתי כדי לממן את עלות הטיפול במפגעים אלה.

גפיקידי האמלול

כדי לעודד גופים פרטיים וציבוריים לפעול לפי העקרונות של פיתוח בר-קיימא, צריכה הממשלה לעודד שימוש בציד, בחומרים ובתהליכי ייצור ידידותיים לסביבה באמצעות מתן תמריצים כלכליים, כמו הקלות במס, סובסידיות ומענקים. לדוגמה, אם מבקשים לדברן חקלאים להילחם במזיקים תוך כדי הפחתת השימוש בחומרי הדברה, כגון קוטלי חרקים, אפשר להעניק להם תווית של **"חקלאי ירוק"** ולעודד את קניית התוצרת שלהם.

על הממשלה להמריץ פיתוח טכנולוגי שיביא לצמצום הנזקים הסביבתיים, כמו מציאת שימושים לסוגי פסולת שונים, למשל, לצמיגים משומשים. עליה לעודד פיתוח מוצרים ידידותיים לסביבה העשויים מחומרים מתפרקים, מתכלים ובלתי מזיקים; לקדם את השמירה על השטחים הפתוחים באמצעות עידוד בנייה החוסכת בקרקע; לדאוג לשיקום אזורים פגועים סביבתיים בעזרת איסוף הפסולת וטיפול בשפכים. ולבסוף, הממשלה צריכה ליישם את העיקרון החברתי שבייסוד רעיון הפיתוח בר-קיימא ולקבוע רמת חיים מינימלית שאדם זכאי לה בהתאם לסטנדרטים מערביים. הממשלה צריכה לדאוג שאף לא אדם אחד יחיה ברמת חיים נמוכה מזו שנקבעה בתור מינימום.

יישום העקרונות של פיתוח בר-קיימא הוא תהליך ארוך וממושך הכורך יחד החלטות ממשלתיות חשובות, מנהיגות "ירוקה" אמיצה והכרה בחשיבותו של הנושא. בנוסף לכך חשוב להבין כי יישום העקרונות תלוי גם בחינוכו של הדור הבא ובניסיון להפנים אצלו את עקרונות הפיתוח בר-קיימא כבר מגיל צעיר.

פיתוח בר-קיימא בישראל

בשנת 1995 קיבל עליו המשרד לאיכות הסביבה בישראל, בשיתוף משרדי ממשלה אחרים, להתמודד עם אתגר קידום **מדיניות בת-קיימא** בישראל. בתוקף החלטת ממשלת ישראל הוחלט לאמץ תכנית אסטרטגית לפיתוח בר-קיימא. בהחלטה נאמר: "מדיניות ממשלת ישראל תתבסס על עקרונות התנהלות של פיתוח בר-קיימא המשלבים כלכלה דינמית, שימוש מושכל במשאבי טבע, הגנה על מערכות אקולוגיות ומתן שוויון הזדמנויות לכול. זאת על מנת לענות על הצרכים של הדור הנוכחי וצורכי הדורות הבאים".

המשרד לאיכות הסביבה פועל לקידום עקרונות פיתוח בר-קיימא ועקרונות אג'נדה 21 ברשויות המקומיות. נכון לשנת 2005, קרוב לעשרים

יישובים (רובם עד 50,000 תושבים) ושמונה מועצות אזוריות פועלים לכוון מדיניות מקומית לפיתוח בר-קיימא. התארגנות זו פועלת תחת הכותרת: **"פועלים מקומית ומשפיעים עולמית"**. יישוב או מועצה אזורית בני-קיימא הם גופים שבהם התושבים פועלים מתוך עקרונות של שימור אוצרות טבע, שמירה על המינים, צמצום כמויות הפסולת, חיסכון במים, הפחתת השימוש בחומרי הדברה, צמצום השימוש בחשמל, חיסכון בשימושי בקרקע, ועוד. במישור החברתי התושבים פועלים למען קידום החינוך הסביבתי ולשיתוף הציבור בקבלת החלטות בנוגע לעשייה האזרחית. במישור הכלכלי התושבים פועלים למען ייצור מקומי, הפחתת השימוש בתחבורה פרטית ועידוד השימוש בתחבורה ציבורית. המשרד לאיכות הסביבה, בשיתוף המועצות האזוריות ניסח עשרה עקרונות פעולה עבור רשות מקומית המעוניינת בסדר יום מקומי, ברוח העקרונות של פיתוח בר-קיימא ואג'נדה 21. באתר המשרד לאיכות הסביבה, בכתובת <http://www.sviva.gov.il>, ניתן להכיר כמה דוגמאות לפעילות בת-קיימא במועצות אזוריות בישראל.

ועוד, משנת 2001 פועל כנציב הדורות הבאים השופט בדימוס שלמה שהם. במהלך כהונתו בחן הנציב כל תכנית שהובאה לאישור הממשלה בעיניהם של הדורות הבאים ולפי עקרונות פיתוח בר-קיימא. לצערנו, התפקיד בוטל.

פיתוח בר-קיימא, קק"ל וציונות אקולוגית

העיקרון של פיתוח בר-קיימא טמון בשמה של קק"ל - קרן קימת לישראל - ומהווה חלק מתפיסת עולמה. תפקידה ההיסטורי של קק"ל - שמירה על הקרקע ופיתוחה לטובת כלל העם, היום ומחר בא לידי ביטוי בהקצאת הקרקעות לפיתוח ובפעולות הייעור, השיקום והשחזור שעושה קק"ל.

קק"ל פועלת לפי העקרונות של פיתוח בר-קיימא במישור האקולוגי, במישור החברתי-תרבותי, במישור הכלכלי והבין-דורי. במישור האקולוגי קק"ל פועלת למען ניהול נכון של משאבי הטבע ושל המערכות האקולוגיות בישראל, כדי שלא יקרסו תחת לחצי הפיתוח והגידול באוכלוסייה. במישור החברתי-תרבותי קק"ל מיישמת את העיקרון שהטבע והשירותים האקולוגיים שהוא מספק שייכים לכלל הציבור. יערות קק"ל הם דוגמה למשאב טבע חברתי-תרבותי, פתוח וחופשי, העומד לרשות כלל רובדי העם ומאפשר הנאה ממנו. במישור הכלכלי יוצרת קק"ל אפשרויות תעסוקה לתושבי האזור שבהם מוקמים מפעליה. העיקרון הבין-דורי מיושם בקק"ל באמצעות שמירה על הקרקעות למען הדור הנוכחי ועבור הדורות הבאים ומונע את הפיכת הקרקע לנכס או לעסק פרטי של בודדים.

המרחב הביוספרי ברמת מנשה

דוגמה ליישום של עקרונות פיתוח בר-קיימא נוכל למצוא במרחב הביוספרי המתוכנן בפארק רמת מנשה. מרחב ביוספרי הוא אזור שבו מתקיים שילוב מאוזן בין יערות, חלקם נטועים וחלקם מתחדשים בדרך הטבע, ובין שטחי חקלאות, שמורות טבע ויישובים בצורה המאפשרת לכל אחד מהם להתקיים. בפיתוח המרחב הביוספרי מקפידים, כראש ובראשונה, לשמור על מרכיבי הנוף האופייניים לאזור, ובכלל זה מרחבים של פרחים עונתיים, שטחי מרעה, דרכי עפר ויישובים קטנים. כל תכנית פיתוח מוכתבת מתוך ניסיון לשמור על צביונו הכפרי של האזור ומתוך ניסיון לתת מענה מרבי לצורכי התושבים במתכונת חיים זו.

רעיון המרחב הביוספרי ברמת מנשה הוא פרי יוזמה משותפת של קק"ל ושל המועצה האזורית מגידו. גישת העבר בנוגע לשמירה על הטבע דגלה בהפרדה בין האדם לבין הטבע, דהיינו 'סגירת' הטבע ושמירה עליו מכל משמר. הגישה היום מושתתת על עקרונות פיתוח בר-קיימא ומנסה לשלב בין צורכי האדם לבין צורכי הטבע, כשהם שלובים זה בזה. על מנת ליישם את הגישה הזאת, חייבים לשתף את כל בעלי העניין באזור - החקלאים, התיירים, שומרי הטבע, התלמידים והתושבים. יוזמי המרחב הביוספרי ברמת מנשה מקווים לזכות בהכרה בין-לאומית של האו"ם, המקדם הקמת מרחבים ביוספריים כאלה במדינות רבות. על פי הקווים המנחים של האו"ם, מרחב ביוספרי מחלק את השטח לכמה אזורים לפי רמות שימור שונות, מן המרכז אל השוליים.

המרחב הביוספרי מורכב משלושה חלקים מוגדרים הקשורים ביניהם בקשר אמיץ ומנוהלים כאילו היו מכלול אחד: אזור הגלעין הוא אזור שמור במיוחד ובו ההפרעה של האדם מינימלית; באזור החיץ, סביב אזור הגלעין, מותרים שימושי חקלאות ותיירות מתונים; באזור המעבר מותרת פעילות אינטנסיבית יותר של תושבי האזור, כמו מסחר ותעשייה.

המודל הזה שונה ממרחב למרחב ומותאם לכל אזור ואזור לפי צורכי התושבים במקום ועדיהם. במרחב הביוספרי ברמת מנשה יתקיימו לצד היערות והחורש הטבעי גם שטחי אימונים של צה"ל, בסיס אימונים של חטיבת גולני, קיבוצים ומושבים וכביש חוצה ישראל שיעבור בשוליו.

שטחי היער מהווים חלק גדול מן השטח הלא חקלאי בתוך המרחב הביוספרי ברמת מנשה. יערני קק"ל מעידים על התאוששות מתמדת של עצי החורש הטבעי וגידול בהיקף הפריחה של רקפות וכלניות הודות לשימור המתמשך בשנים האחרונות.

ספר 3

עץ ויילד זיגל

יער הוא מקום שגדלים בו עצים בעלי גזע ראשי והמתנשאים לגובה של יותר מ-10 מטרים. קומתם הגבוהה של העצים מאפשרת מעבר נוח לאדם. היערות נחלקים לשני סוגים: (1) יערות טבעיים; (2) יערות נטע אדם.

היערות הטבעיים

היערות הטבעיים בארץ מעטים מאוד ושרידים מהם נותרו במקומות שמורים או קדושים, כמו יער ברעם בגליל, שנשמר בו יער עצי **אלון מצוי**, וחורשת הארבעים בכרמל. חלקות יער טבעי של **אורן ירושלים** מצויות בכרמל ובחורשת המסרק שבהרי יהודה.

היערות הטבעיים הנפוצים ביותר באזור הים התיכון הם יערות של עצים נמוכים שגובהם בין 3-5 מטר, שיחים ומטפסים היוצרים סבך רציף וצפוף, בלתי עביר כמעט. יערות אלה מכונים "**חורש ים-תיכוני**". רוב העצים בחורש הים-תיכוני הם ירוקי עד, כמו אלון מצוי, אלת המסטיק, ער אציל, חרוב מצוי, בר-זית בינוני וקטלב מצוי. עצים אחרים המופיעים בחורש הים תיכוני הם עצים המשירים את עליהם בחורף, כמו אלה ארץ ישראלית, אלון התולע, אלון התבור, עוזרר קוצני ואגס סורי.

בארץ מבחינים ב**ארבע חברות צומח** עיקריות המרכיבות את החורש הים-תיכוני בבתי גידול שונים:

1. חברת אלון מצוי ואלה ארץ ישראלית

תפוצתה של חברת האלון המצוי ושל האלה הארץ ישראלית היא בשדרת ההר המרכזית בארץ, מהגליל ועד דרום הרי יהודה.

באזור זה כמות המשקעים נעה בין 400 מ"מ ל-1200 מ"מ בשנה. חברת הצומח מופיעה, בדרך כלל, מעל גובה של 200 מטר, אך אינה עולה מעל 1,000 מטר, אם כי בהר מירון מוצאים אותה בגובה 1,200 מטר. עצים בודדים של אלון מצוי עשויים להגיע לגובה של 1,500 מטר. חברת האלון המצוי והאלה הארץ ישראלית נפוצה בייחוד על קרקע טרה-רוסה, שהיא קרקע המתפתחת מסלע גיר קשה ודולומיט, אך מופיעה גם על קרקע רנדזינה כהה המתפתחת מסלע קרטון.

חברת האלון המצוי והאלה הארץ-ישראלית מצטיינת במיוחד בעושר של מינים. לכד מעצים ושיחים, מוצאים בה הרבה מטפסים, שרכים וצמחי בצל ופקעת חובבי צל.

2. חברת אורן ירושלים

האורן הוא המין השולט בחברה זו, אם כי לעתים קרובות נלווים אליו קטלב מצוי, לוטם שעיר, לוטם מרווני, מרווה משולשת וקידה שעירה. חברת אורן ירושלים גדלה באזור ההר הים תיכוני שבו כמות המשקעים הממוצעת היא יותר מ-400 מ"מ בשנה, על קרקע רנדזינה בהירה

הגיע הייעור בארץ לשלב חדש, כשקק"ל החלה לרכוש את האדמות בן שמן ובחולדה. אנשי קק"ל הכירו בצורך הדחוף לשפר את טיב הקרקעות האלה, לעבדן ולנצלן, והוחלט לסעת עליהן **עצי זית**. לאחר פטירתו של בנימין זאב הרצל, הוחלט כי היערות שקק"ל תיטע באזור ייקראו **"יער הרצל"**.

בסוף מלחמת העולם הראשונה, בשנת 1918, משנוכחו בקק"ל לדעת כי עצי הזית, שניטעו ביער הרצל והוזנחו בזמן הקרבות, זקוקים לטיפול ואף לנטיעה מחדש, התקבלה החלטה כי מוטב ליער את השטח **בעצי סרק** - עצים שאינם נותנים פרי - כמו עצי אורן, למשל, שאינם זקוקים לטיפול לבד מהשנים הראשונות לחייהם. בנוסף לזה, הוחלט לסעת עצים רק בגבעות הטרשיות ולא בעמקים שבהם הקרקע ראויה לעיבוד, בדומה לזו הקיימת באזור בן שמן וחולדה.

בתחילת שנות ה-20 (של המאה הקודמת) התגבשה תפיסה, כי יש לסעת עצי **אורן ירושלים**, עץ הגדל במהירות וכמעט שאינו זקוק לטיפול אחרי היקלטו בקרקע. יערות, שכולם או רובם אורן ירושלים, ניטעו בחולדה, בן שמן ובקריית ענבים. העצים גדלו במהירות ומילאו את תפקידם המצופה - מניעת סחף של הקרקע ויצירת נוף ירוק. בעקבות ההצלחה, ניטעו יערות אורנים בסביבות גניגר, כפר החורש ומשמר העמק.

ממשלת המנדט גילתה גם היא עניין בייעור הארץ. בשנת 1926 נחקקה **פקודת היערות** המהווה את הבסיס **לחוק הגנת היער** היום. שטחים גדולים של יער טבעי הוכרזו בתור שמורות יערות, ובה בעת ניטעו שטחים חדשים במקומות שונים בארץ, כמו בהרי ירושלים, בהרי נצרת ובאזור טבריה. אחד היערות המפורסמים שניטע ביזמת ממשלת המנדט הבריטי הוא **יער שער הנגב** בדרך לירושלים.

לפני קום המדינה, כשהיישוב היהודי התפשט אל עבר אזורים חדשים והרריים, הכירה קק"ל בעבודת הייעור בתור חלק חשוב מביסוס ההתיישבות של העם היהודי בארצו. היער הנטוע יצר 'חזקה' על שטחים שנרכשו בידי קק"ל, סגר אותם בפני רועים ערבים ויצר מעין בידוד בין היישוב היהודי לערבי.

לאחר קום המדינה, גברו פעולות הייעור של קק"ל ושולבו בתכניות הפיתוח הכלליות של המוסדות המיישבים. אך עד מהרה התברר, כי מערכת אקולוגית חד-גונית, המורכבת מסוג אחד בלבד - האורן למינו - חשופה למחלות; אם מזיק פגע באחד מעצי היער, המחלה התפשטה על כלל העצים. אי לכך השתנתה המדיניות בקק"ל, ומתחילת שנות ה-80 נעשה ניסיון לסעת יערות מעורבים ומגוונים, המשלבים **עצי אורן** ועצי יער טבעיים האופייניים לחבל הים-תיכוני, כמו **אלון**, **אלה** ו**אשחר**. התוצר הוא יער מרווח בעל שני רבדים עיקריים - רובד עצי האורן הגבוהים ורובד עצי החורש הנמוכים.

יערות נטועים נוספים הם **יערות פארק** של אלון תבור, שיזף ואלה אטלנטית

עשירה בגיר. שרידי החברה מצויים על קרקעות רנדזינה בכל אזור ההר הים-תיכוני, עדות לתפוצתה בעבר.

כמו כן, יערות טבעיים של אורן ירושלים מצויים באזור בית מאיר שביהודה, בסביבות ראש הנקרה שבגליל המערבי ובאזור בית ג'ן שבגליל העליון.

3. חברת אלון התבור

חברת אלון התבור מופיעה באזור הים-תיכוני עד גובה של 500 מטר מעל פני הים, במקומות שבהם כמות המשקעים הממוצעת היא 500-600 מ"מ בשנה. החברה יוצרת יער מרווח ופתוח הנקרא **"יער פארק"**. חברת אלון התבור מתפתחת בייחוד על סוגי קרקע מגוונים - רנדזינה, טרה-רוסה, חמרה וכורכר. יערות פארק של אלון התבור נפוצים בגולן, למשל, ביער יהודיה, בצפון עמק הירדן, בגליל התחתון בגבעות האלוני שבשפרעם, ברמת מנשה ובשרידים בשרון.

4. חברת החורב המצוי ואלת המסטיק

חברת החורב המצוי ואלת המסטיק מופיעה כיער פארק שמפוזרים בו עצים וביניהם צומחים שיחים ירוקי עד. גם חברה זו מתפתחת על סוגי קרקע מגוונים, כגון רנדזינה, חולות, חמרה וכורכר. במערב הגליל, בכרמל וביהודה מוצאים את חברת החורב המצוי ואלת המסטיק בלוויית אשחר ארץ ישראלי, עוזרר קוצני ובר-זית.

יְעָרֵינוּ הַיּוֹם / קִיְצוֹר הַמִּשְׁלָח הַיְעָרִי בְּאֵרֶץ

הנוכחות המעטה של **חורשים ויערות טבעיים** בארץ ישראל נובעת מן העובדה שבמהלך ההיסטוריה הוסבו שטחים רבים להתיישבות, לעיבוד חקלאי ולרעייה. לכן, רוב היערות הקיימים היום בארץ הם **יערות נטע אדם**.

הנטיעות הראשונות בארץ ישראל נעשו בידי הטמפלרים, מתיישבים יוצאי אירופה, במחצית השנייה של המאה ה-19. כשהגיעו לארץ, נחרדו הטמפלרים למצוא את שרידי היער המועטים שגדלו בה, ונטעו עצי יער כדי שיזכירו להם את היערות בארצות מוצאם. הם נטעו עצי אורן סמוך למושבותיהם הראשונות, בחיפה ובירושלים.

רק בסוף המאה ה-19 החלה פעולת ייעור שיטתית ומתוכננת הודות להתיישבות היהודית. בשנת 1883 הובא ארצה עץ **האיכליפטוס**, שמקורו באוסטרליה, על ידי **קארל נטר**, מנהל בית הספר החקלאי **מקוה ישראל**. עקב תכונתו לגדול במהירות ולינוק מים רבים מהקרקע, ניטעו אחר כך חורשות איכליפטוסים בביצות חדרה ובפתח תקווה, אבל גם בשטחים נרחבים בארץ עד שהיה לעץ הנפוץ ביותר במושבות היהודיות. לראיה, זכה האיכליפטוס לכינוי "סג'רת אל יהוד" בפי הערבים - **עץ היהודים**.

עם היווסדה של קק"ל, בקונגרס הציוני החמישי בבאזל, בסוף שנת 1901,

שניטעו ברווחה, וייעודם למרעה בשפלת יהודה. גישה זו, כך מקווים, תורמת ליציבות היער וליכולת העמידות שלו בפני מחלות ומזיקים. כמו כן, נטעה קק"ל נטיעות בוסתן של זיתים, שקדים וחרובים המשולבים ביערות, וכן נטעה גם שטחי שקמים וגפנים, במיוחד באזורי טראסות משוקמות בגליל, ביהודה וביער יתיר שבצפון הנגב.

גבולות היערות בארץ

בתחילת שנות ה-70 גובשה בקק"ל **מדיניות ייעור חדשה**, שהציבה בראש מטרותיה את **הנופש הפעיל ביער**. בהתאם לכך, פותחו אתרי נופש המשלבים בתוכם מתקני פיקניק וספורט. תשומת לב מיוחדת הוקדשה לעיצוב היער, כדי לשמור עליו משרפות ולאפשר שמירה על הניקיון. מדיניות זו מצאה את ביטוייה **בתכנית המתאר הארצית ליער ולייעור (תמ"א 22)**, המהווה תכנית מסגרת חוקית שקק"ל פועלת לפיה.

תמ"א 22: זיכרון ארבעה עשר פנים - תמ"א

ממשלת ישראל אישרה את תמ"א 22 בשנת 1995. חשיבותה של תמ"א 22 בכך שהיא מעגנת בחוק את מעמדו של היער בישראל, הן הטבעי והן הנטוע, והיא מתווה את העקרונות ואת המדיניות לנטיעות יער עתידיות. בכך מגנה תמ"א 22 על עתודות השטחים הפתוחים וממתנת את תנופת הבנייה והפיתוח בדרך בת-קיימא, כדי שהדורות הבאים יוכלו גם הם ליהנות מהיערות ומהפארקים בארץ.

בתכנית מפורטות צורות יער וייעור שונות ומותוות בה התייחסות בנוגע לשימור, טיפוחן ושילובן בתכנון, כך שתענינה על צורכיהם של כל תושבי המדינה. קק"ל קיבלה את המנדט, האישור החוקי, לפעול במסגרת תמ"א 22, וכל פעולות הייעור שלה - הנטיעות החדשות והשמירה על הקיימות - נובעות מן ההנחיות המפורשות בתכנית. כמו כן, על גופים שונים, הפועלים ביערות במסגרת תכניות פיתוח שונות, לתת את הדעת לאחריות שניתנה בידי קק"ל ולהתייעץ בה בנוגע לכל פעולת פיתוח עתידה. לדוגמה, נקבע בתמ"א 22 כי יש להתייעץ בקק"ל על מנת לקבל אישור להקמת מתקני שידור ביער. תמ"א 22 חיצקה את מעמדה של קק"ל בתור גוף מרכזי בכל הנוגע לפיתוח שטחים פתוחים ולשמירה על הטבע.

ממשל יערות - תמ"א

מומחי היער והייעור של קק"ל הציבו מספר עקרונות מנחים בנטיעת יער חדש. תחילה יש להגדיר את מטרת היער - לנופש, לעצירת קרקע, לתגבור החורש הטבעי הסמוך - ובהתאם לכך לכוון את הפעולות הקשורות בהקמתו ובטיפולו.

הקצוות והעליות

ליער חשיבות רבה מכמה היבטים: אקולוגית, כלכלית, חברתית ואף אישית. **מן ההיבט האקולוגי**, היערות משמרים את הקרקע בכך שהם מצליחים לייצב אותה ולהפחית את סחיפת הקרקע בעת שיטפונות ולעצור חולות נודדים. בעונת הגשמים, שורשי העצים מצמצמים את הסחף במדרונות וחלק מעצמת הגשם נבלמת בהגיעה לאדמה. העלים והענפים ממתנים את עצמת הגשם ומקטינים את הפגיעה בקרקע. היערות גם מטייכים את הקרקע ומוסיפים לה רקבובית.

אזורי היער הטבעי בארץ, כגון יערות הכרמל, הגליל והגולן, מספקים בית גידול למגוון גדול של בעלי חיים, ביניהם יונקים גדולים, למשל, היחמור ואייל הכרמל, דורסים גדולים כמו נשרים, מיני זוחלים, בדומה ללסאה ירוקה שהיא אנדמית לכרמל, עטלפים ועושר גדול של חסרי חוליות. כל אלה תורמים ליציבות המערכת האקולוגית ביער ושומרים על מגוון ביולוגי גדול.

מן ההיבט הכלכלי, האדם משתמש ביערות לצרכיו. במדינות רבות בעולם האדם משתמש בעץ בתור חומר גלם לתעשיות שונות, למשל, לרהיטים ולייצור נייר. עצי יער משמשים גם להסקה. מוצרים אחרים שמקורם ביערות נסחרים בשווקים העולמיים ויש להם ערך רב, לדוגמה, קפה, קקאו, כננות וגומי טבעי. ביערות ניתן למצוא גם שימושים נלווים לחומר העצי, כגון פירות יער ופטריות ומקור לתרופות, בייחוד ביערות הטרופיים. שימושים אלו אינם נפוצים בארץ, אך בדיון על חשיבות היער, ראוי לצייןם. בנוסף למוצרים שניתן להפיק מן היערות, הם גם מספקים תעסוקה לתושבי האזור בתחומי הנופש, התיירות והטיפול ביער.

היער משמש גם אזור מרעה - הן ביער פארק שרועות בו פרות לבשר בחופשיות והן בחורש הים-תיכוני. לאחרונה, התחילו להיעזר בעז השחורה בצורה מבוקרת על מנת שתכרסם את עצי החורש ותקטין את צפיפותם - פעולה ממשקית המקטינה את סכנת השרפות.

מן ההיבט החברתי משמשים היערות את האדם בתור אזור של נופש פעיל בחיק הטבע וכמקום מפלט מן העיר הסואנת והעמוסה. הם משמשים גם חיץ בין אזורי מגורים למרכזי תעשייה ומספקים אתרי נופש וכלי תושבים. יערות משמשים גם כממחנך רעש, במיוחד בערים ובשוליהן. שטחי יערות תורמים לאיכות האוויר בכך שהם מספקים חמצן, קולטים דו-תחמוצת הפחמן מהאטמוספירה ולוכדים אבק ומזהמי אוויר שונים הנקשרים לעלים ואחר כך נשטפים בגשם ונספגים בקרקע. בגלל תכונות אלה, מכונים היערות **ריאות ירוקות**, וחשיבותם גדולה לאין ערוך בייחוד באזורים עירוניים צפופים. הקליטה של עודפי פחמן דו-חמצני רבת ערך גם למיתון אפקט החממה הנוצר בחלקו כתוצאה מהצטברות גז זה באטמוספירה. יערות משמשים מעצור לרוחות ואף מהווים קולטי רעש טבעיים לאורך כבישים סואנים.

השלב הראשון - ההכנה לנטיעה:

1. **הכנת הבורות לשתילים החדשים**, באופן נקודתי וידני, כדי למנוע שינוי של פני השטח שעלול להיעשות בכלים כבדים.
2. **ריסוס העשבים השוטנים** סביב הבורות בחומרים מונעי נביטה כדי לאפשר לשתילים החדשים להכות שורש. זאת, תוך הקפדה יתרה שלא להשתמש בחומרי ריסוס בהגזמה, כדי שצמחים ובעלי חיים של המערכת הטבעית באזור לא ייפגעו.

השלב השני - שלב הנטיעות:

1. **בחירת מיני עצים ומיני שיחים הרצויים לנטיעה** מתוך התחשבות בתנאי האקלים והקרקע באזור והכרת המינים שהצליחו להתבסס בו בעבר. רצוי מאוד להשתמש במינים טבעיים לאזור הנדון ולהימנע לחלוטין משתילת מינים זרים או מינים פולשים, שהובאו מבחוץ.
2. **ביצוע פעולות פיתוח**, כמו פריצת דרכים, גידור ומתקנים לשימור הקרקע. בשלב הזה מתחשבים בתנאי השטח, כך שהפגיעה האקולוגית והפגיעה בנוף ימוזערו. כמו כן, בוחנים בקפידה את בניית הדרכים או הגשרים כדי שיאפשרו מעבר נוח לבעלי חיים ועל מנת שבית הגידול שלהם לא ייקטע. גם כשמקימים מתקני נופש להנאת הציבור, כמו שולחנות פיקניק או מתקני משחקים, נותנים את הדעת על פגיעה מינימלית באקולוגיה ובנוף.
3. **הקמת תצפיות** במקומות גבוהים וכולטים ויצירת מערכת של אספקת מים למילוי כבאיות. כל זאת כדי להגן על היער מפני האש והתפשטותה.

הנהלת היער

ההגנה על היערות נעשית מתוקף **פקודת היערות** שהמדינה אימצה וקק"ל מופקדת עליה. החוק מתבסס על פקודת היערות שהוציא המנדט הבריטי וזה לשונה:

"לא יכרות אדם זית או חרוב או כל אילן אחר המוגן לפי צו (...), בכל מקום שהם גדלים, ולא יעביר את עצייהם של אותם אילנות, אלא אם קיבל תחילה רישיון לכך, בטופס הקבוע מפקיד היערות."

לפי חוק זה, מוגנים כל העצים, גם אלה שהם רכוש הפרט, בכל מקום שהם גדלים בו - בחצר הבית, בשטח ציבורי או בשטח חקלאי. כריתת עצים יכולה להתבצע אך ורק בהיתר קק"ל ואותו יש לקבל אחרי מתן פרטים אישיים. חוק היערות הוא חוק מדינה, והעוברים עליו מבצעים עברה פלילית.

אפשר למצוא את החוק במלואו באתר המשרד לאיכות הסביבה:

www.sviva.gov.il

4 אָדאָל

פֿילד נאָרע

שיקום המערכת האקולוגית באמצעות החזרת צמחים ובעלי חיים אופייניים לנחל במצבו הנקי ועידוד התבססותם בו (נחל אלכסנדר גודרו אזורי ההטלה של הצב הרך המצוי כדי להבטיח את התפתחות הפרטים הצעירים);

פיתוח ערכי טבע ונוף לשימושי פנאי ונופש.

תכנית המתאר הארצית ליער ולייעור (תמ"א 22) הכירה בחשיבותם של נחלי החוף וסביבותיהם לשמש אזורי חיץ בין מוקדי פיתוח. רצועות נוף בלתי בנויות אלה יישמרו ויפותחו למטרות פנאי ובילוי בחיק הטבע.

צב הרך (הטלה)

במהלך שנות קיומה הצליחה המנהלה לעורר מפנה ביחס אל הנחלים ולהכרה בצורך לשקמם. פעילות המנהלת גרמה להפחתת כמות המזהמים בשלושה נחלים ראשיים - נחלי הקישון, השורק ואלכסנדר. אבל ההישג הגדול ביותר של מנהלת הנחלים הארצית הוא הצלחתה להביא את קברניטי המשק להכרה בלגיטימיות ובנחיצות של הדרישה להקצאת מים לנחלים. בשנת 2000 התקבלה החלטת ממשלה בדבר הקצאת מים לנחלים ולטבע, ונקבע שגופי מים ובתי גידול לחים הם צרכני מים לגיטימיים שיש להקצות גם להם כמות מספקת של מים.

עוד על תכנית שיקום הנחלים בישראל ניתן לקרוא באתר המשרד לאיכות הסביבה בכתובת: www.sviva.gov.il

פיתוח אקולוגי וזיהום סביבתי - פיתוח צי-קיימא

האם פיתוח תעשייתי עלול להביא על כורחו לזיהום הסביבה? הזיהום התעשייתי נובע בדרך כלל ממניעים כלכליים. למפעלים זול יותר להיפטר מפסולת רעילה ומשפכים באזור סמוך למפעל, מאשר להוביל פסולת זו למרחקים ולטמון אותה מבלי שתגרום לנזק. ואולם, הזיהום הסביבתי שיוצרים מפעלים מהווה מפגע אקולוגי הפוגע באיכות החיים, הן מן ההיבט האסתטי והן בהיבט הבריאותי.

זיהום הסביבה על ידי מפעלים בא לידי ביטוי בפגיעה בקרקע, בפגיעה במקורות המים וכן בפגיעה באוויר. קיימות חברות שעיסוקן מביא לפליטת חומרים מזהמים אל סביבתם. ידוע כי דרכי המניעה או הדרכים להפחתת הזיהום כרוכות בעלויות כלכליות גבוהות.

בנוסף לעיסוקה בהכשרת קרקעות ובייעור מטפלת קק"ל ברמות פיתוח שונות בשיקום נחלים. פעילותה של קק"ל בתחום הנחלים כוללת:

טיפול באגני היקוות

הסדרת אפיקי הנחלים

נטיעות בצדי הגדות

פריצת שבילי נחל

שיקום סביבתי

טיפול מעיינות

שיקום הנחלים הוא פרויקט מורכב בהיבטי תכנון והנדסה. לכך נדרשים שיתוף פעולה בין כל הגורמים המעורבים בפרויקט ומאמץ משותף. בשנת 1993 הקימו המשרד לאיכות הסביבה וקק"ל את **מנהלת הנחלים הארצית**, שתשמש גוף מתאם לארגון ולביצוע במפעל שיקום הנחלים הארצי. שותפים נוספים הם: רשויות מקומיות, המשרד לאיכות הסביבה, גופים ירוקים, גופי מחקר ורשויות מנהל ותכנון ממשלתיות. ריבוי השותפים דורש מן המתכנן להגיע לכלל ראייה מקיפה ורב-תחומית. מבין הגופים היוזמים והמתאמים נבחרה קק"ל לעמוד בראש מנהלת הנחלים הארצית.

ראשיתו של השיקום בהכנת תכנית-אב לשיקום הנחל. התכנית מתייחסת לצרכים האקולוגיים, הכלכליים, התיישבותיים ואחרים ומציגה תפיסה שלמה לשיקום הנחל. תכנית-האב מתייחסת למרכיבים העיקריים הבאים:

ניקוי אפיק הנחל באמצעות סילוק פסולת בניין, גרוטאות, חלקי עצים גדולים ואבטחת זרימת מים חופשית;

ייצוב גדות הנחל, שתילת צמחייה מייצבת וסלילת דרכים לאורך הגדה;

טיפול במקורות הזיהום של הנחל ומניעתם;

אבטחת מקורות מים קבועים ובאיכות הדרושה לנחל;

בישראל מגיעה בעיה זו לידי בולטות. המקומות המועדים ביותר לזיהום ולמחלות הם במפרץ חיפה ובקריות. מאז 1976 נסקרה התחלואה במחלות מעיים ובשאר מחלות הנובעות ממקורות המים בישראל, ונמצא כי משנות ה-60 (של המאה הקודמת), עם התפתחות התעשייה, חלה עלייה ניכרת במחלות מעיים, בייחוד בטיפול במפרץ חיפה ובקריות. הזיהום מביא, בין השאר, להימצאותם במים של חיידקים, כמו שיגלה או סלמונלה, ששיעורם נמצא בעלייה אטית אך מתמדת באזורים אלה. בהיבט האקולוגי מהווים מפעלי התעשייה נגע מתמיד, וככל שצפיפותם רבה יותר, כך גם קשים יותר המפגעים הנובעים מהם. בדרך כלל, הפגיעה במקורות המים היא פגיעה בלתי הפיכה למשך זמן ממושך. כך למשל, השימוש במים אלה עלול לגרום למחלות עצבים, וככל שחומרת זיהום המים באזור מסוים קשה יותר, כך נספגים בהם מלחים וכימיקלים מסוכנים אשר הופכים את המים לבלתי ראויים לשתיה. יתרה מכך, עלול להיגרם נזק גם מן הקרבה לצמחייה המושקית או הניזונה ממים מזהמים.

ככל שתדירות הזיהום גבוהה יותר, כן גבוהים יותר הסיכויים להיווצרותו של אסון סביבתי, והתוצאות של זיהומים חוזרים - מתייצבות ונשארות לתמיד. במהלך השנים האחרונות מצב המים בישראל הולך ומחמיר, לא רק בשל המחסור במי שתייה, אלא במידה רבה בשל הפיכתם של בארות רבות לבלתי ראויות לשימוש, כתוצאה מזיהומים הגורמים לחדירת מליחות וכימיקלים למי התהום. יוצא מכך, אם כן, כי הזיהום התעשייתי מהווה פגם אתי במערכת השיקולים של בעלי העסקים.

סאבוי

המלח

(מידע מתוך: "ותחדש פני האדמה" מאת איזי מן)

מפעלה הגדול של קרן קימת בעשור השישי שלה, הראשון של מדינת ישראל, היה ייבוש ביצות החולה והכשרת אדמות העמק הבוצי לשטחים חקלאיים. בסיוע חברות בין-לאומיות וכלים הנדסיים שהובאו במיוחד מחוץ לארץ, הפכו העבודות לייבוש החולה למפעל הפיתוח הגדול של המדינה. קרן קימת פרסמה אז ספרים וחוברות לנוער ולמבוגרים, שבהם הסבירה את חשיבותו של המפעל הלאומי - המפעל שיוסיף לחקלאות של המדינה הצעירה עוד 60 אלף דונם אדמה חקלאית עשירה. השלב הראשון של מבצע הייבוש החל ב-1951 ונמשך כשנתיים. בשלב הזה, ש"נועד להסרת הסיבות של התהוות הביצות", כפי שנכתב בתכנית העבודה של המפעל, הורחב אפיק הירדן, היוצא מהביצה הגדולה, כך שהמים ה"עומדים" בביצה יזרמו אל הירדן ויורידו את המפלס הבוצי שבמקום. העבודות האלה הופסקו לא פעם בגלל תקריות ירי לאורך קו הגבול בין ישראל לסוריה, שעבר אז סמוך לאגם. בקיץ 1953 החל השלב השני. תעלות ניקוז נחפרו בתוך העמק וממש בתוך מי הביצות - תעלה אחת, במזרח הביצה, לאורך 15 קילומטרים, ותעלה שנייה במערב, לאורך 16 הקילומטרים שבין קריית שמונה למרכז הביצה. תעלה שלישית חיברה בין שתי התעלות. כעבור חמש שנים, לאחר שהוצאו מן הביצה כשלושה מיליוני טון של אדמת כבול ובוץ, נעלם האגם הביצתי הגדול, וכל שנותר ממנו היתה שמורת החולה - אגם המשמר את החי והצומח, שהשתרע על פני שטח של 4,000 דונם. הכותרת הראשית של העיתון "דבר" בישרה ב-1 בנובמבר 1957: "הושלם מפעל הענק של ייבוש החולה. אגם החולה יעלם בשבוע הבא." שאר שטחי הביצה הפכו לאדמה חקלאית פורייה, וכך נוספו מקורות מחיה ופרנסה לאלפי מתיישבים בקיבוצים ובמושבים שבעמק החולה ובהרי הגליל העליון.

ב-1993 חזרה קרן קימת אל עמק החולה, שוב לאותו תפקיד של הכשרת הקרקע. היו שראו בכך מעין סגירת מעגל, או פתיחתו של מעגל חדש... עם תחילתו של מפעל שיקום החולה, היו שאמרו כי העמק הזה, שהפיכת ביצותיו לאדמה פורייה היתה בשנות ה-50 אחד מהישיגיה הגדולים של קרן קימת, נעשה במשך השנים לעמק החולה. ארבעה עשורים לאחר הייבוש של 60 אלף דונם משטח העמק והפיכתם לקרקע חקלאית, הוצפו מחדש 1,000 דונם. באביב 1994 הורם הסכר, מי הירדן הוטו לאפיק הקודם שלו, והמים החלו לזרום לאגמון החדש. התוצאה היתה ברוכה לאזור, שכן העמק שוב הפך לשטח גידול חדש ישן לעופות ולצמחים, והדרכים שנפתחו מסביב הביאו לאזור את התיירים, אבל המטרה העיקרית היתה למנוע את זיהום הכינרת. הבליה של קרקעות הכבול ושקיעתן גרמה לחקלאים רבים לנטוש את עבודת האדמה, והזנחת השטח הביאה לריכוז שרפות ולמכה של נברנים ומזיקים. האדמות שלא הושקו גרמו לסחיפת ניטרטים בגשמים, ואלה הגיעו לכינרת והחלו לזהם אותה. מכיוון שמי הכינרת מועברים לדרום הארץ באמצעות המוביל הארצי, הסכנה היתה ברורה. המתכננים ביקשו גם להגן

לביצועה של קק"ל. אולם, בשל המצב הביטחוני והכלכלי הרעוע, התעכב ביצוע הייבוש עד לאחר קום המדינה.

תכנית הייבוש שהתקבלה לבסוף כללה שני חלקים עיקריים: הראשון היה העמקת אפיק נהר הירדן ביציאתו מן החולה, לשם הורדת מפלס המים, והשני היה יצירת מערכת תעלות שתדנה לירדן בשיפוע מתאים, כדי שהמים יזרמו מן העמק ולא יעמדו בו.

הדחפורים יוצאים לדרך

תוצאות מלחמת העצמאות גרמו לעם היהודי בארץ ובתפוצות תחושת גאווה גדולה. חלק מהגאווה נבע מהתפיסה שעד לראשית דרכו של המפעל הציוני בארץ שלטה בה העזובה והחלוצים הם אלה שהפריחו את השממה, פיתחו את החקלאות וייבשו את הביצות. עתה, לאחר שישראל זכתה לעצמאות, אפשר היה לקדם פרויקטים רבים, שבימי המנדט ניתן היה רק לחלום עליהם. קק"ל, לעומת זאת, מצאה עצמה אובדת עצות כאשר מטרתה המוצהרת, "רכישת אדמות לעם היהודי בארצו", הפכה מיותרת עם הניצחון במלחמה. עקב כך, היא החלה להבליט תפקידים משניים, ולקבוע לה מטרות נוספות. כך הוכרז הייבוש כתכנית החגיגית ליוכל ה-50 של קק"ל, ונחשב למפעל יוקרה של המדינה הצעירה. מפעל הייבוש יצא לדרך בשנת 1951, ומכל רחבי הארץ הגיעו אנשים לחזות במחזה המרשים של התגברות הדחפורים על הביצה. בשל עומס המבקרים קבעו המארגנים לוחות זמנים, וקבוצות מטיילים נאלצו להזמין תור מראש

ולחכות שבועות לתורם בפועל. מחפרים רבים נשברו במהלך העבודה, וכלים ומפעיליהם נפגעו בתקריות עם הסורים. בעקבות זאת, בעלי ציוד לעבודות עפר סירבו להשכיר את כליהם לפרויקט. המצב היה חמור עד כדי כך, שראש המשלה דוד בן-גוריון בכבודו ובעצמו נאלץ להתערב ולהפעיל "צו גיוס לכלי עבודה", כדי שהמפעל לא יישבות.

מעבר לאקלים החברתי-מדיני שעודד השקעת משאבים רבים, הוצבו למפעל הייבוש מטרות מעשיות, ובהן מניעת מחלת המלריה, תוספת קרקע לחקלאות וניצול הכבול (חומר אורגני הנוצר מצמחים שקועים במי ביצות או אגמים רדודים) שבחולה לדישון, לתעשייה ולאנגריה.

מניעת מחלת המלריה נחשבה זמן רב למטרה הראשונה במעלה בתהליך הייבוש, ותפסה מקום מרכזי בתעמולה ובהתלהבות הציבורית מן המפעל. דוגמה לתעמולה ניתן לראות במחזה "הקץ לביצה", שנכלל בספר "החולה - פרקי לימוד וקריאה", שיצא לאור בהוצאת קק"ל בשנת 1952, כאשר מפעל הייבוש היה בתחילת דרכו. המחזה מציג את החיים בביצה מנקודת המבט של דרי הביצה, הסובלים מיתוש האנופלס השולט בה בכוח העוקץ ופחד הקדחת, עד אשר מגיע הדחפור הגואל:

"טררררר! לא זמזום יתושים / יצורי חבלה / כאן רועש הדחפור המביא הצלה. / הדחפור והעצים / נשק הם של חלוצים /... המקום יהיה כבוש / רק מאויבנו היתוש. / יתר דרי הביצה / בואו, בואו בשבילכם נמצא עצה:

על מקור המים העיקרי של המדינה, ובו בזמן לשלב בעמק החולה חקלאות עם תיירות, כדי שהאדמה והנוף יפרנסו את תושבי האזור וימנעו את הזנחתו ועזיבתו.

ענני האבק השחור שהיתמרו מעל עמק החולה היו הסימן שמתחתיהם, על אדמת הכבול, פעלו 80 כלים כבדים של קרן קימת. 80 מיליון שקל הושקעו בפרויקט הענק שנועד להגן על הכינרת מפני זיהום ולשמר את הקרקע לדורות הבאים. כך קרה צירוף המקרים שבדיוק ביום שבו הסתיים שלב ב' בייבוש החולה בשנות ה-50 - הסתיים שלב ב' בפיתוח החולה בשנות ה-90, שכלל את הקמת הסכר על הירדן, ליד כפר בלום. את הקמת הסכר הזה ואת מתקן ההטייה תיאר גיורא שחם, מנהל פרויקט החולה, כחוד החנית של הפרויקט, ועם סיומו, שנתיים אחר כך, היתה הביצה ההיסטורית, המחודשת, לאגמון שבו תעלת שיט וסביבו שבילים, גשרים ותשתית רחבה לאתרי תיירות שונים.

החולה המזוהה - סיפורו של אגם החולה

מאת: מיה דר

מקור: טבע הדברים, גיליון 55, (מאי 2000), עמודים 100-117.

הקדמה

אילו הייתם מטיילים בשנות ה-50 בגליל העליון, סביר להניח שהייתם מבקרים באגם החולה ומתפעלים ממראה הדחפורים והחלוצים במגפי הגומי, הנכנסים למים ומפלסים דרך בינות הצמחייה הסבוכה, כדי למדוד את עומק האגם ולתקוע מוטות לסימון. לעומת זאת, אילו הייתם מטיילים בו בשנות ה-90, סביר להניח שהייתם נכנסים לשמורת החולה וצופים בעופות המים, בתאווים (ג'מוסים), בתפרחות הגומא ובסבך הצמחייה, ותוהים למה ראו לנכון לייבש אגם כה מיוחד ושוקק חיים.

כבר בתחילת המאה ה-19, בזמן השלטון הטורקי, היו תכניות לייבוש ביצת החולה. השטח הוחכר בתחילה לשני סוחרים עשירים מביירות, ולאחר מכן לחברה החקלאית הסורית-עותמאנית, בתמורה להתחייבות לייבש את הביצות. כאשר עבר עמק החולה לבעלות ממשלת המנדט הבריטי היא אישרה את זיכיון החכירה, אך בתנאי שהחברה החקלאית הסורית-עותמאנית תחל מיד לבצע את עבודות הייבוש. אף על פי שהתכניות לא יצאו לפועל, הן מעידות על כך שהרעיון שביצות יש לייבש לא היה נחלת התנועה הציונית בלבד: הביצה סימלה באותה תקופה מקום אפל, מפחיד, רוחש חיות ומחלות, וייבוש הביצה נחשב התגברות האדם על הטבע ורתימתו לצרכיו. ההתיישבות היהודית בגליל העליון החלה בסוף המאה ה-19 במסגרת העלייה הראשונה והקמת המושבות ראש פינה, יסוד המעלה ומטולה. אנשי יסוד המעלה סבלו קשות ממחלת המלריה, וגופים יהודיים החלו להתעניין ברכישת הזיכיון לייבוש הביצה. בשנת 1934 הצליח יהושע חנקין לרכוש את הזיכיון, שהועבר

/ ניטע יערות / נבנה בריכות.

אולם בניגוד למצופה, מחלת המלריה הודברה בעמק החולה עוד לפני שהחל הייבוש, במידה רבה עקב פועלו של ד"ר מר מראש פינה, שהביא לארץ את הדי.טי.י, חומר ריסוס והדברה. כלומר, החולה הפוטנציאלי במחלת המלריה, שלשם הגנתו בוצע מפעל הייבוש, לא היה אלא חולה מדומה. תוספת הקרקע לעומת זאת, שהייתה מטרה שולית בתחילה, היא שהתגלתה דווקא כיתרון הגדול של הייבוש. כיום מעובד באזור זה שטח של כ-60,000 דונמים. השטח שנוסף לחקלאות הוקדש כולו להרחבת הבסיס הקרקעי של היישובים היהודיים הקיימים באזור. החיסרון הבולט בייבוש הוא חשיפת אדמות הכבול. התברר שלא ניתן לנצל את הכבול לדישון, לתעשייה או לאנרגיה, בשל איכותו הירודה ועלויות העיבוד הגבוהות. בנוסף, את אדמת הכבול היה קשה מאוד לנצל לחקלאות, כיוון שכל עוד הכבול רטוב, לא ניתן להיכנס לשטח עם טרקטורים, וכאשר הוא התייבש התעוררו סכנות שונות כהשקעת פני הקרקע ושרפות. עקב מכשולים אלה השטח הבעייתי ביותר של הכבול, כ-5,000 דונמים מתוך 15,000 דונמים, שוקע בשיעור של שמונה סנטימטרים כל שנה. שאר השטח שוקע בשיעור של אחד עד חמישה סנטימטרים בשנה. חלק מהמומחים הזרים שהוכאו כיועצים לתכנית הייבוש העלו את בעיית שקיעת הכבול כסיבה להתנגדותם למפעל. בלהט הוויכוח התפרץ אחד המתכננים, שרצה לשים קץ לוויכוחים, ואמר: "אני מודיע לכם שהכבול הציוני לא ישקע!" משפט זה משמש כיום כעדויות לכך שהאידיאולוגיה הציונית ביקשה לנכס את הטבע, כמעט בכל מחיר. אולם התבוננות מדוקדקת יותר תגלה שאילולא קק"ל התייחסה למפעל הייבוש באופן מקצועי, היא לא הייתה מזמינה מומחים זרים. כמו כן, הרקע להתנגדות של המומחים הזרים היה טכני ולא רעיוני.

המאבק על השמורה

בתוך דעת הקהל המעודדת והמתלהבת ממפעל הייבוש, קמו גם כמה חובבי טבע שחשבו שביצה איננה מפגע אלא אוצר ביולוגי ואקולוגי בעל ערך אסתטי, תרבותי וחינוכי. אגם החולה השתרע על פני שטח של כ-15 קילומטרים רבועים, שבצפונו נפרסה ביצה על שטח של כ-40 קילומטרים רבועים. צמחייה סבוכה כיסתה את האגם, ומתוכה בלט גומא (פפירוס) ובארמית חולתא, ומכאן אולי מקור השם של האגם. הגומא נוצל לעשיית מחצלות על ידי תושבי האזור, בני השבט הבדווי על-עזארה. לפי מחקר שנעשה באוניברסיטה העברית, היו בביצה 800 מיני בעלי חיים. האגם שימש כ"מקלט תרמי" השומר על טמפרטורה יציבה במשך כל השנה. בחודשי הקיץ נמלטו לאגם בעלי חיים הרגישים לטמפרטורות גבוהות, ואילו בחודשי החורף נמלטו לאגם בעלי חיים

הרגישים לטמפרטורות נמוכות. באגם נוצר "מפגש גבולות" בין בעלי החיים הרבים ששכנו בו, אשר חלקם הגיעו באגם לגבול הצפוני ביותר של אזור תפוצתם, ואחרים הגיעו דווקא לגבול הדרומי ביותר עבורם.

תופעה זו יצרה במקום רבגוניות של בעלי חיים. דוגמה להתפעמות מהביצה במקום שוקק חיים שיש לשמרו ניתן למצוא בדבריו של ד"ר מר, שסייר בביצות בשנת 1935 בחברת קבוצת מלומדים ומומחים:

"ואתם עומדים להכחיד את כל אלה. אתם רוצים לכלות מעל פני הארץ את השושנות החמודות הללו, את אניצי הגומא הענוגים העוטרים אותנו, את השקנאים והשקיטנים ההדורים יצורי חן שלא כל ארץ זוכה לארחם, והפורפירות והברכיות ושאר עופות נפלאים, ואני מוסיף גם את הנמיות, כלבי הנהר, המריאים ואפילו חזירי היער. כולם ייכחדו וזכר לא יהיה להם? או אולי יישאכם לבכם, אתם המהנדסים מתכנני התכניות לימים יבואו ותפרישו חלקת שדה להיות כעין פארק נציונלי גן לאומי וישכן בקרבו כל חמודות החולה מה?" והתשובה שקיבל הייתה: "דברים בטלים. אין דעת ישראל נתונה בשעה זו למותרות".

מאוחר יותר עמדו פרופ' הינריך מנדלסון ותלמידו אמוץ זהבי בראש המאבק לשימור האגם, שהחל בשנת 1950. הם פנו אל יוסף וויץ, מנהל קק"ל, וביקשו להותיר 4,000 דונמים בלתי מיובשים, שבזכותם יוכלו לשמור על החי והצומח ולהחיות את אגם החולה בקטן. תגובתו הראשונה של יוסף וויץ מזכירה את התשובה שקיבל ד"ר מר. וויץ שאל אותם אם הם יודעים כמה משפחות יכולות לחיות על 4,000 דונמים. למרות זאת, בשנת 1954 הסתבר שהמאבק נשא פרי והתקבלה התכנית להקמת שמורת החולה. לא היה זה משום שמנהלי קק"ל גילו לפתע אהדה למאבק לשימור הטבע, אלא משום שהשתכנעו שהציבור יעריך יותר את מפעל הייבוש כאשר יוכל לראות במו עיניו מה היה שם קודם לכן. בנוסף לכך, הייתה להקמת השמורה מטרה מעשית: המייבשים קיוו שעל ידי השארת מפלס מים גבוה בשמורה, הם יוכלו לווסת ביתר יעילות את מפלס המים הכללי בשטח המיובש.

שמורת החולה היא השמורה הראשונה שהוקמה בישראל. סביב המאבק להקמתה נוצר הגרעין המייסד של החברה להגנת הטבע, שהביאה להקמת שמורות נוספות ובתי ספר שדה, שדרכם נחשפו רכבות צעירים ומבוגרים לערכי שמירת הטבע והנוף. היחשפות זו גרמה לציבור באופן פרדוקסאלי להעריך את אגם החולה יותר מאשר את מפעל הייבוש. עקב כך מקובל היום לקבוע, כי ייבוש החולה היה טעות ביסודו, ולו בשל הנזק הבלתי הפיך למערכת האקולוגית שבאזור.

מציפים מחדש

במהלך השנים, שקיעת הכבול גרמה לסחיפת חומרים מזהמים לכינרת (בכבול יש מלחי חנקן וזרחן). כדי להגן על הכינרת ולמנוע הידרדרות נוספת של אדמת הכבול, הוחלט לשקם את החולה. לשם כך החלו בשנת 1993 להקים מערך תעלות להשקיה ולעצירת סחף של חומרים מזהמים. כמו כן, הוצף מחדש שטח של 1,100 דונמים מצפון לשמורת החולה, שבו הכבול שקע בקצב מהיר ולא עובד יותר לחקלאות. לשטח המוצף ניתן השם "אגמון". במפעל השיקום הושקעו 75 מיליון שקלים, ומן הסתם אין זה מפתיע למצוא

על שטחים מוגנים ותיירות אקולוגית

ארגון השימור העולמי (IUCN) הגדיר "שטח מוגן" כשטח של יבשה או מים, המוקדש במיוחד להגנת הקיום של מגוון המינים והמשאבים הטבעיים ומוטי התרבות, והמנוהל באמצעים חוקיים או אחרים. הגדרה זו דורשת תיחום של מרחב גיאוגרפי, כמו גם כלים מעשיים להגנה על המרחב. הארגון הגדיר מספר קטגוריות של שטחים מוגנים, בהתאם ליעדי הניהול שלהן: שמירת טבע בלבד (שטח מוגן המנוהל בעיקר לצורכי מחקר מדעי), הגנת הבר, יצירת פארק לאומי לנופש, שימור של המאפיינים הטבעיים הייחודיים באזור, שימור שטח של בית גידול או מינים (כגון שמורת החולה), שימור נוף יבשתי וימי (כגון אגמון החולה), שימור עבור שימוש בר-קיימא של אקוסיסטמות טבעיות.

בהתאם להגדרות אלו, הן שמורת החולה הן אגמון החולה, נחשבים לאזורים מוגנים שיש לנהוג בהם ככאלו.

תחום תיירות הטבע בכלל, והתיירות האקולוגית בפרט, הולך ותופס מקום חשוב בעולם התיירות. כיום, אנו עדים לשימוש הולך וגובר של מונחים בתיירות הצמודים לקידומת "אקו", הנגזרת מהמילה אקולוגיה. יש הטוענים, כי זוהי השתקפות של שינוי בסיסי בדרך שבה האדם מסתכל על הטבע ומתחבר אליו. המושג "תיירות אקולוגית" כולל, בין היתר, צפייה בציפורים, לימוד מדעי, צילום, צלילה, הליכה ביערות, ועוד. אחת ההגדרות מגדירה תיירות אקולוגית כ"תיירות לאזורים טבעיים אשר מקדמת את הבנת הסביבה, הערכה ושימור של התרבות ואיכות החיים של האוכלוסייה המקומית". התיירות האקולוגית התפתחה בשנים האחרונות הן כתוצאה מהגידול העצום בתיירות והן מפיתוח בלתי מבוקר של אתרי תיירות שיצרו צורך בתיירות "ידידותית" לסביבה.

מביצה לאתר לשימור

על מנת להבין את המורכבות בסוגיית השימור והפיתוח בחולה, יש להבהיר תחילה את המונחים שבהם נשתמש: פיתוח (Development) מוגדר כהגבלת הסביבה והתערבות בה, כך שתוכל לשמש את צרכיו של האדם ולשפר את איכות חייו ואילו שימור (Conservation) מוגדר כפעולה שמטרתה להגן על הסובב הטבעי והמלאכותי, ולשמר בו את איכויותיו המקוריות.

בשנת 1957 הגיע מפעל ייבוש החולה לסיומו. מהאגם שהשתרע על פני כ-13 קמ"ר, כמו גם מהביצות הגדולות, לא נותר זכר. אנשי המדע וחובבי הטבע בארץ ריכזו מאמץ, כדי להותיר - ולו במתכונת זעירה - את נוף הביצות על החי והצומח שבהן. רעיון שימור הביצות נראה באותם ימים מופרך: חלק מהאידאולוגיה הציונית היתה האתוס בדבר "הפרחת השממה", בעוד במקרה זה ביקשו חובבי הטבע דווקא להנציח. בעקבות מפעל הייבוש חדרה ההכרה, כי חיוני להקים גוף שיעסוק בפועל ובאופן עקבי בשמירת טבע, וכך קמה ב-1953 החברה להגנת הטבע.

תכנית "שמורת החולה" הוגשה ב-1954, והיא תוכננה כפינה הצפון-מערבית

את קק"ל בין הגופים המממנים. בתוך פחות משנה מתום המפעל עזבו עופות מים רבים את שמורת החולה והכינרת ועברו לאגמון.

כיום ידוע על קיומם של כ-200 מיני עופות החיים במקום, וננקטים צעדים מכוונים כגון הכנסת דגים למים, כדי למושכם אליו. את האגמון מקיפה רצועה ירוקה של 4,900 דונמים, שבה אמור לקום כפר נופש ומרכז תיירותי, במטרה לספק פרנסה לבעלי הקרקע כתחליף לחקלאות.

אולם הפיתוח התיירותי עלול להוות סכנה לשמירת החי והצומח בחולה. החברה להגנת הטבע היא המתנגדת היחידה בינתיים לתכנית פיתוח זו, ועקב מאמציה נערכו מספר שינויים בתכנית, וכפר הנופש, שהיה אמור לקום על קו המים, הוזז למרחק של כ-700 מטרים משם. החברה להגנת הטבע טוענת, שאין צורך בכפר שישתרע על 50,000 מטרים רבועים, ובו מבנים חד-קומתיים, כאשר ניתן להרחיב את תשתית התיירות ביישובים הקיימים.

לדעתם, שטחו של אגם החולה צריך להישאר נקי מסימני בנייה, כדי שמי שעומד במצודת ישע וצופה על העמק לא יראה דבר מלבד נוף של שדות, אגמים ובריכות דגים.

למרות זאת, אושרה התכנית לפיתוח תיירותי על ידי שר הפנים וועדות הבנייה השונות, ואף עברה בשלום ערעורים של בג"ץ. ככל הנראה, היא תצא לדרך בקרוב. כאשר כפר הנופש יחל ללבוש את שמלת הכטון המיועדת לו, סביר להניח שנראה את אנשי החברה להגנת הטבע מפגינים נגד התיירות, הפורטת כל פינה יפה לכרטיס כניסה ולדלפק קבלה. אולם, ספק אם משהו יכתוב על זה פעם מחזה.

החולה אהרן ואלי פניח אה

בין שימור הטבע לפיתוח תיירות בעמק החולה

מאת: הדר ברקאי

אגם וביצות החולה היו טרם ייבושן אחת משכיית החמדה המוכרות בארץ, ששילבו טבע ייחודי ונוף מרהיב. היום, כ-50 שנה לאחר תום מפעל הייבוש, ניצבים במקום שני אתרי תיירות טבע: האחד, "שמורת החולה" - שריד לאגם המקורי, המנוהל על ידי רשות הטבע והגנים, והשני, "אגמון החולה" - שטח שהוצף מחדש בתחילת שנות ה-90, כחלק מפרויקט שיקום אדמות החולה, והמנוהל על ידי קק"ל.

מספר חוקרים עסקו בסוגיית ייבוש החולה, מטרותיו, תוצאותיו והשלכותיו העתידיות. מאמר זה יתמקד בנושא שימור הטבע ופיתוח התיירות בעמק החולה, ובשאלה האם ניתן באמת לשמור על הטבע כשמפתחים אתר לצורכי תיירות.

של האגם המקורי, בגבול הביצות. השטח המקורי צומצם לאחר שנים אחדות בגלל מחסור במים, מ-4,300 דונם לכדי 3,200 דונם, מהם 2,000 דונם משטח האגם וכ-1,000 דונם משטח הביצות. כיום משמש מרבית השטח כשמורת טבע הסגורה למבקרים, ורק כ-5% מהשטח פתוח לקהל המבקרים. שמורת החולה הוכרזה רשמית בשנת 1964 ונוהלה עד 1968 על ידי קק"ל, אז הועברה לניהול רשות שמורות הטבע. עד מהרה התברר, כי אין די בהכרזת השמורה כדי לשומרה: בשנים הראשונות לאחר הכרזתה סבלה השמורה מהזנחה חריפה, איכות המים היתה ירודה והסוללות שכנראה כבר בתחילה לא נבנו כהלכה, קרסו ולא הצליחו למנוע את חלחול המים לעבר תעלת הניקוז. כך נעלמו מתחומי השמורה בתי גידול רבים ומגוונים ונכחדו צמחים רבים. מנגד, תפסו את מקומם מינים פולשים, דוגמת הקיקיון. גם מרבית מיני הדגים נעלמו, ורק השפמנונים הסתגלו לתנאים החדשים ששררו בשמורה. מאז ייבוש החולה פחת גם מספר מיני העופות הדוגרים באתר, מכיוון שלא התרגלו לשינויים שחלו בשטח.

בין שימור לפיתוח: ה"עופוריה" ושמורת החולה

כאמור, רק חלק קטן מהשמורה פתוח כיום למבקרים, בהתאם למדיניות רשות הטבע והגנים, הרואה את האתר כ"אתר דגל". במשך שנים קפא האתר על שמריו: גשר העץ על המים, מרפסת התצפית המקורה ומגדל התצפית, שנבנו עוד בשנות ה-60, תוחזקו מפעם לפעם, אך לא נעשו עבודות פיתוח אינטנסיביות באתר. מרבית המשאבים, הן התקציביים והן הניהוליים, התמקדו בפעילות שמורת הטבע, והמבקרים עצמם נדחקו במידה מסוימת לשוליים.

רשות הטבע והגנים היא תאגיד הכפוף לשר להגנת הסביבה, ללא מטרות רווח, שכל הכנסותיה מיועדות לשמירת טבע הנוף והמורשת. עיקר תקציבה מגויס מדמי כניסה לשמורות הטבע ולגנים הלאומיים. כך נוצרת בגנים ובשמורות בעייתיות: מחד, אמונה רשות הטבע והגנים על שמירת הטבע, ולמטרה זו אמורים להיות מופנים עיקר משאביה. מאידך, אם לא תפתח את אתריה באופן כזה שיהיו אטרקטיביים עבור המבקרים, הכנסותיה יצטמצמו וכך לא תוכל לעמוד במשימה לה היא מחויבת. לפיכך, האתגר של רשות הטבע והגנים הוא מציאת האיזון הנכון בין פיתוח האתר לצרכים תיירותיים לבין השקעת מירב המשאבים בשמירת הטבע גרידא.

בראשית שנות ה-2000, עם פיתוח אגמון החולה כאתר תיירות נוסף בקרבת מקום, ביקשו ברשות הטבע והגנים למצוא את האופן שבו ניתן יהיה להשאיר גם את שמורת החולה המקורית "על המפה". לאחר דיונים רבים הוסקה המסקנה, כי מי שיקדים לבנות "מרכז מבקרים" אטרקטיבי יותר, הוא זה שיזכה במבקרים באזור. מרכז המבקרים נועד לענות על שני צרכים: חינוך ומתן "ערך מוסף" לביקור בשמורה, ויצירת מתחם מקורה, שייתן מענה בקיץ ובחורף למטיילים באזור. כך הוקם במהלך שנת 2005 מרכז המבקרים בשמורה - ה"עופוריה". המרכז נבנה בתוך מבנים ישנים שהיו במקום עוד

לאחר שהושלמה המשימה הראשונית של שיקום הקרקע וההצפה המחודשת, יצרו בעלי הקרקע גוף ניהולי - "איגוד התיירות" - שמטרתו להתקשר עם יזמים פרטיים ולפעול יחד איתם לפיתוח התשתיות התיירותיות. גם שלב זה נתקל בקשיים, וכך הוטלה המשימה שוב על קק"ל.

בשנת 2001 החלו בעבודות הפיתוח: נבנו ארבעה מצפורי ציפורים הצופים אל האגמון ושטחי ההאכלה של העגורים, נסללו כבישי אספלט ובנתה מבואת כניסה. בנוסף על כך נפתחו מכרזים לזכיינים פרטיים להפעלת אטרקציות שונות בשטח האגמון. במקביל, הוגשה תכנית-אב לתיירות, שהעיקרון המרכזי שהוגדר בה היה "מימוש פוטנציאל הנופש והתיירות של השטחים הפתוחים תוך פגיעה מינימלית במשאבי הטבע ובממשק החקלאות". תכנית זו ביקשה לשלב בין פיתוח האתר כאתר תיירותי, אטרקטיבי וכלכלי, תוך שימת דגש על תיירות אקולוגית וצורכי הסביבה. הטארקציה המשמעותית ביותר בעמק החולה כיום הן להקות הציפורים הנודדות ולהקות העגורים בפרט. העגורים מגיעים בחודש אוקטובר ונשארים באזור עד חודש מארס. במשך היום הם פזורים בשטחים פתוחים, ובלילה מתקבצים ללינה באגם. עד לפני כ-15 שנים לא היו כלל עגורים בעמק החולה, אך משהחלו מגדלים בוטנים בעמק, גילו העגורים את הבוטנים והחלו נוחתים בהמוניהם מדי שנה. עם בוא הגשמים נרטבים הבוטנים וחדלים לערוב לחיכם של העגורים. בחיפוש אחר מקור מזון חלופי מתפרסים העגורים בעמק וגורמים נזקים כבדים לחקלאי האזור. בשנים האחרונות משתפים פעולה איגוד התיירות, אנשי הטבע, קק"ל והחקלאים במטרה להפוך את העגורים למוקד משיכה תיירותי, ותוך כך להפחית את הנזק שהם גורמים לחקלאים. האיגוד התיירותי העמיד חלקת שטח שהפכה לתחנת האכלה עליה מפזרים מידי יום גרעיני תירס האהובים ביותר על העגורים, וכך צומצם הנזק כמעט לחלוטין. עלות הפרויקט, הנמצאת במגמת עלייה, מוטלת כיום בחלקה הגדול על כתפי החקלאים, למרות שהעניין בנוכחותם של העגורים הוא תיירותי. כך נוצר כל שנה מחדש הצורך לחפש מממנים לפרויקט.

מספר המקרים באגמון החולה עולה בהתמדה בשנים האחרונות: כ-70,000 בשנת 2001, כ-120,000 בשנת 2002, וכיום כ-200,000 בשנה, המכניסים במישרין ובעקיפין לגליל כ-25 מיליון ₪. לחץ המבקרים באתרים הגיע לרמה המקשה על התחזוקה, וכך בסוף שנת 2003 מנעה קק"ל את כניסת הרכבים הפרטיים, והוקמה מבואת כניסה, שבה ניתנים שירותים שונים על ידי זכיינים פרטיים. אין עוררין על כך, שאגמון החולה הפתיע גם את האופטימים שבחוקרים, הן מבחינת היקף המבקרים המגיעים למקום והן מבחינת השתקמות בית הגידול. כיום, יש באגמון בעלי חיים וצמחים מלפני הייבוש, שלא הצליחו לשרוד בשמורה אך הצליחו להשתקם באגמון. אין ספק, כי אתר זה נחשב לאתר צפרות מרשים בקנה מידה בינלאומי. אלא שעל אף הצלחתו של הפרויקט, גם כאן נשמעים הדי ביקורת.

על פי תכנית המתאר מתוכנן במקום גם כפר נופש, אך חלק מהנוגעים בדבר, ובראשם קק"ל, אינם מעוניינים בהקמתו, בעיקר מסיבות סביבתיות.

בתחילת דרכה של השמורה, והמצויים בצמוד לחניה, כך שלא נוצר צורך להשקיע בבנייה חדשה בעומק השמורה. המבנה כולל מספר חדרים, העוסקים בייבוש החולה, שמורת הטבע, החי והצומח בחולה ונדידת ציפורים, כמו גם תצוגת פוחלצים וסרט תלת מימדי. עלות המיזם נאמדה בכ-7 מיליון ₪, שמומנו על ידי משרד האוצר.

התומכים במיזם טוענים, שהתחרות הקיימת עם האגמון ועם אטרקציות תיירותיות נוספות חייבה מתן מענה אטרקטיבי דיו, שיעשיר את המבקרים באתר במידע על אודות עמק החולה ונדידת ציפורים, מידע שלא יקבלו בשטח הפתוח. היוזמים קיוו שה"עופוריה" תרתק אליה מספר מבקרים גדול יותר, שיגדילו את ההכנסות של השמורה למימון פעילות שמירת הטבע. ואכן, כמות המבקרים בשמורה גדלה, ובשנה הראשונה כמעט שהוכפלה.

מנגד, טוענים מבקרי המיזם, כי אין זה מתפקידה של הרשות להשקיע סכומי עתק כאלו בפיתוח מיזם תיירותי, על אחת כמה וכמה בתוך מבנה סגור. פיתוח לצרכים תיירותיים צריך להיעשות לידים בשטח הפתוח, מבלי לפגוע בערכי טבע מוגנים. יש לחשוף את הציבור למה שקיים בשטח ולא להכניסם לבין ארבעה קירות.

שעות הפעילות ומגוון הפעילויות בשמורה כיום תואמות את חזון רשות הטבע והגנים: האתר פתוח רק עד שעות אחר הצהריים, ולאחר מכן לא מתאפשרת פעילות מכל סוג שהוא בשטח האתר על מנת לא להפריע לבעלי החיים שהשמורה היא בית גידולם. הפעילויות המוצעות למבקר, מעבר לביקור חופשי, הן הדרכה בהליכה רגלית, בעונת הנדידה ובהזמנה מראש.

בין שימור לפיתוח: שיקום אדמות החולה ואגמון החולה

כמצוין, ייבוש החולה הוביל למספר רב של תוצאות שליליות, שהקשות שבהן היו התפרקות הכבול, הזרמת חנקות לכינרת והתמודדות עם הכבול כקרקע חקלאית. בשטחים שבמרכז העמק, במקום שבו היו הביצות, הסתבר שלא ניתן לעבד את הקרקע, וזו ננטשה ברובה על ידי החקלאים, דבר שהוביל למפגעים אקולוגיים חמורים ביותר. בתחילת שנות ה-90 חברו מספר גופים, ביניהם קק"ל, משרד החקלאות, מנהלת הכינרת והרשויות המקומיות האזוריות, כדי לשקם את האזורים הפגועים. הוכנה תכנית מתאר מקומית על ידי אדריכל אבנר דרורי, וכך יצאה לדרך התכנית לשיקום האזור.

הפרויקט נועד, בראש ובראשונה, לפתור את בעיית ההידרדרות במצב הקרקע ואת בעיית זיהום הכינרת. תכנון הפרויקט חייב התחשבות ברווחתם הכלכלית של מחזיקי קרקעות החולה, בעיקר אלו ש"משבצת הקרקע" שלהם היתה חלק מהשטחים הבעייתיים ביותר, להם הוצעה חלופה תיירותית סביבתית (12 מושבים ו-2 קיבוצים).

ביצוע הפרויקט הוטל על קק"ל. עלות הפרויקט כולו נאמדה בכ-80 מיליון ₪, כ-70% במימון ממשלתי והשאר במימון קק"ל. ללא המעורבות של קק"ל, תקציבית וניהולית, יש להניח שהפרויקט לא היה יוצא אל הפועל.

ואולם, יש לזכור כי הקרקע שעליה הוקם אגמון החולה ניתנה לחקלאים, וחלק מהתכנית היתה שאותם חקלאים יוכלו להרוויח מהמיזם התיירותי, שכפר הנופש הוא חלק ממנו.

שעות פתיחת האתר ומגוון הפעילויות המוצעות בו תואמות את התפיסה הניהולית של קק"ל: בזמנים המתאימים מוצעים למבקרים טיולי זריחה וספארי לילה. אחת הפעילויות המוצעות היא "עגלת מסתור" המוסעת על ידי טרקטור, שבה ניתן להיטיב לראות את העגורים וציפורים נוספות בכל אחד מארבעת המצפורים נוכח מדריך המסביר למבקרים על האתר.

במאמר זה נסקרו מספר היבטים בקונפליקט שבין פיתוח תיירות לשימור טבע, בהדגמה על אזור החולה. את הבעייתיות בכללה היטיב לנסח עזי פז, מגדולי החוקרים והצפרים בארץ: "התכנית מנסה לתקוף שלושה תחומים: הסדרת הניקוז, פיתוח תיירות ושמירת טבע, אולם חרף הניסיון להציג הסכמה בין הגופים המופקדים על תחומים אלה, קשה להעלים את העובדה, כי לעתים הם עומדים בסתירה זה לזה. יש הבדל מהותי בין שימוש בשמורת טבע למטרות תיירותיות לבין פיתוח אתר תיירות עם כוונות לשמור על הטבע. באפשרות הראשונה - לערכי הטבע עדיפות מוחלטת, וממילא כדי לשמרם, חובה להגביל את התחומים הפתוחים לתיירות ולצמצם במידת האפשר את רמת השימוש ואת מגוון הפעילויות בהם. האפשרות השנייה שואפת להביא תיירים רבים ככל האפשר ולגוון להם את אפשרויות הבילוי. במקרה כזה אין כמעט אפשרות מעשית לשמור על הטבע."

לעיון נוסף:

גזית, א., אחרון-פרומקין, ת. (1994). "פרויקט החולה - היבטים ציבוריים ומגוון דעות". אקולוגיה וסביבה: רבעון לאקולוגיה, לאיכות הסביבה ולשמירת הטבע והנוף 1 (4): עמ' 239-243.

רשימת מקורות

ספרים:

איכנולד, דב. מכאן הכל צומח. ידיעות אחרונות. 2002.
ברקאי, מרדכי. צה"ל - בטחון ישראל. משרד הביטחון. 1963.
הרצל, בנימין זאב. אלטנוילנד. חיפה. 1961.
ואלך, יהודה. לא על מגש של כסף. משרד הביטחון. 2000.
זיו-אב, יעקב. אין לי ארץ אחרת. מלוא. 1997.
חרמן, אברהם וידין יגאל (עורכים). בעשור לישראל. מסדה. 1958.
טלוס. קופסה קימת. קק"ל.
ידין, רומן ושקולניק, יעקב. אדמה - טיולים בשבילי קק"ל. קק"ל. 2001.
כספית, בן; כפיר, אילן; דוד, דני; שיף, יהודה. 50 לישראל. אלפא תקשורת. 1997.
לור, נתנאל. קורות מלחמת העצמאות. ספרי חמד. 1989.
מן, איזי. ותחדש פני האדמה. קק"ל. 2002.
מן, איזי. ארץ אהבתי. קק"ל.
נאור, מרדכי. ספר העליות. מסדה. 1991.
שיף, זאב ויערי אהוד. אינתיפאדה. שוקן. 1990.
רולף, שילה הטיס. לקסיקון פוליטי של מדינת ישראל. כתר.
תלמי, אפרים ומנחם. לקסיקון ציוני. מעריב. 1982.

רשימת אתרים:

קרן קימת לישראל: www.kkl.org.il
ארכיון הצילומים של קק"ל: www.kkl.org.il/exhibition
אתר "חלון ירוק": greenwin.kkl.org.il
הארכיון הציוני: www.zionistarchives.org.il
המשרד להגנת הסביבה: www.sviva.gov.il
אתר הכנסת: www.knesset.gov.il
אתר המשרד לקליטת עלייה: www.moia.gov.i
ספריית מט"ח: www.lib.cet.ac.il
הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה: www.cbs.gov.il
סנונית: www.snunit.k12.il

הופק על ידי קרן קימת לישראל, האגף לחינוך ולנוער

תחקיר, כתיבה ועזרים: אלמוג צחר - www.almogdesign.com

עריכה וניהול: יחזקאל הייס

הפקת הערכה: סטודיו צחר, 0544-757919

עיצוב גרפי: גיא טמיר, הדס שורק - www.2plustudio.com

כל הזכויות שמורות לקרן קימת לישראל

מזבזג וסיוע

רשימת צלמים:

ארכיון הצילומים של קק"ל:

בני מור צילומי אוויר
לימור אדרי
פרד צ'סניק
דן שפרן
אברהם מלבסקי
דוד רובינגר
אבי הירשפילד
ברקאי וולפסון
צבי יוכטמן
מיכאל חורי
חיים אזולאי
יעל אילן
פריץ שלזינגר
דן שפנר
יצחק אלהרר
מיכה פרי (דגל הדיו)
יצחק ברדי
רודי ויסנשטיין
אדגר הירשביין
קורט מאירוביץ
אלבטרוס צילומי אוויר
ששון תירם
ורה עציין
ג'ו מלקולם
דן שפנר
פנינה לבני
ישראל סיני
פלאש 90

ארכיון לשכת העיתונות הממשלתית:

משה מילנר
נאסא
נתי הרניק
נתן אלפרט

תודות וסיוע:

ד"ר בן ציון בר לביא
אבי מוסן
אהרון בר
פנינה לבני
איתי צחר
אבי גורן
דודו אשכנזי
דוד דוכאן
אלי גלילי
דפנה שגב

הימצא?

הידעת כי קרן קימת לישראל...

- < נטעה יותר מ-230 מיליון עצים על פני כמיליון דונם וממשיכה לטעת כ-20,000 דונם יערות מדי שנה בשנה.
- < גדרה והסדירה כ-400,000 דונם אדמת מרעה.
- < התקינה כ-800 חניונים ברחבי הארץ, ובהם חניוני נופש פעיל ופארקים אזוריים, שמבליים בהם רכבות מבקרים.
- < הכשירה את הקרקע לכ-1,000 יישובים ברחבי הארץ.
- < הכשירה כמיליון דונם קרקע לחקלאות.
- < רכשה כ-2.6 מיליון דונם להתיישבות.
- < פרצה כ-7,000 ק"מ דרכים ודרכי יער.
- < מטפחת ומטפלת בכ-400,000 דונם חורש טבעי.
- < מרחיבה את משק המים הלאומי על ידי בניית למעלה כ-200 מאגרים וסכרים ברחבי הארץ לאיגום זרימות עודפות ומי שטפונות ולמחזור מי קולחין מטהורים, בהיקף של יותר מ-160 מיליון מ"ק מים.
- < משקמת את נחלי ישראל המזוהמים ומשיבה להם חיים.
- < מקרבת את הציבור ליערות באמצעות מגוון של סיורים ופעולות נופש ותרבות בחיק הטבע לכלל הציבור ולחוג ידידי קק"ל - "בשכיל הירוק", שחברות בו אלפי משפחות.
- < תורמת לאיכות הסביבה בכל הארץ, דוחקת את גבול המדבר ויוצרת פינות צל וירק במחנות צה"ל וביישובי הדרום.
- < מחזקת את הקשר של הנוער היהודי בארץ ובתפוצות לאדמת המולדת באמצעות מגוון רחב של פעולות חינוך, עשייה והסברה, ומסייעת לקליטה חברתית של ילדי עולים.

ישראל שלנו OUR ISRAEL

משרדי האגף לחינוך ולנוער:

ירושלים:

טל': 02-6583507
פקס: 02-6583509
meravn@kkl.org.il

צפון:

טל': 04-8470237
פקס: 04-8470238
shirlyb@kkl.org.il

דרום:

טל': 08-9986188
פקס: 08-9986131
hagito@kkl.org.il

מרכז:

טל': 03-5261153
פקס: 03-5261183
avivan@kkl.org.il

קרן קימת לישראל באינטרנט:

www.kkl.org.il
www.greenwin.kkl.org.il

קו ליער:

1-800-350-550

